

LOMATUAWI MATTHEWT AHPY'Ó

*The Birth Record of Jesus Christ
(Lk 3.23-38)*

¹ I' tutuveni it Jesus Christ hakiy ahpiy sinotiqat tuawi'ta. Pam Abraham- nit pu David pumuy amuhpiy aniwhti. ² Ura Abraham Isaac náata; noqw pam Jacob náata; noqw pam Judas- nit pu tupkomuyatuy pumuy náamu. ³ Noqw Judas Phares-nit pu Zarat pumuy náamu; (Thamar pumuy yúamu); noqw Phares Esrom náata; noqw pam Aram náata: ⁴ Noqw pam Aminadab náata; noqw pam Naasson náata; noqw pam Salmon náata; ⁵ Noqw pam Booz náata, (Rachab put yúata); noqw Booz Obed náata, (Ruth put yúata); noqw Obed Jerset náata. ⁶ Noqw pam David it moñwit náata; noqw pam Solomon náata, (hakiy Urias nōmaatniñwuqa put yúata). ⁷ Noqw Solomon Roboam náata; noqw pam Abiat náata; noqw pam Asat náata. ⁸ Noqw pam Josaphat náata; noqw pam Joram náata; noqw pam Ozias náata. ⁹ Noqw pam Joatham náata; noqw pam Achaz náata; noqw pam Ezekias náata. ¹⁰ Noqw pam Manasses náata; noqw pam Amon náata; noqw pam Josias náata. ¹¹ Noqw pam Jechonias-nikan̄w pu tupkomuyatuy pumuy náamu, sinom Babylon aqw tsāmiwyaqat ephaqamo. ¹² Noqw pumuy Babylon aqw tsāmiwyaqw put atsva Salathiel tihtiwa. Pam hak Jechonias tíata. Noqw pam

Zorobabel náata. ¹³ Noqw pam Abiud náata; noqw pam Eliakim náata; noqw pam Azor náata. ¹⁴ Noqw pam Sadoc náata; noqw pam Achim náata; noqw pam Eliud náata. ¹⁵ Noqw pam Eleazar náata; noqw pam Matthan náata; noqw pam Jacob náata. ¹⁶ Noqw pam Joseph náata. Noqw Joseph Maryt kōñaata. Noqw Maryt hapi ahpíy Jesus, Christ yan túñwantihqa tihtiwa. ¹⁷ Noqw öviy Abraham ańqw David aw pahsavo sohsoyam nānańk qatsívaptuyaqam pakwt nälöq sihkay'tasikipwatya; noqw pu David ańqw Babylon aqw tsāmiwyaqat aw pahsavo pakwt nälöq sihkay'tasikip nānańk qatsívaptuya; noqw pu Babylon aqw tsāmiwyaqat ańqw Christ aw pahsavo pakwt nälöq sihkay'tasikip nānańk qatsívaptuya.

*The Birth of Jesus Christ
(Lk 2:1-7)*

¹⁸ Noqw yantaqat ahpíy Jesus Christ hapi tihtiwa: Put yuat Mary Joseph aw awiniwtaqw, nāt pumuy qa nāmatiqw, pam Qahováriwtaqat Hikwsit eñem nö'yiwkańw mātaqtí. ¹⁹ Noqw put siwatwaat Joseph suan hintaqe, put nuhtutpik hamanhintsanniqey qa suhtaq'ewnihqe, pay as put turs nanauyve mātapniqey unañwti. ²⁰ Noqw nāt pam pan wūwankańw tūmoklawhq, meh, pi Tutuyqawhqaat hoñviayaat put aw mātaqtí, aw pañqawu: Joseph, um David tíata, pay um qa nānaphin wūwantat, uhmantuway Maryt nāmi távini; pay put ahsonve aniwhtíqa Qahováriwtaqat Hikwsit eñemi. ²¹ Noqw pam tiyohyat tihtani; noqw um hapi put Jesus yan túñwani, ispi pam sinomuy qaanh tipuyamuy ańqw

ayo óyaniq'ö. ²²⁻²³ Ura Tutuyqawhqa lavay'ayay ahipiy yan lavayhti: Meh, nāt qanawhvalni'taqa māna nō'yiltini; nen tiyohyat tihtani. Noqw puma put Emmanuel yan tuñwáyani, pam hapi Tutuyqawhqa itamuma, i'nihqe pam'i. Noqw īi yantaqa sohsoy yaniwhtiqw, i' hisat lavaytiwhqa aw antsaniwa. ²⁴ Pahsat pu Joseph tātayhqe, Tutuyqawhqat hoñviayaat hin put aw tutaptaqat anhtiqe, mantuway nāmi távi; ²⁵ Nihqe pas pam put qa aw hintsana, pas pam susmohti tiy tihtaniqat aw pahsavoo. Noqw pam tiyohyat tihtaqw, Joseph put Jesus yan tuñwa.

2

Visitors from the East

¹ Noqw hak Moñwi Herod moñw'iwtaqw, Jesus Judea-tutskwat ep Bethlehem-kitsókit ep tihtiwa. Noqw meh, hakim pas wuwni'yuñqam hōpahaqaqw Jerusalem ep ökihqé pañqaqwá: ² Ya Jew-sinmuy amumi moñw'iwtaniqe tihtiwhqa hak háqamo? Pi itam hōpaq sōhut put tuawi'taqat tutwaqe put hakiy aw naokiwlalwaniqe ñviy añqwyá. ³ Noqw Moñwi Herod it navotqe tusitaqe pas hinhaqam unañway'ta, pu sohsoyam Jerusalem ep yesqam pīwu. ⁴ Noqw ñviy pam Tutuyqawhqat awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu sinmuy amuñaqw tutavot tūtuqaynayaqamuy sohsokmuy tsovalaqe, haqam Christ tihtiwiqat pumuy tūviñta. ⁵ Noqw puma put aw pañqaqwá: Judeat ep Bethlehem ep'e; pi Tutuyqawhqat lavay'ayaat yan pēna: ⁶ Pu úmaa, uma Judat- tutskwat ep Bethlehem- kitsókit ep sínomu, pas uma Judat

ep pavansinmuy amuñaqw qa hin'eway'omu; pi umuñaqw hak moñw'iwtaniqa wunuptuni; nen pam isinomuy amumi tunatyawmani, Israel-simmuy amumii. ⁷ Pahsat pu Herod pumuy hakimuy pas wuwni'yuñqamuy nanauyve wáriwayhq, hisatniqw sôhu mātaqtiqat pumuy pâs tūviñta. ⁸ Nit pumuy Bethlehem aw hōnaqe amumi pañqawu: Uma awye', tsâkw pâs hepyani, nen ason uma tutwe' añqw nuy āawnawisni; noqw nu tuwat awnen put pas hihtatani. ⁹ Noqw puma moñwit añqw yan nanaptat ahpiyya; noqw meh, ura sôhu hōpaq pumuy amumi mātaqtiga pumuy amupyeye hinmaqe, haqam tiyohyat qátuhqat aw pítuhqe atsve huruhti. ¹⁰ Noqw puma sôhut tutwaqe, pas hinhaqam hahlayhtot. ¹¹ Noqw puma kîhut aw yuñqe, pep tiyohyat yuyat Maryt enań tutwa; nihqe puma tiyohyat atpiro tamötshoñvat pas hihtatota; nit pu hihta eñem hinvayaqey ań hötahtotaqe, put hihta huytota, sikavalasivata, pu frankincense, nit pu myrrh. ¹² Noqw pay puma Herod aw qa áhoyyaniqey God añqw tumoknanaptaqe, pay pas háqe'wat ahoy tutskway aqwya.

The Escape to Egypt

¹³ Noqw pumuy ahpiyyaqw, pi meh, Joseph tûmoklawhq, Tutuyqawhqat hoñviayaat put aw mātaqtique aw pañqawu: Meh, Herod tiyohyat pâs hepni, put nînaniqee. Noqw òviy um qatuptut, tiyohyat, yuyat enań wikkańw, Egypt-tutskwat aqw wâyani; nen pas ason nu hisat uń hin āawnaniqat pahsavo um hâk pepeq qátuni. ¹⁴ Noqw òviy pam qatuptut, tiyohyat yuyat enań wikkańw, míhikpuva

Egypt aqw'a; ¹⁵ Nihqe pas ason hisat Herod mokqat aw pahsavo pam pepeq qatu. Ura Tutuyqawhqa lavay'ayay ahpiy yan lavayhti: Nu Egypt aqw itiy wánwayi. Noqw yan hapi i' hisat lavayhtiwhqa aw antsaniwa.

The Killing of the Children

¹⁶ Noqw ima a'nö wuwni'yuñqam ahpiyyaqw, Herod māmatsq kurs puma paysoq put yūyuhnaya. Noqw öviy pas pam a'nö itsívutiqe, hakimuy hōnaqe, puma totimhoymuy Bethlehem ep yesqamuy sohsokmuy qöqyaniqat ayata, pu ahsupoq qalava yesqamuyu, lőq yahsañwi'yuñqamuy ahpiy nāt tsātsakwmuy aqw pahsavoo. Ura pam pas wuwni'yuñqamuy pās tūvíntaqe hisat paníwhtiqat navotqey put ahpiy panhti. ¹⁷ Pahsat pu Tutuyqawhqat lavay'ayaat Jeremy hin lavayhtiqat aw antsaniwa; ura pañqawu: ¹⁸ Ramat ep hakiy tönaat nanaptiwa; hak paktöqnuma, a'nö paknuma, pas pavan hinhtiqey pan paknuma. Rachel timuy öviy paknumqe, pas qa okniqey nāwakna, puma súlawhtiqw öviy'o.

The Return from Egypt

¹⁹ Noqw ason hisat Herod mokq, meh, Joseph Egypt epeq tūmoklawhq, Tutuyqawhqat hoñviayaat put aw mātaqtique aw pañqawu: ²⁰ Um qatup-tut tiyohyat, yuyat enañ wikkañw, Israel-sinmuy tutskwayamuy aqw áhoyni; pay put nīnayaniqey anyuñqam qa yēse. ²¹ Noqw pahsat pu pam qatup-tut, tiyohyat yuyat enañ wikkañw, Israel-sinmuy tutskwayamuy aqw'a. ²² Noqw yaw Archelaus nay Herod qeniyat ep Judeat aw moñw'iwtaqat pam navotqe, pañsoniqey tusita; nit pay pam

God ańqw tumoknavotqe, Galileet ep haqamiat aw lahsı. ²³ Nihqe pam pep pítuhqe kitsókit Nazareth yan mātsiwhqat ep qatuptu. Yan Tutuyqawhqt lavay'aymat hin lavayhtotiqat aw anhti; ura pańqaqwa: Pam Nazareth-sino yan túriwantiwni.

3

*The Preaching of John the Baptist
(Mr 1.1-8; Lk 3.1-18; Jn 1.19-28)*

¹ Noqw ephaqam hak tāqa John yan mātsiwhqa sinmuy kūyit akw tuvoylalawhqa Judeat ep qayēsiwhpuve yuaataqe, ² Pańqawlawu: Uma nāp umuhtunatyay ańqw lasyani; taq ūveqatsit ańqw mońwtunatyaw hayhkalti. ³ Ura Tutuyqawhqt lavay'ayaat Esaias yan lavayhti: Hakiy tönaat qayēsiwhpuve tsa'tinumqa navotniwa; nihqe yan lalvaya: Uma Tutuyqawhqt eñem pöhut aw hintsatsnani, pam háqe'niqat aw suwiptotani. Noqw John ep i' hisatlavaytiwhqa aw antsaniwa. ⁴ Noqw i' John hihta pohkot pōlay'taqat pöhöyat ańqw yukiwtaqat yuwsı'kańw, kolāsat kwewta; noqw pam mātuy tūmoyta; pu piw haqam mōmohtuy tsāme', momospalayamuy enań tūmoytańwu. ⁵ Pahsat pu Jerusalem ańqw sinom put aw ökiwta, noqw pu Judeat sohsovik ańq'ö, pu ahsupoq tutskwat pāyut Jordan nöyakiwtaqat ańq'ö. ⁶ Nihqe qaanh tipuy nahostotat, John ahpiy pāyut Jordan aqw kūyit akw tuvoylatoti. ⁷ Noqw kaysiwhqam Pharisee-sinom-niqw, pu Sadducee-sinom put ahpiy kūyit akw tuvoylatotiniqe ep ökiqw, pam pumuy túwahqe amumi pańqawu: Is

úmaa! Ya uma hinoqw tsūtsu'tuy amún itsívut nātoniqat añqw watqa? Ya hak umuy āawna? ⁸ Kurs uma pas antsa nāp umuhtunatyay añqw lasye', uma alönöt qatsit ahpiy tutmalat hintsatskani. ⁹ Pu uma qa pan wūwankahkañw, umuh'unañwpeq pañqaqwani: Abraham hapi itanaa, kitotani. Taq nu umumi pañqawni: God it o'wat añqw Abraham eñem sinmuy aniwnaniqey tuwi'ta. ¹⁰ Noqw pay hapi pikaiñwa himutsotskit ñayat tsahqaniqey na'sas'iwta; noqw öviy himuwa tsoki lomasipalat qa himuy'vañwuqa tsaqniwe' qōhit aqw tūviwni. ¹¹ Pay as pi pas antsa nu umuy kūyit akw tuvoylalawu; uma nāp umuhtunatyay añqw lasyaqat tuawi'taniqee. Nīkañw añqw inuñknihqa inuhpenihqe pas pavan öqala; noqw soon nu yan'ewaynīkañw put tōtsiyat yawmani; ason pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylalawni, pu qōhit akw'a. ¹² Pam wuhihipiy yawta, nihqe murivihkay ep pās wuwhini; nen söhövosit koyohtani; nīkañw pam qōhit pas qa tokniqat akw tsihput taqtosokni.

*The Baptism of Jesus
(Mr 1.9-11; Lk 3.21-22)*

¹³ Noqw pahsat pu Jesus John ahpiy kūyit akw tuvoylatinique Galileet añqw Jordan aw pitu. ¹⁴ Noqw John put qa nakwhanaqe aw pañqawu: Soon as qa nu uhpiy kūyit akw tuvoylatiwni. Noqw piw kurs um añqaqw inumii? ¹⁵ Noqw pay Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Pay soon tis qa pantani; itam pan hapi God tunatyayat añ ahsupoq aw antsanni. Noqw pahsat pu pam

put nakwhana. ¹⁶ Noqw Jesus kūyit akw tuvoylatiwht, pahsat pay pāñaqw yama; noqw meh, tokpela hötsíltiqw, God Hikwsiat höwit antaq'a añqw hawhq'e, put atsmi tsokiltiqw, pam aw yori. ¹⁷ Noqw meh, hakiy tönaat ñaqw pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; it nu pas hahlayi.

4

The Temptation of Jesus (Mr 1.12-13; Lk 4.1-13)

¹ Pahsat pu Qahováriwtaqa Hikwsí qayēsiwhpumi haqami Jesus wíki, Nukpanat ahpiy aw unaheviwniqat öviy'o. ² Noqw pam lōp sunát-sikis talöñvaqat pu tókilat añ qa nösqe, put atsve tsöñmoki. ³ Noqw Unatwi'taqa put aw pítuhqe aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen um it o'wat pólavikiniwhtiniqat aw pañqawni. ⁴ Noqw pam lavayhtiqe put aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Sino qa pólavikit-sa akw qátut, sohsok lavayit God moañaqw nōñantaqat akw qátuni. ⁵ Pahsat pu Nukpana pas ãantsawat kitsókit aqw ñomiq Jesus wikqe, God kiyat ep suswupakits'omiq put tsoka, ⁶ Nit aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen um atkamiq tsóokni; pi ura yan pey'ta: Pam hoñviaymuy ayataqw ûmi tunatyaltotini. Nen puma may akw uñ hölölñi'yuñwni, taq ka um owat aqw uhkukuy sáviknani. ⁷ Noqw Jesus put aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Um God Uhtutuyqawhqay aw qa tuwanlawni. ⁸ Pu piw Nukpana haqami pas wupatukwit aqw put wíki; nihqe tūwaqatsit añ ahsupoq moñwqeinqit, piw put añ hihta susnukñwat put aw mahtakna; ⁹ Nihqe

put aw pañqawu: Iit sohsok nu ūmi nōani, um inutpiro tamötswunuptut, inumi naokiwhtaq'ö.

10 Pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Sóoni, yupa Satan, pi yan pey'ta: Um Uhtutuyqawhqay God aw naokiwlawni, pu um put-sa eñem tumalay'tani.

11 Pahsat pu Nukpana put mātavi; noqw meh, ñaqaq hoñvia'yam put aw ökihqé aw unañwtapya.

*Jesus Begins His Work in Galilee
(Mr 1.14-15; Lk 4.14-15)*

12 Noqw yaw John sivikimi panayaqw Jesus navotqe pañqw Galileet aqw'a. **13** Nihqe pam Nazareth- kitsókit añqw ahpiynihqe Capernaum- kitsókit ep pítuhqe pep huruhti. Pam kitsóki wuhkovatuphat qalaveq'a, Zabulon-nikañw pu Nephthalim pumuy tutskwayamuy qalavoo. **14** Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat Esaias hin lavayhtiqt aw anhti; ura pañqawu: **15** Zebulon tutskwayat pu Nephthalim tutskwayat wuhkovatuphat aqw pihkat pāyut Jordan yupqöye qa- Jew- sinmuy tutskwayamuy Galileet ep **16** Hakim sinom qatalpuve yesqam qaan'ewakw tālat tutwa; noqw mokiwuy qalava, pu kihsiwniyat añ yesqamuy amumi tālawva. **17** Pahpiy haqahpiy pu' Jesus nuhtumi yuaativaqe pañqawlau: Uma nāp umuhtunatyay añqw lasyani, taq ñeveqatsit añqw moñwtunatyay aw hayhkalti.

*Jesus Calls Four Fishermen
(Mr 1.16-20; Lk 5.1-11)*

18 Noqw Jesus wuhkovatuphat Galilee yan túñwantihqat qalavaqe hinmakañw, hakimuy lōqmuy nātupkomuy tuwa, hakiy Simon, Peter

yan piw túñwantiw̄hqat-níkañw, pu tupkoyat Andrew púmuyu. Puma pakiwmaqtutsayat pāmiq pahtpana, puma pakiwmahkatnihqey akw qátuhqee. ¹⁹ Nihqe pam pumuy amumi pañqawu: Uma inuñk hinmani. Noqw nu umuy tutuwnaqw, uma sinmuy kwihkwiṣnani, uma pāvakiwhtuy hin kwihkwiṣnaqey pan'i. ²⁰ Noqw pahsat pay puma tutsayay tatahqtat, put añki. ²¹ Pu pam pahtpiynikañw, piw hakimuy lōqmuy nātupkomuy tuwa, hakiy Zebedeet tímuyatuyu, hakiy James-níkañw pu tupkoyat John púmuyu; puma nay Zebedeet amum pākihuñ añqw pakiwkañw, pakiwmaqtutsayay aw yuyku; noqw pam pumuy wáñwayi. ²² Noqw pahsat pay puma pākihuñ nay enañ mātapt, put añki.

*Jesus Teaches, Preaches, and Heals
(Lk 6.17-19)*

²³ Noqw Jesus tutskwat-Galileet añ ahsupoq waynumqe, tsotsvalkiyamuy añ sinmuy tutuqaynatinuma; nihqe lomatuawit moñwtunatyat yuaataqat nuhtumi yuaatinumkañw, sinmuy amuhpa' sohsokmuy hihta akw öpuiwyuñqamuy, pu tūtuyyaqamuy qalaptsintima. ²⁴ Noqw put ahpiy pam ahsupoq Syriat añ nanaptiwa. Noqw puma sohsokmuy hihta tūyat akw öpuiwyuñqamuy, pu kānavoti'yuñqamuy put aw tsamvanta, pu hakimuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwyuñqamuyu, pu homimitutuyyaqamuyu, pu amuhpa' qatāyuñqamuyu; noqw pam pumuy qalaptsina. ²⁵ Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom Galileet añqw put añk hinnumya, pu Decapolis añq'ö,

pu Jerusalem ańq'ö, pu Judeat ańq'ö, pu Jordan yupqöyňaq'ö.

5

The Sermon on the Mount

¹ Noqw pam qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy amumi ýórikqe, tsomomiq wupqe, epeq qatup-tuqw, put aw nánatuwnayaqam put aw öki. ² Noqw pam lavayhtiqe, pumuy tutuqaynativaqe, amumi pańqawu:

True Happiness (Lk 6.20-23)

³ Ań okiw'unańway'yuńqam hahlayhpit epya; pi puma hapi óveqatsit ep mońwtunatyat himuy'yuńwa. ⁴ Pas ań tsaykitaqam hahlayhpit epya; pi puma okyani. ⁵ Ań pasi'nańway'yuńqam pas hahlayhpit epya; pi puma tūwaqatsit makiway'yuńwni. ⁶ Ań suan hinwisniqey tuńlay'yuńqam, hak nōsiwhqat, pu kuyit hin tuńlay'taqat pan suan hinwisniqey tunatyawayuńqam pas hahlayhpit epya; pi puma tunatyay aw ýórikyani. ⁷ Ań nun'okwat hahlayhpit epya; pi God pumuy òkwatuwni. ⁸ Ań suan unańway'yuńqam hahlayhpit epya; pi puma God aw ýórikyani. ⁹ Ań namivöhikit tumalay'yuńqam hahlayhpit epya; pi puma God tímatnihqey pan túnwantiwyani. ¹⁰ Ań suan hinwisqey ep okiwsahsanwaqam hahlayhpit epya; pi puma hapi óveqatsit ańqw mońwtunatyat himuy'yuńwa. ¹¹ Sinom inutsviy umumiq híhińqaqwakahkańw, umuy okiwsahsanyakańw, sohsok híhihta qalolmat umuy atsátotoynayaqw,

uma hahlayhpit epyani. **12** Uma hahlayhtote' pas hinhaqam hahlayyani; ispi uma ūveqatsit ep qaan'ewakw ahsatit makiwyaniqee; pi pay puma Tutuyqawhqt lavay'aymuyatuy umupyeveyaqamuy pan okiwsasna.

*Salt and Light
(Mr 9.50; Lk 14.34-35)*

13 Uma hapi tūwaqatsit ep ūnat anyuñwa. Nīkañw pi ūña suhuviwe', sen hihta akw piw suhutiwni? Pi pam pāpu qa hihta ápiyinhqé maspiwhq, sinom aw wukukuykuyani. **14** Uma hapi sinmuy amumi talat anyuñwa. Tsomoveq kitsóki wúnuhqa kurs hin tupkiltiñwu. **15** Ya sen sinom wihqöhit úwiknaye', hihta sīvut akw put kuhtayañwu? Qae. Puma put tsotsókpriyat epeq tsokayaqw, pam kīve yesqamuy sohsokmuy amumi talni'tañwu. **16** Noqw pan hapi uma sinmuy amumi talni'yuñwni; noqw puma umuhtutmalay lolmat aw tāyuñwe', ūveqatsit ep Umunay pas hihtatotani.

Teaching about the Law

17 Uma qa yan inumi wūwayani: Pam l̄ka tutavot piw Tutuyqawhqt lavay'aymuyatuy lavayiyamuy ayo yúkuniqe ūviy pitu. Nu qa paniqw ūviy pitu; pi nu put aw antsanniqe ūviy pitu. **18** Nu hapi umumi pas súañqawni: Pay tokpela, pu tūwaqatsit nātoniqw, soon tutavot ep hihsay tsohk Kokpu alöntini; soon sushihsay pey'taqa put añqw súlawhtini, pas añ ahsupoq tunatyat aw antsaniwiqat aw pahsavoo. **19** Paniqw hapi ūviy hak haqam it tutavot ep hihta sushihsakwhoyat ayo yukut, pan tūtutuqaynaqa ūveqatsit añqw moñwtunatyat ep susqahimunihqey

pan túñwantiwni; pu hak haqam put an hinmaqa pan tütutuqaynaqa hapi õveqatsit ep moñwtunatyat ep pas pávannihqeypan túñwantiwni. **20** Pas umasoon qa imuy tutavot tutuqaynayaqamuy-nikañwpu Pharisée-sinmuy, pumuy amuhpenihqe pavan suan hinwisni. Uma qa panwise', pas soon õveqatsit ep moñwtunatyat aw yuñni.

Teaching about Anger

21 Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um qa hakiy nñnani, kitota; pu hakiy nñnaqa hin yukuniwiqey aw unahinhtimantani, kitota. **22** Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Hakiy sinoat hakiy ehpewi qa hihta ep qaanhitiqw, hak put ep itsívuiwtaqa hapi hin yukuniwiqey aw unahinhtimantani; pu hak sinoy pas qa hihatataqa nawus moñwtsovawtaqamuy amumi taviwmantani; pu hak haqam Um núanhimu, hakiy aw kitahqa maskiveq qõhit sivihpit aqw unahinhtimantani. **23** Paniqw õviy kurs um hom'oyvihkatep uhkuwahtipuy kwusivat, ura uhsino ûmi hihta ep unañway'taqat u'ne', **24** Um pep uhkuwahtipuy mâtapt, ahpiyñen, put amum namivöhikt, pu' pahsat awnen, uhkuwahtipuy távimantani. **25** Um uhpew'iwtaqat ïts amum namivöhikmantani, nât amum aqwnikañwo; taq nâp hisat sen pam hakiy hin yukunañwuqat aw uñ mâtapq, pam uñ solåwat aw noaqw, pam uñ sivivanani. **26** Nu umumi pasantsa pañqawni: Pas um soon pañqw yámakni, pas ason um hisat uhpöiy sohsok ep sisve', pep pu' pañqw yámakni.

Teaching about Adultery

27 Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um hakiy qa nāp uhhimuy qa kwañwáy’ni **28** Noqw nu’ hapi umumi pañqawni: Wuhtit aw nuvö’tay’taqa hapi pay unañwpeq put kwañwáy’ñwu. **29** Noqw öviy kurs putvaqwat uhposi uñ qalomáhintsanqw um put hóroknat nahpiy tūvani. Pay pi tatam uhposi súlawhtiqw, um pankañw öveqatsit añqw moñwtunatyat aw pákini, hikis pi as um uhtokoy pasiwkañw qōhit sivihpit aqw tūviwni. **30** Pu kurs putvaqwat uhma uñ qalomáhintsanqw, um put ayo tuke’ nahpiy tūvani. Pay pi tatam uhma súlawhtiqw, um pankañw öveqatsit añqw moñwtunatyat aw pákini, hikis pi as um uhtokoy pasiwkañw qōhit sivihpit aqw tūviwni.

*Teaching about Divorce
(Mt 19.9; Mr 10.11-12; Lk 16.18)*

31 Pu ura piw pañqaqwa: Nōmay mātapniqa pan tutuvenyukit put máqamantani. **32** Noqw nu’ hapi umumi pañqawni: Hak wuhti tokoy qa hovalaqw, put kōñaat put mātave’, pay yoñayqatsit aw put mātapñwu. Noqw hak tāqa put ámumtiqa pay tokot sokoptañwu.

Teaching about Vows

33 Pu uma piw nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um hihta lavayvasiwne’, put qa atsátamantani; pu um Tutuyqawhqtaw lavayvasiwne’, put anhtini, kitota. **34** Noqw nu hapi umumi pañqawni: Uma hihta lavayvasiwnaye’ qa hihta akw put öqaltoynayani. Uma qa öveqatsit akw öqallavayhtotini, taq pam God moñw’atsvewaata. **35** Pu piw qa tūwaqatsit akw’ā, taq pam put

wuwukpiata, pu piw qa Jerusalem akw'a, taq pam a'ño Moñwit wuhkokitsokiata. ³⁶ Piw um qa uhqötöy akw uhlavayiy pavan öqalat pasiwnamantani, taq um soon sükw hõmit qōtsatani, piw qömvitani. ³⁷ Nikañw uma pay Owi, kitotani, sen Qae. Nen uma hin lavayhtote' panhtotimantani. Taq öqallavayi Nukpanat ahpiy nõñanta.

*Teaching about Revenge
(Lk 6.29-30)*

³⁸ Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Hak hakiy pōsiyat tūhote', nawus pam pōsiy akw put ep aw ahoytamantani; pu hak hakiy tamayat tūve', nawus tamay akw put ep aw ahoytamantani. ³⁹ Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Uma hakiy qalolmat aw qa rohomtimantani; nikañw nāphaqawa putvaqwat uhtaway wuваhtaqw, pay um piw ayañqwat put aw namtöknamantani. ⁴⁰ Pu kurs haqawa tutavot aw yankañw uhnapnay himtaqw, pay um piw aw uh'usimniy mātapmantani. ⁴¹ Noqw kurs solāwa mökiy un ikwiltoynat, um sükw tutskwatuwanit put ámumniqat un usoq'ayataqw, um lõq tutskwatuwanit pahsavo put ámumni. ⁴² Hak ümi hihta tūvintaqw um put máqamantani; pu hak ümi hihta nasimokahtaniqat um nasimokmaqani.

*Love for Enemies
(Lk 6.27-28, 32-36)*

⁴³ Uma nanaptaqw ura yan lavayhtotiwa: Um uhsinosñway aw unañway'tani, pu um uhtuwqay aw qa suhtaq'ewni, kitota. ⁴⁴ Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Uma umuhtuwqamuy amumi

unañway'yuñwni; umuy qalomásavitotaqamuy uma amumi lomalvayhtotimantani; umumi qa suhtaq'ewyaqamuy uma amumi lolmat hintsatskani; pu umuy qalomáhintsahsanyaqamuy, pu umuy okiwsahsanyaqamuy amuñem uma nāwakintotani. ⁴⁵ Nen uma kurs pas antsa Umunay ñeveqatsit ep qátuhqat tímatni; pi pam añ qalololmatuy-nikañw pu lōlolmatuy amuñem tāwat yámaknañwu; pu súanyuñqamuy-nikañw pu qasuanyuñqamuy amumi yoknañwu. ⁴⁶ Ispi uma umumi unañway'yuñqamuy-sa amumi unañway'yuñwe' ya uma hihta ahsati'yuñwni? Ya hikis pi moñwit eñem sīvat ömalalwaqam qa panyuñwa? ⁴⁷ Pu kurs uma umuhsinomuy-sa amumi yuaatote' ya uma mimuy amuhpenihqe hihta alönöt hintsatskani? Ya hikis pi moñwit eñem sīvat ömalalwaqam qa panyuñwa? ⁴⁸ Paniqw ñeviy uma pās pasiwyuñwni, ñeveqatsit ep Umuna pās pasiwtaqat pan'i.

6

Teaching about Charity

¹ Uma tunatyaltotini. Sinom umuy tsokanayaniqat uma qa tunlay'kahkañw, hakiy hihta akw ñokwatuwyamantani. Uma panyuñwe' Umunay ñeveqatsit ep qátuhqat ahpip soon hihta ahsati'yuñwni. ² Uma navoti'yuñqw imuy pavansinmuy amuñaqw haqawat yantsatska: Himuwa hakiy hihta akw ñokwatuwnik, añwu pay nāpyeve hakiy ayataqw, pam ahsavo tsotsvalkive, pu kihsonve put tunvotnañwu. Puma pay nawip'ew hintsatska; puma pay sinmuy amuñaqw

tayawinpit tuñlay'yuñwa. Noqw uma qa amún hintsatskani. Taq nu umumi pas súañqawni: Puma pay ahsatiy ömahtota. ³⁻⁴ Uma qa panyuñwt nanauyve hihta kuwahtotimantani. Uma haqawa hakiy hihta akw ökwatuwnik hikis pas aw uh'unañway uhkwatsiy qa ãawnani. Noqw Una sohsok hihta qamātaqpuveneriqat tuway'taqa pas nāp uñ nuhtutpik tuwat tayawnamantani.

*Teaching about Prayer
(Lk 11:2-4)*

⁵ Pu um öveqatsit ep Unay aw nāwakne' imuy nawip'ew hinyuñqamuy qa amúntamantani; soq sinom pumuy amumi tāyuñwniqat öviy puma tsotsvalkiva, pu kitpik tūtuyqava hoñkahkañw okiwlalwaniqey pas nānawakna. Nu umumi pas antsa pañqawni: Pay puma ahsatiy ömahtota. ⁶ Ason um tuwat nāwakne' haqami uh'ahpaviy aw pakit, naik uhtat, pahsat um Unay qamātaqpuveneriqat aw nāwaknamantani; noqw Una sohsok hihta qamātaqpuveneriqat tuway'taqa uñ nuhtutpik hihta akw tayawnamantani. ⁷ Níkañw uma nānawakne', añ qatuptsiwni'yuñqamuy qa amún paysoq pūvut-sa yuaatotani; taq puma yan wūwantota: Itam qatsá' lavayhtotiqw, suyan pi God itamuy hu'wani. ⁸ Paniqw öviy uma pumuy qa amunyuñwni, pi pay Umuna umuy hihta haqni'yuñqw put navoti'tañwu nāt umuy aw qa tūviñtotaq'ó. ⁹ Noqw öviy uma yan nānawaknamantani: Itanaa, öveqatsit ep qátuhqa, nam uhnatñwani pas kaptsi'tiwa. ¹⁰ Nam uhmoñwtunatyay aw pituu; nam uhtunatyay tūwaqatsit ep aniwhtii, öveqatsit ep hin aniwhtiqey

pan'i. ¹¹ Um okiw pu' talöñvaqat ep itamuy itahtunösmakiway huytani. ¹² Pu um okiw itahpöiy itamuhipiy ayo yúkuni, itam itamumi pöiyuñqamuy amuhpiy put ayo yuki'wisqat pan'i. ¹³ Pu okiw um itamuy unaheppit qa ań tsāmi'mat, hakiy qalolmat ariqw itamuy ayo öoyhtimani. Pi um hapi pas Mónwinihqe öqalay'ta. Um-sa lolmat tälawinway'ta, sutsép-sa aqwhaqamii. Nam antani. ¹⁴ Pi hakim umuhpewi qaanhtotiqw, uma put ep pöhikyaqw, pep pu' öveqatsit ep Umuna tuwat umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yukut, umumi pöhikni. ¹⁵ Níkańw kurs uma pumuy amumi qa pöhikyaqw, pep pu' öveqatsit ep Umuna tuwat umumi qa pöhikni.

Teaching about Fasting

¹⁶ Pu öviy piw uma nānapwale', uma nawip'ew hinyuñqamuy qa amún hinyuñwni; taq puma qahahlayyaqey pan pitsáriway'yuñwniqe öviy taway nukushintsanyańwu; noqw sinom sohsoyam pumuy nānapwalaqat nanaptańwu. Nu umumi pas antsa pańqawni: Pay puma ahsatiy ömahtota. ¹⁷ Pu um'i, um napwale', uhqötöy wihkuyit akw lelwimantani, pu posimavaqtamantani. ¹⁸ Noqw pep pu' um napwalaqat sinom qa nanaptaqw, Una qamātaqpovenihqa put navoti'tani; noqw Una sohsok hihta qamātaqpovenihqat tuway'taqa uń nuhtutpik tayawnamantani.

Riches in Heaven (Lk 12.33-34)

¹⁹ Uma yep qatsit ep nenñem hihta qa kahaktańalalwani; yep kwahkwahyam pu hihta sikańputańwuqa hihta hovalańwu, pu uuyińwt

hötaye', hihta ūuyyañwu. ²⁰ Uma qa panyuñwt, ōveqatsit ep nenñem hihta kahaktañalalwani; pep kwahya pu hihta sikañputañwuqa hihta qa hovalañwu, piw uuyiñwt qa hötayañwu, piw hihta qa ūuyyañwu. ²¹ Pi hakiy kahakhimuat háqamniqw hakiy unañwaat piw pepniñwu.

*The Light of the Body
(Lk 11.34-36)*

²² Hakiy pōsiat hakiy aw talni'tañwu. Noqw ōviy kurs hakiy pōsiat pasiwtaqw, pay tokoyat añ ahsupoq talni. ²³ Nīkañw kurs hakiy pōsiat qa pasiwtaqw pay tokoyat añ ahsupoq qatalni; noqw ōviy kurs tāla uhsonvenihqa súlawuqw, is uti pas qatālani.

*God and Possessions
(Lk 16.13; 12.22-31)*

²⁴ Soon hak haqam lōqmuy móñwituy amuñem tumalay'tani; ispi soon pam qa sukwat aw pay qa yan unañway'kañw sukwat-sa pas hahlayni; sen pay hihtawat-sa aw pas yuki'kañw pu sukwat pay qa himuni. Kurs hin uma kāhakiwuy ōviy tumalay'kahkañw, piw God eñem tumalay'yuñwni.

²⁵ Paniqw ōviy nu umumi pañqawni: Uma hin yesniqey qa nānaphin wūwantotani, hihta nōnösaniqeyu, pu hihta hikwyaniqeyu, pu piw umuhtokoy éñem'i, hihta yuwsiyaniqeyu. Puyaw hakiy qatsiat nōsiwhqat epnihqe qa pavan pas hímuu? Pu hakiy tokoat yuwsit epnihqe qa pavan pas hímuu? ²⁶ Uma súmawuy añ masay'yuñqamuy amumi tāyuñwni; puma qa ūuyyañwu, piw qa höqyañwu, piw hihta qa koyohtotañwu; noqw yanyuñqw ōveqatsit ep Umuna pumuy nopni'ta.

Noqw ya pam umuy pumuy amuhpenihqe qa pavan pas kahkawna? ²⁷ Ya sen umuñaqaw haqawa pan wūwantaqwa hin nāwūñwnaniqey ñas'ew tuwi'ta? ²⁸ Noqw hinoqw pas piw uma yuwsit öviy nānaphin wūwantota? Uma tutskwat añ sishut aw wūwayani, hin puma wuñw'iwwisqata. Puma qa tumalay'yuñwa, piw qa tontotañwu. ²⁹ Noqw nu umumi pañqawni: Hikis pi Solomon sohsok hihta nukñwat yuksi'kañw qa hihtawat it sihut an lomayuwsita. ³⁰ Yan hapi God tutskwava tūsaqat lomayuwsina; pay pi pam hihsavo panyuñqö. Pu' pam as panyuñwt, qāvotiqw pay qöpqömiq maspiwni. Puyaw hinoqw tis pam umuy qa pas pavan yuwsinani, okiw uma öwituptsiwni'yuñqamu? ³¹ Paniqw öviy uma qa nānaphin wūwantotani pañqawkahkañwo: Sen itam hihta nōnösani? ya sen itam hihta hikwyani? ya sen itam hihta nāyuwsinayani? kitotani. ³² Pi pay sohsok it yantaqat qatuptsiwni'yuñqam tunatyawayuñwa. Pi öveqatsit ep Umuna umuy sohsok it hihta haqni'yuñqat pay navoti'ta. ³³ Nīkañw uma mohti God moñwtunatyayat tunatyaltotimantani, pu suan hinwisniqeyu; noqw sohsoy ii himu umumi enañ noiwni. ³⁴ Paniqw öviy uma pu' talöñvaqat ep qavomi hintaniqat ep qa nānaphin wūwantotani. Pay pi qāvoniqa hihta hintaniqat aw nāp tunatyaltimantaniq'ö. Pay pi uma pu' talöñvaqat ep hiniwhtiqat- sa aw tunatyaltotimantani.

*Judging Others
(Lk 6.37-38, 41-42)*

¹ Uma qa tūovelantotani, nen uma qa pantsaniwyani. ² Taq uma tūovelantote' pay piw pan pantsaniwyani; pu uma hihsa'haqam hakiy eñem tuwantotaqw, pay piw pan umuiñem tuwantiw-mantani. ³ Noqw hinoqw um uhtupkoy posmiq hihta hihsaq tuway'kañw, pas nāp uhposeq lestavit pakiwtaqat aw qa unañwtavi'ta? ⁴ Noqw pantaqw um hin uhtupkoy aw pañqawni: Himu as nu uhposkiy hóroknani, kítani, susmataqpi uhposveq lestavi pakiwtaqö'? ⁵ Um nawip'ew hinmaqa, um mohti uhposñaqw lestavit hórokne', pahsat pu um suyan tālat taykañw, uhtupkoy poskiyat hóroknani. ⁶ Uma hihta God aw noiwhqat qa pop-kotuy amumi tavyiamantani, taq ka puma umuy ñúaye', tutkitotani; pu uma umuhpearl-túkwaviy qa pitsōtimuy amutpiro tūvayani, taq ka puma put aw wukukuykuyani.

*Ask, Seek, Knock
(Lk 11.9-13)*

⁷ Uma hihta öviy tūviñtotani, nen uma put makiwyani; pu uma hihta hepyani, nen tutwani; pu uma pönönöykinayani, noqw umumi hötsíltini. ⁸ Pi hak hihta öviy tūvintaqa makiwñwu; pu hihta hepqa túwañwu; pu pönönöykinaqat aw hötsíltimantani. ⁹ Noqw kurs umuy haqawat tiat nay aw pölaviktuvintaqw ya sen pam put owat máqani? ¹⁰ Hal ya sen pam pākiwuy öviy tūviñtaqw soq put tsūat máqani? ¹¹ Noqw kurs pay as uma qalomáhinkahkañw umuhtimuy hihta nukñwat huylalwaniqey tuwi'yuñqw, puyaw

tis ōveqatsit ep Umuna put aw tūviñtotaqamuy hihta nukñwat huytani? ¹² Sinom umuy pāsyaniqat uma pan nānawakne' pay uma piw pan sinmuy pāsyamantani. Pi yan hapi Moses Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy amumum itamumi tutapta.

The Narrow Gate
(Lk 13.24)

¹³ Uma hihsa' qenit hötsiwat añ yuñni. Taq moki-wuy aqw hötsiwa wuhkoqni, pu aqw pöhu a'ñö pütsi; noqw kaysiwhqam pañsoq nātsamya. ¹⁴ Pi qatsit aw hötsíwa hihsaq qéniniqw, pu aqw pöhu hihsaq pütsiniqw, ñoviy híkiyom put tuway'numya.

A Tree and Its Fruit
(Lk 6.43-44)

¹⁵ Uma hakimuy Tutuyqawhqat lavay'aymatnihqey pan nātuñwantotaqamuy ep tunatyaltotini. Taq haqawat pan atsáy'kahkañw umumi ökiwtani. Puma kanelmuy amún okiw'unañway'yuñqey ankahkañw, kwēkwewhtuy amún tūhovalayaniqey tunatyawayuñwni. ¹⁶ Pay uma pumuy hintsakpiyamuy mātsi'yuñwni. Ya sinom ñovat yönötskit añqw mawyañwu? Sen nönvospalat hihta kütay'yuñqat añqw mawyañwu? Pay qa panta. ¹⁷ Noqw ñoviy haqam lomasipaltsoki nukñwat sipalay'vañwu; noqw pay qalomásipaltsoki qa nukñwat sipalay'vañwu. ¹⁸ Pas lomasipaltsoki soon hin'ewakw sipalay'vañwu; pu qalomásipaltsoki soon nukñwat sipalay'vañwu. ¹⁹ Qalomásipaltsoki qa nukñwat aniwnañwuqa tsaqniwe' qōhit aqw maspiwñwu. ²⁰ Pantaqw ñoviy uma pumuy aniwniyamuy akw pumuy mātsi'yuñwni.

I Never Knew You
(Lk 13.25-27)

²¹ Qa sohsoyam inumi Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, kitiwisqam ōveqatsit ep Ina moñw'iwtaqat aw yuñni; pi ōveqatsit ep Inay tunatyayat añ hinmaqa hapi pañso pákini. ²² Ason aw pituqw pep pu' kaysiwhqam inumi pañqaqwani: Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, ya itam qa uhnatiñwaniy aw yankahkañw uñem yuaaykuya? pu uhnatiñwaniy aw yankahkañw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwaya? pu uhnatiñwaniy aw yankahkañw nihtiwtaqat kātutmalat tumaltota? ²³ Pahsat pu nu amumi pas pañqawni: Nu qa hisat umuy tuwi'ta; huvam inuhpiy ahpiyyaa, nukpantuwit hintsatskaqamu.

The Two House Builders
(Lk 6.47-49)

²⁴ Paniqw ōviy haqawa ilavayiy aw tūqaykañw put an hinmaqa tāqat wuwni'taqat antaqat nu pañqawni. Pam owat atsve kīta. ²⁵ Noqw yokvaqw, wukomunva, pu hukvaqe kīhut añ a'ñö yēvanta; noqw pam qa sahpu, pam owat ep kīiwtaqe ōviy'o. ²⁶ Pu haqawa ilavayiy aw tūqaykañw qaanhinmaqa hakiy qa wuwni'taqat antani. Pam hak pisave kīta. ²⁷ Noqw yokva, wukomunva, pu hukvaqe kīhut añ a'ñö yēvanta; noqw pam sahpu, nihqe pam kīhu qaan'ewakw kīqötti.

The Authority of Jesus

²⁸⁻²⁹ Noqw Jesus pas öqalat pasiwkañw, pan pumuy tutuqayna, tutavot tūtutuqaynayaqamuy qa amun'i. Noqw pam yan yuaataqe yukuqw, sinom put hin tutuqaynaqat ep aw kātayuñwa.

8*Jesus Makes a Leper Clean
(Mr 1.40-45; Lk 5.12-16)*

¹ Pu pam tsomoñaqw hawhq, sinom qaan'ewakw hintaqam put aňkyā. ² Noqw meh, hak tokoplelet tūtuyhqa pituhqe, put aw naokiway'taqe aw pańqawu: Tutuyqawhqa, um suhtaq'ewnen soon nuy qa powatani. ³ Noqw Jesus put aw māvuyaltiqe aw tońokt pańqawu: Pay nu suhtaq'ewa; powaltii. Noqw pahsat pay put ań tokoplele súlawhti. ⁴ Noqw Jesus put aw pańqawu: Um hapi qa hakiy aw haqam lavayhtini; pay um ahpiynen God awwat mońwit aw nāmahtaknani, nen Moses hin tutaptaqw um kuwahtiput God aw nōani. Um yan powaltiqey nuhtumi tuawi'tani.

*Jesus Heals a Roman Officer's Servant
(Lk 7.1-10)*

⁵ Noqw Jesus Capernaum aw pakiqw, hak solāwamuy amumi mońwi put aw pituhqe, put aw qa nātusitaqe, ⁶ Pańqawu: Tutuyqawhqa, ihońviaya ikiy ep tuyhqatsq, put ahpā' qatāyuńqw, pam pas kānanvotkańw okiwhinta. ⁷ Noqw Jesus put aw pańqawu: Pay nu aqwnen put qalaptsinani. ⁸ Noqw solāwamońwi lavayhtiqe put aw pańqawu: Tutuyqawhqa, soon pi um nuy yan'ewakwniqw ikiy aw papkini. Pay um panis lavayhtiqw, pay ihońviaya qalaptuni. ⁹ Pi nu sukwat aw maqaptsi'kańw qatu. Noqw solāwam inumi piw maqaptsi'yuńwa. Noqw nu sukaw aw, Yupa, kitaqw pam haqaminińwu; pu sukwat aw, Pew'i, kitaqw pam inuminińwu; pu ituwikiy aw, Yanhtii, kitaqw pam panhtińwu. ¹⁰ Noqw Jesus put

navotqe pas aw kātaytaqe put ainkyaqamuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas nu qa haqam pas yan tuptsiwnit tuwa, hikis Israel-sinmuy amuhpee. ¹¹ Noqw nu umumi pañqawni: Nāt kaysiwhqam hōpaqw, pu tavañqw ökini; nen Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy amumum ñveqatsit ep tunösvoñat aw yesvani. ¹² Noqw ima as pañsoq yuñniqam ihpo qatalpumi maspiwyani. Pep pu' tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni. ¹³ Noqw Jesus solāwamoñwit aw pañqawu: Pay pi um aqwni. Pay um hin tuptsiwhq nam antaa. Noqw put hoñviayaat pay pahsatniqw qalaptu.

*Jesus Heals Many People
(Mr 1.29-34; Lk 4.38-41)*

¹⁴ Pu Jesus Peter kīyat aw pakiqw kurs put nōmayat yuat mukituyat akw tuyhqatsi. ¹⁵ Noqw Jesus put māyat aw toñokq, mukituya put mātavi; noqw wuhti qatuptuqe pumuy amumi unañwtavi. ¹⁶ Noqw tapkiqw, sinom kaysiwhqamuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwyuñqamuy put aw tsamvaya; noqw pam lavayiy akw sinmuy amuñaqw nukpanhihikwsimuy ipwa; nihqe sohsokmuy tūtuyyaqamuy qalaptsina. ¹⁷ Yan Tutuyqawhqat lavay'ayayat Esaias lavayiat aw antsaniwa, pam ura pañqawu: Pam itamuy hihta akw ñpuiwyuñqat nāmi nahlaknakañw, itahtuyay īkwilta.

*The Would-Be Followers of Jesus
(Lk 9.57-62)*

¹⁸ Noqw Jesus sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy put aw ñøyakiwtaqw túwahqe, put aw nánatuwnayaqamuy wuhkovatuphat

yupqöymiyaniqat amumi pañqawu. ¹⁹ Noqw hak tutavot tütutuqaynaqa Jesus aw pítuhqe put aw pañqawu: Tütutuqaynaqa, nu uñ haqaminiqw úmummantani. ²⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ima sisikahtayht haqe' qölöy'yuñwa, noqw súmawuy añ masay'yuñqam totokpi'yuñwa; noqw nu' Sinot Tiat haqam iqötöy násuñwnaniqey ñastaa. ²¹ Pu piw suhka put aw nánatuwnaqa put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um nuy nakwhanaqw, nu mohti inay amht, pu' uñkni. ²² Noqw Jesus put aw pañqawu: Um inuñkni; ason pi so'pum pumuy amuñaqw so'pumuy amyani.

*Jesus Calms a Storm
(Mr 4.35-41; Lk 8.22-25)*

²³ Pu pam pākihut aqw pakiqw, put aw nánatuwnayaqam put añk aqw yuña. ²⁴ Noqw meh, wuhkovatuphat añqe' qaan'ewakw hukvaqe, pas qaöwíhuhukq, öviy pākihut pāhut hoñvantaqat akw nōmilti; noqw pantaqw Jesus pūwi. ²⁵ Noqw put aw nánatuwnayaqam put aw ökihqe, tātaynayaqe aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, itamuy ayo óyaa; itam súlawhtini. ²⁶ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw pas tsawiniwyuñwa, okiw uma öwituptsiwni'yuñqamu? Pahsat pu pam wunuptut, hūhukañwtuy mēwa, pu pāhuta. Noqw wukosutmakma. ²⁷ Noqw tuwat tahtaqt katayuñqe pañqaqwa: Ya sen i' hak himuniqw, öviy hikis pi hūhukañw, pu pāhu put hiñqawhq anhtoti?

*Jesus Heals Two Men with Demons
(Mr 5.1-20; Lk 8.26-39)*

28 Noqw pam wuhkovatuphat ayoqwat Gergese-simuy tutskwayamuy aw pituqw, pepeq hakim lőyöm tāqatuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawi-wtaqamuy tuamaqölñaqw yámakqe, put ahsawva; hakim nuhtsel'ewayomniqw, öviy soon hak pañqe' hinnumni. **29** Noqw meh, puma a'nö töqtiqe pañqawu: Ya um itamuy hinhtiniqat nāwakna Jesus, um God Táita? Ya um nāt aw qa pituqw pay itamuy okiwsanniqe öviy pitu? **30** Noqw pep pumuy amuñaqw yāp pitsōtim wukotonaw-taqam nōnova. **31** Noqw öviy nukpanhihikwsim put aw ö'qalyaqe pañqaqwa: Kurs um itamuy ipwe', itamuy pitsōtimuy amumi yuñniqat itamuy nakwhanani. **32** Noqw pam amumi pañqawu: Yúpave. Noqw puma nōñakqe, pitsōtimuy amumi yuñña. Noqw sohsoyam pitsōtim tuhpelat ań pāmiq a'nö yuhtukqe, pāmiq paöysoa. **33** Noqw pumuy nopni'yuñqam watqaqe, kīmiyaqe, hin hiniwhtiqat lavayhta, pu ima hakim nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtaqam hin hinhtiqata. **34** Noqw sohsoyam pep kitsókit ep ki'yuñqam pañqw Jesus ahsawvawisa; nihqe put tutwaqe pay pam pumuy tutskwayamuy ańqw ahpiyniqat put aw ö'qalya.

9

Jesus Heals a Paralyzed Man (Mr 2.1-12; Lk 5.17-26)

1 Pu Jesus pākihu aqw pakit, wuhkovatuphat yámakqe, nāp kitsókiy aw pitu. **2** Noqw meh, hakim hakiy ahpa' qataytaqat tūtuyhqat ahpat ań wáökiwtaqat Jesus aw wikvaya. Noqw pam pumuy qapēvewniyamuy amumi túwahqe, it tūtuyhqat

aw pañqawu: Itii, um qa hin unañway'tani; pay uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa. ³ Noqw hakim tutavot tütutuqaynayaqam pep yesqam unañwpeq pañqaqwa: I' tāqa God aqw hiñqawu. ⁴ Noqw Jesus pumuy wuwniyamuy mātsi'taqe amumi pañqawu: Ya uma hinoqw umuh'unañwpeq qalomáwuwantota? ⁵ Ya hinwat lavayhtiniqw qa pas pas hinta? sen Uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa, kitaniqö'? sen Wunuptut, nakwsuu, kitaniqö'? ⁶ Noqw pay pi nu' Sinot Tiat yep qatsit ep hakiy ahpiy qaanhtipuyat ayo yúkuniqey aw öqalat pasiwtaqat uma it akw nanaptani-pu pam it hakiy ahp'a' qataytaqat aw pañqawu: Wunuptut, uh'ahpay kwusut, um nímani. ⁷ Noqw pam wunuptut, kiy aw'i. ⁸ Noqw kaysiwhqam sinom put aw tāyuñqe, God pas hihtatota, pam hakiy sinot pas panhaqam öqalat máqahqat ep'e.

*Jesus Calls Matthew
(Mr 2.13-17; Lk 5.27-32)*

⁹ Noqw Jesus pañqw ahpiynihqe, hakiy tāqat Matthew yan mātsiwhqat haqam moñwit eñem sīvat ömalalwaqat ep qatuqw tuwa; nihqe put aw pañqawu: Um inuñkni. Noqw pam wunuptut put añki. ¹⁰ Noqw ahpiy pantaqw, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum Matthewt kīyat ep ökihqe, pep tunösvoñat aw yesq, kaysiwhqam moñwit eñem sīvat ömalalwaqam-niqw pu qaanhinwisqam pañso ökihqe, pumuy amumum put aw yesva. ¹¹ Noqw Pharisee- sinom put aw tātayyaqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqaqwa: Noqw umuy tutuqaynaqa hinoqw moñwit eñem sīvat ömalalwaqamuy-nikañw, pu

qaanhinwisqamuy amumum tūmoya? ¹² Noqw Jesus put navotqe, pumuy amumi pañqawu: Pay añ qahinyuñqam tūhikat qa haqni'yuñwa; nawus pi tūtuyaqam put haqni'yuñwa. ¹³ Uma yañqw ahpiyye', tutuvenit añ pupriye', pahsat pu it lavayyukit māmatsyani: Uma tūookwatuwyaniqat nu put tuñlay'ta; noqw uma soq hom'oyit- sa inumi noaya, it'a. Pi nu añ súanhinwisqamuy qa pumuy wáñwayniqe òviy pitu; pi nu imuy qaanhinwisqamuy nāp tunatyay añqw lasyaniqat aw wáñwayniqw òviy pitu.

*The Question about Fasting
(Mr 2.18-22; Lk 5.33-39)*

¹⁴ Pahsat pu John aw nánatuwnayaqam Jesus aw ökihqe aw pañqaqwa: Itam- niqw pu Phariseesinom piép nānapwalañwu. Noqw ya hintaqw òviy ûmi nánatuwnayaqam qa pantsatska? ¹⁵ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya sen haqam mö'wit ep sinoiwyuñqam möönañwuy pumuy amumumiñqw napwalni'yuñwni? Níkaríw pay ason hisat aw pituqw, möönañw pumuy nawhkiwni; noqw pep pu' puma nānapwalani. ¹⁶ Qa hak sino puhutsatsakwmötsaput yewaskwit aw pihtaknañwu. Ispi hak panhtiqw, put ep pihtakqa yuwsit añqw tsikq, pu' pas pāpu wukoproknwu. ¹⁷ Piw qa haq pi hak pukawikorot sakwiwmaqat añ puhuovalat kuhkuya; pi hakiy panhtiqw, ovavala pēke' wiwkorot patomnani, nen añqw kūyiwtqa wehemhtini, noqw wiwkoro sakwitotini. Pi puma puhuovalat puhuwiwkorot añ kukyañwu; noqw pam qa hinhtiñwu.

*The Official's Daughter and the Woman who Touched Jesus' Cloak
(Mr 5.21-43; Lk 8.40-56)*

¹⁸ Noqw nāt pam pumuy amumi yan yuaataqw, meh, hak moñwi pítuhqe, Jesus aw naokiwtat, aw pañqawu: Okiw iti māna nāt pas pu' mōki. Noqw um as awnen, aw uhmay akw toñokq pam ahoy tātayni. ¹⁹ Noqw Jesus wunuptut put añki, pu put aw nánatuwnayaqamu. ²⁰ Noqw pam aqwniqw, hak wuhti pakwt lōq sihkay'taqat yahsañwuy añ uñway qa huruhtaqey akw tütuyhqa put ahk-wayñaqw aw pítuhqe, yuwsiyat qalawñwayat aw toño, ²¹ Pam unañwpeq pañqawhqe õviy'o: Nas'ew pi nu as yuwsiyat aw tónoke', pay soon qa qaluptuni. ²² Noqw pam panhtiqw, Jesus namtökt, put túwahqe aw pañqawu: Itii, pay um qahin unañway'tani; pay uhqapevewni uñ qalaptsina. Noqw pahsat pay wuhti qalaptu. ²³ Pu Jesus moñwit kīyat aw pákihqe, lēlenyaqamuy pu kaysiwhqamuy sinmuy pep saáatotaqamuy amumi yórikqe, ²⁴ Pañqawu: Huvam ayoyaay! Pay māna qa mōki, pi pūwi. Noqw puma put aw tutsiwtsuyhti. ²⁵ Pu õviy pam sinmuy pañqw nöñaknat, ah-pami pákihqe, mānat māyat ñuaqw, pam qatuptu. ²⁶ Noqw pam pep paniwhtiqa put tutskwat añ ahsupoq yuaatiwa.

Jesus Heals Two Blind Men

²⁷ Noqw Jesus pañqw ahpiyniqw, hakim lōyöm qapostalqam put añk tsa'timaqe pañqawma: David tíata, okiw itamuy õkwatuwaal! ²⁸ Noqw pam kīmi pakiqw, qapostalqam put aw pitu. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya nuy panhtiniqey

tuwi'taqat uma tuptsiwa? Noqw puma put aw pañqawu: Owi Tutuyqawhqa. ²⁹ Pahsat pu pam pōsiyamuy aw toño pañqawkañwo: Pay uma hinhaqam qapēvewnaqat pan umuñem hintani. ³⁰ Noqw pumuy pōsiam tālawva; noqw Jesus pumuy pās mēwaqe pañqawu: Uma hapi tunatyaltiqw, qa hak it navotni. ³¹ Noqw tuwat soq puma pañqw ahpiynihqe, pam pumuy pantsanqat put tutskwat añ ahsupoq kúrukna.

Jesus Heals a Dumb Man

³² Noqw pumuy pañqw yámaktoqw, meh, hakim hakiy qayuáataqat nukpanhikwsit akw tuyqawi-wtaqat Jesus aw wikkaya. ³³ Noqw nukpanhikwsit put añqw ayo tūviwhq, qayuáataqa yuaayku. Noqw sinom suhpantaqam kātayuñqe pañqaqwa: Pas qa hisat Israel-sinmuy amuhpe yan hiniwh-tiqw hak aw yori, kitota. ³⁴ Noqw tuwat Pharisee-sinom pañqaqwa: Pam nukpanhihikwsimuy moñwíyamuy aw yankañw, nukpanhihikwsimuy ipwanta.

Jesus Has Pity for the People

³⁵ Noqw Jesus pañ wuhkokitsokit añnikañw pu pay kitsókit añ nakwsuqe pumuy tsotsvalkiyamuy añ pumuy tutuqaynatinuma; pu moñwtunatyat ahpiy lomatuawit yuaatinuma; pu sinmuy amuhpa' sohsokmuy tūtuyyaqamuy qalaptsintinuma, pu sohsok hihta akw öpuiwyuñqamuyu. ³⁶ Nihqe pam kaysiwhqamuy sinmuy amumi yórikqe pumuy ökwatuwa, mañwúiyuñqw öviy'o, pas kanelmuy amumi qa hak tunatyawtaqw puma ahtsavaliwyuñwa.

³⁷ Pahsat pu pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pas hapi as ūyi qaan'ewakw tukwsiwta, noqw tsovalayaniqam híkiyomu.
³⁸ Oviy uma ūyi'taqat aw nānawaknaqw, pam hakimuy ūiyaw ayatani.

10

The Twelve Apostles (Mr 3.13-19; Lk 6.12-16)

¹ Pu pam pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nānatuwnayaqamuy wáñwayhqe, pumuy tuyoy'e'wakw hīhikwsimuy amumi öqalat huyta, pumuy nuhtuñaqw ipwanwisniqat öviy'o; pu sohsokmuy hihta akw tūtuyyaqamuy, pu öpuiwyuñqamuy qalaptsintiwiqat aw pumuy öqalmaqa. ² Noqw pakwt löq sihkay'taqam ayaiwyuñqam yan mātsiwy: I' mohti'maqa Simon, Peter yan piw túñwantihwhqa, noqw pu put tupkoat Andrew; pu Zebedeet tiat James-niqw pu tupkoat John; ³ Pu Philip- niqw, pu Bartholomew, pu Thomas- niqw, pu moñwit eñem sīvat ömalawhqa Matthew; pu Alphaeus tiat James- niqw, pu Lebbaeus, hak Thaddaeus yan piw mātsiwhqa; ⁴ Pu Simon sinomuy amuñem qa nātusi'taqaniqw, pu Judas Iscariot, momñwituy amumi Jesus mātапniqa.

The Mission of the Twelve (Mr 6.7-13; Lk 9.1-6)

⁵ Noqw Jesus imuy pakwt löq sihkay'taqamuy ayataqe, amumi tutaptaqe pañqawu: Uma hapi imuy qa- Jew- simuy qa amuhpa'yani; pu Samariat ep simuy kitsókiyamuy qa haqamiwat

aw yuñni. ⁶ Uma qa pañyat, Israel- sinmuy amuhpa'yani. Taq okiw puma kanelmuy amún haqami hiniwhtotí. ⁷ Pu uma añqe'ye', yan yuaatinumyani: Oveqatsit añqw moñwtunatyat aw pitsíwipta, kitotani. ⁸ Uma tütayyaqamuy qalaptsintiwisni; tokoplelet tütuyyaqamuy powatiwisni; so'pumuy tätaynatíwisni; nuhtuñaqw nukpanhihikwsimuy ipwanwisni. Uma hapi öqalat paysoq makiwya; öviy uma pan piw paysoq tūvaañwantiwisni. ⁹ Uma palasivat, qötsásivat, pu sikavalasivat qa sivamokyuñwni. ¹⁰ Piw qa tukput maskay'wisni; piw qa lõq napnay'wisni, piw qa tōtsita, piw qa natōñpita. Pay tumal'aya nösniqey ahsatañwu. ¹¹ Pu uma haqami wuhkokitsokimi, sen pay kitsókimi yuñe', hak pep kapttsitiwhqat tūviñtotamantani. Nen uma hisat pañqw ahpiyyaniqey pahsavo pep yesmantani. ¹² Pu uma haqami kīmi yuñe', amumi pañqaqwamantani: Uma kwakwhat yesni. ¹³ Pu kurs pep kīvit pay umuhkwakwhay hihkay'yuñqw, umuhkwakwha pep hürstimanantani. Pu kurs pay puma put qa hihkay'yuñqw, pay umuhkwakwha umumi ahoy pítumantani. ¹⁴ Pu hakim umuy qa pās o'yat, piw umuhlavyiy qa aw tūqayyuñqw, uma pañqw kīñaqw añqw ahpiyye', umuhkukuy añ qöat ayo tsatswiyamantani. ¹⁵ Nu umumi pas antsa pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, imuy umuy qa pās o'yaqamuy amuñem pas is óhini. Puma Sodom-nikañw pu Gomorrhat ep sinmuy amuhpenihqe pas pavan amuñem nuhtsel'ewayhtini.

*Coming Persecutions
(Mr 13.9-13; Lk 12.12-17)*

16 Nu' hapi umuy añhqé ayatani. Noqw uma kanelmuy amún hakimuy kwékwewhtuy amunyuñqamuy amuhpa' hinnumyani. Oviy uma tsútsu'tuy amún qaūnatni, pu höwihtuy amún ñasta nukpanay'yuñwni. **17** Níkañw uma tunatyawkahkañw hinnumyani. Taq sinom moñwtsovawtaqamuy amumi umuy tsamvayani; nen tsotsvalkiy añ umuy a'ño wuvahtotani. **18** Pu uma inutsviy momñwituy-níkañw pu pas susmomñwituy amumi tsamvaniwyani. Nen uma pumuy amumi nuy tuawi'yuñwni, pu qa-Jew-sinmuy amumii. **19** Níkañw ason puma umuy nuhtumi mātapyaqw, uma hin hihta yuaaykuyaniqey qa wuwanvisoqtotini. Pay ason uma hihta yuaaykuyaniqa pep umumi noiwmantani. **20** Pi qa uma yuaatotani. Pi õveqatsit ep Umunay Hikwsiat umupqölpa yuaatani. **21** Pu nātupkomuy amuñaqw suhka sukwat mokiwuy aw nóamantani; pu naat tiy pay piw pantsanni. Pu timat nay, pu yuy, pumuy amuhpewtote', pumuy mokiwuy aw pitsínayamantani. **22** Pu sinom sohsoyam umumi qasuhtaq'ewyani, uma isinomníqw õviy'o. Níkañw ason so'ñwamiq añ kuytaqa hapi ayo yámakiwtamantani. **23** Níkañw ason puma yep it kitsókit ep umuy okiwsahsanyaqw, uma haqamiwat aw watqani. Pi nu umumi pas antsa pañqawni: Soon nāt uma Israel-sinmuy kitsókiyamuy añ ahsupoq kükuyvaqw, pay nu' Sinot Tiat pítuni. **24** Pay tutuqayhqa put tutuqaynaqat

epnihqe qa pavan pasniñwu. Pu piw hoñviaya moñwiy epnihqe qa pavan pasniñwu. ²⁵ Pay tutuqayhqa put tutuqaynaqat ante', pay pam put ep tsuyakmantani, pu hoñviaya piw moñwiy an'i. Noqw kurs sinom ki'taqat Beelzebub yan tuiwáye', pay kurs pi hin tis puma sinomuyatuy qa pan túñwantotani.

*Whom to Fear
(Lk 12.2-7)*

²⁶ Noqw ñviy uma pumuy qa mamqasyani. Pi qa himu ãmiwtaqa qa mâtaktini; pu qa himu tup-kiwtaqa qa nanaptiwni. ²⁷ Nu hihta qatulpuve umumi lavayhtiwhq, uma put tâlat ep yuaaykuya-mantani. Pu himu umuhnaqvumiq lavayhti-whq, uma kits'oñaqw put tsa'lalwani. ²⁸ Uma sinmuy qa mamqasyani. Puma pi hakiy tokoyat-sa nñnayaniqey aw öqalay'yuñwa; nñkañw kurs hin hakiy hikwsiyat nñnayani. Uma qa panyuñwt, God mamqasyani. Pam pi hakiy tokoyat pu hikwsiyat sivihpit qõhit akw hovalaniqey aw öqalay'ta. ²⁹ Puyaw qa lõyöm kwevewhyat sükw palavotõnat ñviy huyiñwu? Noqw qa himuwa puma Umunay qa tunatyayat ahpiy tutskwami posñwu. ³⁰ Noqw hikis pi umuhqötöva umuhhömi sohsoy pohtoylanipta. ³¹ Paniqw ñviy uma qa tsawiniwyuñwni. Umuna umuy kaysiwhqamuy kwekwévewhyamuy amuhpenihqe pas kahkawna.

*Confessing Christ before Men
(Lk 12.8-9)*

³² Hak haqam isinonihqey nuhtumi pañqawhq, nu piw tuwat put isinoynihqat öveqatsit ep Inay aw pañqawni. ³³ Nñkañw hak haqam qa isinonihqey

nuhtumi pañqawhq, nu piw tuwat put qa isinoyni-hqat ūveqatsit ep Inay aw pañqawni.

*Not Peace, but a Sword
(Lk 12.51-53; 14.26-27)*

³⁴ Uma qa inumi yan wūwantotani: Pam ka sinmuy qa hin unañwat yesniqat amuñem yúkuniqe ūviy pitu. Qae. Nu qa paniqw pitu. Pi sinom inutsviy nātsikyani. ³⁵ Pi nu tāqat nay ehpewtaniqe pitu, pu māna yuy ehpewii, pu mö'wi kōñay yuyat ehpewhtiniqat ūviy'o. ³⁶ Pu hak pas nāp sinomuy tuwqamuy'vani. ³⁷ Inumi unañway'taqey lalvaykañw, nay pu yuy pumuy amumi pas unañway'taqa pay nawus qa isinoni. Pu inumi unañway'taqey lalvaykañw, timuy amumi pas unañway'taqa hapi pay nawus qa isinoni. ³⁸ Pu nahoylehtsit qa kwusut, pu qa inuñknihqa hapi pay nawus qa isinoni. ³⁹ Qatsiy kahkawnaqa put kwayhni. Pu inuñem tunatyat ep qatsiy kwayhqa put túwani.

*Rewards
(Mr 9.41)*

⁴⁰ Umuy pās óyahqa hapi nuy pās távini; pu nuy pās távihqa hapi Inay nuy añqw távihqat pās távini. ⁴¹ Kurs Tutuyqawhqat lavay'ayaat hakiy aw pituqw, pam Tutuyqawhqat tunatyayat ūviy put pās tave', pam lavay'ayaat amum hihta ahsatiyat makiwni. Noqw kurs sino súantaqa hakiy aw pituqw, pam put súanmaqat ūviy put pās tave', pam put amum hihta makiwni. ⁴² Noqw kurs imuy inumi puhutuptsiwni'yuñqam haqawa hakiy aw kuyhtuñtaqw, pam inumi tutuqayhq paniqw put kuyne', pas soon qa ahsatiy makiwni.

11

*The Messengers from John the Baptist
(Lk 7.18-35)*

¹ Pu Jesus pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy amumi tutaplawhqe yukut, pu kitsókinawit sinmuy tutuqaynakañw amumi yuaataniqe öviy pañqw nakwsu. ² Noqw John sivikive pakiwkañw, Christ hintsakpiyat navotqe, pam löqmuy put aw nánatuwnaqamuy Jesus aw ayata. ³ Noqw puma Jesus aw pañqawu: Ya um hak Tutuyqawhqt lavay'ayaat pas pávannihqa hisat pítuniqa? Sen pi itam náto hakiy pas sukwat nuhtayyuñwni. ⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Uma ahpiynen, hihta navotqey, pu aw yórikqey put John áawnani. ⁵ Qapostalyaqam pōsiy tālawnaya; pu tutuhapt nankwusa; tokoplelet tūtuyaqam powatoti; pu nanaqsöpt nanapta; so'pum ahoy tātayya; añ öokiwyaqam lomatuawit nanapta. ⁶ Noqw i' hak inuhpe qa unañwmokqa hapi hahlayhpit ep'e. ⁷ Noqw pumuy ahpiyiniqw, Jesus sinmuy amumi John yuaataqe pañqawu: Ya uma qayësiwhpumihaqami hihta aw kuyvawisa? Sen pāqavit hūkañwuy akw wayayataqat awi? ⁸ Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa, sen hakiy lomayuwsı'taqat awi? Meh, pi lomayuwsı'yuñqam momiñwituy kíkiyamuy añ yëse. ⁹ Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa? Sen pi Tutuyqawhqt lavay'ayayat awi? Owi, nu umumi pañqawni: Pam Tutuyqawhqt lavay'ayayat epnihqe pas pávani. ¹⁰ Pi it hapi tutuveni lavayhtiqe pañqawu: Meh, nu hapi upyeve ituaw'ayay ayatani; noqw pam uhsavo

un háqe'niqat ań qenitani, yan'i. ¹¹ Nu umumi pas antsa pańqawni: Pas qa haqam momoymuy amuhpiy tihtiwyaqamuy amuńaqw John kūyit akw tūtuvoylalawhqat epnihqe pas pávannihqa wunuptu. Noqw pay as pi pantaqw, ōveqatsit ańqw mońwtunatyat ep sushin'ewaynihqa put epnihqe pas pávani. ¹² Noqw kūyit akw tūtuvoylalawhqat John hintsaktivaqat ańqw pew pahsavo sinom ōveqatsit ańqw mońwtunatyat nānaqaslalw; noqw a'nöyaqam öqalay akw put tuyqawvanta. ¹³ Pi sohsoyam Tutuyqawhqa lavay'aymat-niqw pu tutavo John aw pahsavo hin hintaniqat yuaatota. ¹⁴ Noqw uma nānakwhaniqw, i' hapi Elias, ura hak pituniqa. ¹⁵ Tuqayvastotaa. Pi uma naqvuy'yuńwa. ¹⁶ Noqw ya sen nu pu' qatsívaptsiwyuńqamuy hihta enań namimahtaknani? Puma tsātsakwmuy kihsonve yesqamuy amunuńwa. Puma suńwámuy amumi pańqaqwa: ¹⁷ Itam umumi lēlenyaqw, uma qa tīva; itam umumi tsaykitaqw, uma qa tsaykü. ¹⁸ Oviy pi John pítuhqe qa tūmoykańw, piw qa hīhikq, puma pańqaqwa: Pam nukpanhikwsit akw tuyqawiwta, kitota. ¹⁹ Noqw nu' Sinot Tiat pítuhqe tūmoykańw, pu hīhikq, puma piw pańqaqwa: Is uti hunuka, wine pas qa öyńwu, mońwit eńem sīvat ömalalwaqamuy-nikańw pu qaanhinwisqamuy kwātsiamu, kitota. Noqw pay God unańwtalwuwniat aniwni akw súantaqey mahtakni'ta.

*The Unbelieving Towns
(Lk 10.13-15)*

²⁰ Ura Jesus kitsókinawit suswuhaq kātataypit tūmalta. Noqw as pi panhtiqw, pań sinom nāp

tunatyay añqw qa hin lasyaniqey pan unañwtotí. Noqw ñviy pam pumuy qöhqöytiva,²¹⁻²² Nihqe pañqawu: Is ohi, úmaa, Chorazin ep sínomu! Is ohi úmaa, Bethsaidat ep sínomu! Taq nu as umuhpa' qatsá' kātatayhpit tumaltaqw uma nāp umuhtunatyay añqw qa lasya. Nu umumi pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, umuñem pas is óhini! Pep pu' imuy Tyre ep sinmuy amuñem-nikañw pu Sidon ep sinmuy amuñem umuhpenihqe pay soon pas nuhtsel'ewayni. Pi nu as pumuy amuhpa' hisat kātatayhpit tumaltaqw, puma soon qa ana-haat yūyaht, qöhtsapsomova yesvani; pan puma namtaknayani nāp tunatyay añqw lasyaniqeyu.
²³ Noqw úmaa, Capernaum ep sínomu, ya uma ñomiq nātsokaya? Uma nāt maskimiq maspiwyani. Taq nu as qatsá' kātatayhpit umuhpa' tumaltaqw, uma qa tuptsiwya. Noqw kurs as nu Sodom-kitsókit ep pan tumaltaqw, puma inumi tuptsiwyaniqiw, kitsókiam nāt pewhaqami pahsavo wúnuni.
²⁴ Noqw nu umumi pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, pep pu' Sodom ep sinmuy amuñem umuhpenihqe pay soon pas nuhtsel'ewayni.

*Come to Me and Rest
(Lk 10.21-22)*

²⁵ Ep pu' Jesus lavayhtiqe pañqawu: Kwakwhay Inaa, ñveqatsit aw- nikañw pu tūwaqatsit aw Tutuyqawhqa. Kwakwhat pi um iit yantaqat añ wuwni'yuñqamuy, pu qañunatuy amumi tupki'kañw, titipostuy amunyuñqamuy amumi put mahtakna.
²⁶ Pantani, Inaa, pam hapi uñniqw súanta.
²⁷ Sohsoy himu Inay añqw inumi noiwa.

Noqw hakiy God Tíyatnihqat qa hak navoti'ta, pas Náat-saa; piw qa hak Naat hákiynihqat navoti'ta, pas nu' put Tiat- saa, pu Tiat hakiy aw put mahtaktaniqw pam píwu. ²⁸ Huvam sohsoyam pew inumiyyaa, uma ań hihta akw maqsoni'yuńqamu, pu putuiwyuńqamu; nen uma inumi yankahkańw nānasuńwnayani. ²⁹ Uma itumalsuńwamatniwhtote', inuhpiy tuwi'vayani; pi nu nānakwhani'kańw, okiw'unańway'ta. Nen uma umu'nańwpeq uyiwaltotini. ³⁰ Pi itumalnönönpí qa anahaa, pu iikwilni umuńhem qa pútuni.

12

The Question about the Sabbath (Mr 2.23-28; Lk 6.1-5)

¹ Noqw Jesus nasuńwintalońnit ep söhövos'uyit ań yámakto; noqw put aw nánatuwnayaqam tsöńso'qe talayat mawtiwiskahkańw put nōnoptiwisa. ² Noqw Pharisee- sinom amumi yórikyaqe, Jesus aw pańqaqwa: Meh, ūmi nánatuwnayaqam nasuńwintalońnit ep hihta mewniwtaqat hintsatska. ³ Noqw pam amumi pańqawu: Ya ura David suńwámu amumum tsöńmokqe hinhtiqw uma put ań qa tuńwáya? ⁴ Ura pam Tutuyqawhqat kīyat aw pákihqe pólavikit God aw noiwhqat sowa. Ura soon nāp hak put ańqw nösńwu, pas God awwat momińwit-saa. ⁵ Hal ya uma tutavot ań it qa tuńwáya, ura God awwat momińwit put kīyat ep nasuńwintalońnit qa hihtatotat pay qa hinhtoti? ⁶ Noqw nu umumi pańqawni: Suhka Tutuyqawhqat kīyat epnihqe pas pávannihqa yep'e. ⁷ Ura yan pey'ta: Uma

tūookwatuwyaniqat nu put tuñlay'ta; noqw uma soq hom'oyit-sa inumi noaya, yan'i. Noqw kurs uma put māmatsye', soon hakimuy qa hihta ep qaanhtotiqamuy tukopnayani. ⁸ Pi nu' Sinot Tiat hikis pi nasuñwintalöñnit aw moñwi.

*The Man with a Crippled Hand
(Mr 3.1-6; Lk 6.6-11)*

⁹ Pu pam pañqw ahpiynihqe, pumuy tsotsvalkiyamuy aw paki. ¹⁰ Noqw meh, hak tāqa lakput may'taqa pep nuhtuma. Noqw momiñwit hihta ep put nēveltoyanyaniqe öviy put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Ya pay hak nasuñwintalöñnit ep hakiy qalaptsinaniqw pam súanta? kitota. ¹¹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Kurs haqawa umuñaqw sūkw kanelvokoy'taqw, pam nasuñwintalöñnit ep haqami hötsit aqw posq, ya pam put qa pañqw hóroknnani? ¹² Noqw puyaw sino kanélot epnihqe qa pas himuu? Paniqw öviy hak nasuñwintalöñnit añ lolmat hintsakniqw pam súanta. ¹³ Pahsat pu pam tāqat aw pañqawu: Uhmay tsikhkwa! Noqw pam put tsikhwa; noqw pam ayanqwat māyat an pās powalti. ¹⁴ Pahsat pu Pharisee-sinom añqw ahpiyyaqe, hin as put nīnayaniqey ankiwakw yuaatota.

God's Chosen Servant

¹⁵ Noqw pay Jesus put navoti'taqe pañqw ahpiy'o. Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom put añkyä; noqw pam sohsokmuy tūtuuyaqamuy qalaptsina. ¹⁶ Nihqe puma put qa tunvotnayaniqat pam amumi pañqawu. ¹⁷ Yan Tutuyqawhqtat lavay'ayayat Esaias hin lavayhtiqt aw antsaniwa; pam ura pañqawu:

18 Kurs huvam itumal'ayay inamoray aw yórikyaa. Put hapi nu aw unañway'ta; nu put pas hahlayi. Nu put aw ihikwsiy távini. Noqw pam imuy qa-Jew-simuy amumi haqe' súanhintaqat mahtaknani. **19** Pam qa nāñwuy'tani; piw qa tsa'tinumni. Soon hak put tönayat kitpik navotni. **20** Pam hopaqat muhtsikput soon qöhiknani; pu wihqöhit híhin uwiwitaqat soon pam tōkani. Hisat súanqatsit tūwaqatsit ań ahsupoq kúrukmaqw, pańso pahsavo pam pan hinmani. **21** Noqw ima qa-Jew-sinom put aw yanyuñwni. Yan ura pey'ta.

*Jesus and Beelzebul
(Mr 3.20-30; Lk 11.14-23)*

22 Noqw pahsat pu hak nukpanhikwsit akw tuyqawiwtqa qapostalkańw qayuáataqat put aw wilkvaya. Noqw pam put qalaptsinaqw, öviy pam yuaaykukańw pu pōsiy tālawna. **23** Noqw sinom sohsoyam kātayuńqe pańqawa: Ya qa i' David Tíata? **24** Noqw pay Pharisee-sinom put nanaptaqe pańqawu: I' nukpanhihikwsimuy mońwíyamuy Beelzebub aw yankańw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwanta. **25** Noqw Jesus pumuy wuwniyamuy mātsi'taqe, amumi pańqawu: Haqam mońwtunatyat nehpewhtiqa soon qa kīqötini; pu kitsóki, sen kīvit nehpewhtotiqam soon hońni. **26** Noqw kurs Satan ayo nāhorokne', pam pep nehpew'iwtani; noqw pahsat pu mońwtunatyat hin wúnuni? **27** Noqw kurs nu Beelzebub aw yankańw nukpanhihikwsimuy ipwantaqw ya umumi nánatuwnayaqam hakiy aw yankahkańw pumuy ipwantota? Ason puma umuy atsáñhkiye', umuy suhputsnayani.

28 Níkañw kurs nu God Hikwsiyat öqalayat aw yankañw pumuy ipwantaqw, pay hapi pas God moñwtunatyat umumi pitsíwiwta. **29** Ya sen hin hak hakiy a'ño hoñvit kíyat aw pake' hihta himuyat put añqw nawhkini? Pam mohti put some', pahsat pu pam put kíyat kíqötani. **30** Qa inumumnihqa hapi inuhpew'iwta; pu qa inumum tsovalantaqa tatslakinta. **31** Paniqw öviy nu umumi pañqawni: Hak hihta ep qaanhtiniqw, sen nuhtumiq hiñqawniqw, pam pantaqa put ahpiy ayo yukiwmantani. Níkañw hak haqam Qahováriwtaqat Hikwsit aqw hiñqawniqw, pam pantaqa pas soon hisat put ahpiy ayo yukiwni. **32** Pu hak haqam nuy Sinot Tiyat aqw hiñqawhq pay pam put ahpiy ayo yukiltini. Níkañw hak haqam Qahováriwtaqat Hikwsit aqw hiñqawhq pam pas soon hisat put ahpiy ayo yukiltini, it qatsit ep'e, pu qatsit nátoniqat ep'e.

A Tree and Its Fruit
(Lk 6.43-45)

33 Hak lolmat sipaltsokit ûye', lomasipalat aniw-nañwu. Pu hak sipaltsokiy aw qa tunatyawtaqw, pam nukushinhte', qalomásipalat aniwnañwu. Pi sipaltsoki aniwniy akw mätsiwtañwu. **34** Is uti, uma hakim tsütsu'tuy amunyuñqamu! Ya uma hin qalomátunatyay'kahkañw hihta lolmat yuaatotani? Pi hakiy unañwpeq himu ohpokiwtaqw, put hapi hakiy moat yuaatañwu. **35** Lolmat tunatyawtaqa sino unañwñaqw hihta lolmat nöñantoynañwu. Pu qalomátunayawtaqa sino piw unañwñaqw hihta qalolmat nöñantoynañwu. **36** Noqw nu umumi pañqawni: Sinom hihta

an'ewakw lavayhtote', hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, pep pu' nawus nenñem hin lavayhtotini.
³⁷ Pi God hakiy lavayiyat ep hakiy hin yukynani, sen put súantaqat pañqawni, sen qasúantaqata.

*The Demand for a Miracle
 (Mr 8.11-12; Lk 11.29-32)*

³⁸ Noqw pahsat pu hakim tutavot tūtutuqaynayaqam Pharisee- simmuy amumum aw lavayhtoqe pañqaqwa: Tūtutuqaynaqa, um as kātatayhpit hihta tuawi'taqat itamumi mahtaknani. ³⁹ Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Ima pu' qatsívaptsiwuñqam nukpansinomu, tuskapsinomu. Puma kātatayhpit hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey nānawakna. Níkanw pay puma soon kātatayhpit aw yórikyani, hal pas sükw kātatayhpit-saa. Pam Tutuyqawhqat lavay'ayayat Jonas qatsiyat ep hiniwhtiqat an aw yukiltini. ⁴⁰ Ura Jonas wukovakiwyu ponoveq pāyis tālat añ- nikañw pu pāyis tōkilat añ pakiwta. Noqw pay pan piw nu' Sinot Tiat tutskwat ahsonve pāyis tālat añ- nikañw pu pāyis tōkilat añ pakiwtani. ⁴¹ Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, Nineveht añqw sinom pu' qatsívaptsiwuñqamuy amumum hoñve', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnayani; ispi Jonas pumuy amumi yuaaykuqw, puma nāp tunatyay añqw lasyaq'ö. Noqw meh, Jonas epnihqe pas pávannihqa yep umumum wunu. ⁴² Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, tatkaqw móñwi-wuhti pu' qatsívaptsiwuñqamuy amumum wunupte', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnani; ispi pam Solomon a'no wuwniyat aw tūqaytaniqe

ōviy tūwaqalñahaqaqw put aw pitu. Noqw meh, Solomon epnihqe pas pávannihqa yep'e.

*The Return of the Evil Spirit
(Lk 11.24-26)*

⁴³ Tuyoy'eway hikwsí sinot añqw yámake', haqe' qa pay'taqat añ hinnumñwu, haqam nāsuñwnaniqe ūviy'o; nit qa túwañwu. ⁴⁴ Nen pahsat pu pañqawñwu: Han pi pay nu ikiy añqw yámakqey aw áhoy'i, kítäñwu. Pu pam ep pituqw qa hak epniqw, pás maspiwtaqw, añ himu lomahinyuñqw, pantaqat yórikñwu. ⁴⁵ Nen pahsat pu pam ahpiynen, pétuy tsáne'nihqamuy híhikwsimuy nahpenihqe pas nūnukpantuy aw tsamñwu; noqw puma aw yuñe' pep ki'yuññwu. Noqw hakiy qatsiat añknihqa mohtiwat epnihqe pu' pas qalomáhinhitiñwu. Noqw pan hapi imuy pu' qatsivaptsiwyuñqamuy qalomáhinyuñqamuy amuñem hintani.

*Jesus' Mother and Brothers
(Mr 3.31-35; Lk 8.19-21)*

⁴⁶ Noqw nāt pam sinmuy amumi yuaataqw, meh, put tupkomat yuyat amum ihpaq hoñkahkañw, put aw yuaaykuyaniqey nānawakna. ⁴⁷ Noqw haqawa put aw pañqawu: Meh, uhtupkom uñuy amum ihpaq hoñkahkañw, ûmi yuaaykuyaniqey nānawakna. ⁴⁸ Noqw pam lavayhtiqe, put áawnaqat aw pañqawu: Noqw ya hak ínuu? Pu ya hakim itupkomya? ⁴⁹ Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi māmasat, pañqawu: Huvam ínuu, pu itupkomuy amumi yórikya. ⁵⁰ Pi hak haqam Inay ūveqatsit ep qátuhqat tunatyayat añ hinmaqa hapi itupko, pu isiwa, pu ínuu.

13

*The Parable of the Sower
(Mr 4:1-9; Lk 8:4-8)*

¹ Noqw ép tāwat ep Jesus kīnaqw yámakqe, wuhkovatuphat qalaveq qatuptu. ² Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom put aw tsovalti. Noqw ōviy pam pākihut aqw pákihqe pepeq qatuptu; noqw sinom sohsoyam pāhut qalavaqe hōñi. ³ Noqw pam tūtuwutsit akw pumuy hīhihta tutuqaynaqe amumi pañqawu: Meh, hak tāqa uyto. Poshumit tsálakintaniqe pan uylawu. ⁴ Noqw pam uylawhq, pēhu poshumi pöhpava löhö; noqw masay'yuñqam ökihqe, añ put soswa. ⁵ Noqw pēhu pikäqlöva qa pas pisay'taqat añ löhö; nihqe pay suhkuyva, añ tutskwa qa pōñalaniqw ōviy'o. ⁶ Nit tāwat yamakq, pay kólaki; noqw pay pi pam qa ñay'yuñqe ōviy añ tsakya. ⁷ Noqw pēhu kutqölpa löhö; noqw kūta añ kuyvaqe put lakna. ⁸ Noqw pēhu lolmat tutskwat añ löhökqe hihta aniwna; pēhu tsivót-sikip sunat aw hóyokput aniwna, pu pēhu payhp sunát-sikipo, pu pēhu sunat pakwt sihkay'tasikipo. ⁹ Tuqayvastotaa! Pi uma naqvuy'yuñwa.

*The Purpose of the Parables
(Mr 4:10-12; Lk 8:9-10)*

¹⁰ Noqw put aw nánatuwnayaqam put aw ökihqe, aw pañqaqwa: Ya um hinoqw pumuy amumi tūtuwutsit akw yuaata? ¹¹ Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Oveqatsit añqw moñwtunatyat ahpiy navoti tupkiwta pew pahsavoo. Níkañw pu' hapi pam umumiwat susmataq'a; níkañw

ímuywatuy qatuptsiwni'yuñqamuy amumi qa mahtaq'a. ¹² Pi hihta himuy'taqat hapi aw piw noiwni; noqw pam hóyokiwtaqat himuy'tani; noqw pay ñastanihqat hikis pi hihta himuy'taqw pam put añqw nawhkiwni. ¹³ Paniqw hapi õviy nu pumuy amumi tūtuwutsit akw yuaata, puma as aw taykahkañw qa tutwaqw õviy'o, pu tūqaykahkañw qa nanapta, pu qa māmatsya. ¹⁴ Noqw pumuy hapi amuhpe Esaias nāt hintaniqa lavayiat aw antsaniwa. Ura pam Tutuyqawhqtat enem yan lavayhti: Uma as aw tūqaykahkañw nanaptat, qa māmatsyani; pu uma as aw taykahkañw tutwat, qa māmatsyani. ¹⁵ Pi imuy sinmuy unañwaam pās tunaiwyuñwa, pu naqvuam qa nanvotya, pu puma uviyuñwa, nāp hisat pi ka puma pōsiy akw tutwakañw, naqvuy akw nanaptakañw pu unañway akw māmatsye', inumi ahoy nánamtökaqw, nu pumuy qalaptsinani, kita. ¹⁶ Nīkañw uma hapi hahlayhpit epya, ispi umuhposi tālat aw tāyuñqw õviy'o, piw umuhnaqvuy añ hötsiltoti. ¹⁷ Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas as kaysiwhqam Tutuyqawhqtat lavay'aymatniqw, pu súanhinwisqam umuy hihta aw yórikyaqat as aw yórikyaniqey nānawaknañañw hapi qa aw yóriky, pu umuy hihta nanaptaqat as nanaptanikañw qa nanapta.

*Jesus Explains the Parable of the Sower
(Mr 4.13-20; Lk 8.11-15)*

¹⁸ Kurs huvam tuqayvastotaa. I' tūwutsi hihta tuawi'taqat uma nanaptani. ¹⁹ Hak haqam moñwtunatyat ahpiy lavayit navotkañw, put qa

māmatsq, pahsat pay Nukpana aw pite', put unañwpeq lavayit ūyiwhqat pañqw ipwañwu. I' hapi pōhpava yēvayaqat anta. ²⁰ Pu i' pikäqlöva yēvayaqa hapi it hakiy anta. Hak lavayit navote', hahlaykañw āpiy put kwúsuñwu. ²¹ Noqw pay lavayi hakiy unañwpeq qa ñay'taqw, pay ōviy as pam hihsavo añ kuytañwu. Nīkañw ason lavayit ep kānanvotpit, pu okiwsahsaniwuy aw pituqw, hihsavoniqw pay pam sónhtiñwu. ²² Pu i' kutqölpa yēvayaqa hapi it hakiy anta. Hak lavayit as navotat, yep qatsit-sa aw tunatyalte', pu kāhakiwuy tuñlay'kañw put akw ūnatique, soq lavayit qa aw tunatyaltiñwu. Noqw ōviy lavayi put ahsonve qa hihta aniwnañwu. ²³ Pu tuwat i' lomatutskwat añ yēvayaqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit nanapte', māmatsyañwu. Noqw lavayi wuñwe', hihta aniwnañwu, pēhu tsivót-sikip sunát-sikip hóyokput himuy'vaya; pu pēhu payhp sunát-sikipo, pu pēhu sunat pakwt sihkay'tasikipo.

The Parable of the Weeds

²⁴ Pu pam piw tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy tutuqaynaqe amumi pañqawu: Oveqatsit añqw moñwtunatya hapi hak pāsay añ lomavoshumit uyhqat anta. ²⁵ Noqw pam puwhq, put tuwqaat pítuhqe, söhövositamuhtsava söhövostusaqat uyht, ahpiy'o. ²⁶ Noqw ūyi nahpi'vaqeqe talay'vaqw, pahsat pu söhövostusaqa piw mātaqt. ²⁷ Noqw ōviy ki'taqat tumal'aymat put aw ökihqe, aw pañqawu: Moñwi, ya um as qa lomavoshumit uhpasay añ ūya? Noqw pam haqam söhövostusaqata? ²⁸ Noqw pam

pumuy amumi pañqawu: Pay ituwqa panhti. Noqw tumal'aymat put aw pañqaqwa: Noqw itam awye', ań tsovalayaniqat um nāwakna? ²⁹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Qae, taq ka uma söhövostusaqat ań tsovalantote', söhövosit énaiyani. ³⁰ Pay pi hāk ań sohsoy wúñwiwmani hisat tsovalaniqat aw pahsavoo. Noqw ason höqyaniqw, pep pu' nu höqyaniqamuy amumi pañqawni: Uma ań söhövostusaqat mohti tsovalayani, nen put somhtotat taqtsokyani; pu' ason uma söhövosit ikoyohkiy aw tañatotani.

The Parable of the Mustard Seed

(*Mr 4.30-32; Lk 13.18-19*)

³¹ Pu piw pas sukw tūwutsit akw amumi yuaaykuqe pañqawu: Oveqatsit ańqw moñwtunatyä mustard-uyit sivosiyat anta. Put hak pāsay ep ūya. ³² Pam pas sohsok hihta pōvoshumit amuñaqw sushihsay'o; nīkańw pam wuñwe', sohsok tusaqtotskit amuhpenihqe suswuyoqtiñwuniqe pas himutskiniwhtiñwu. Noqw òviy súmawuy ań masay'yuñqam öke', put nantaqayat ań yesvañwu.

The Parable of the Yeast

(*Lk 13.20-21*)

³³ Pu piw pam sukw tūwutsit akw pumuy amumi yuaaykuqe pañqawu: Oveqatsit ańqw moñwtunatyä pēkenit anta; put wuhti kwúsuhqe, payhp tuwanit ñumnit enań namiqwrilańwu; noqw pam sohsok put pēkenańwu.

Jesus' Use of Parables

(*Mr 4.33-34*)

³⁴ Iit yantaqat sohsok Jesus sinmuy amumi tūwutsit akw yuaata; nihqe pam tūwutsit qa akw yuaatanik, pay amumi qa yuaatañwu. ³⁵ Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat hin lavayhtiqa aw antsaniwa; pam ura pañqawu: Nu tūwutsit hihta tuawi'taqat akw yuaatani; nu tūwaqatsit hisat yukiltiqat añaqaw hihta tupkiwyuñqat pañqawni.

Jesus Explains the Parable of the Weeds

³⁶ Pahsat pu Jesus sinmuy añqe' hōnat, kīmi paki. Noqw put aw nánatuwnnayaqam aw ökikhqe, aw pañqaqwa: Um as söhövostusaqat hihta tuawi'taqat itamuy ãawnani. ³⁷ Noqw pam hu'waqe amumi pañqawu: I' lolmat poshumit uyhqa hapi nūu, Sinot Tíata. ³⁸ Noqw pāsa hapi yep qatsi. Lomavoshumi hapi moñwtunatyat añaqw sinoiwtaqamu; noqw sohövostusaqa hapi hakiy qalolmat sinomatu. ³⁹ Pu tuwqa, pumuy uyhqa hapi i' Nukpana; yep qatsit so'ñwamiq pituqw, pahsat pu höhöqsattiqaq antani, noqw añ tsovalayaniqam hapi ñveqatsit añaqw hoñvia'yamu. ⁴⁰ Noqw ñviy hapi söhövostusu tsovalaniwht, qōhit akw taqt-sokiwhq, pay pan hapi yep qatsit so'ñwaveq hintani. ⁴¹ Nu Sinot Tiat ihoñviaymuy ayataq, puma imoñwtunatyay añaqw sohsokmuy lasnayaqamuy, pu qaanhinwisqamuy tsovalayani; ⁴² Nen pumuy qöpqömiq qōhit aqw maspayani. Pep a'ño tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni. ⁴³ Noqw pep pu' hakim súanyuñqam Nay moñwtunatyayat ep tāwat an tālawñway'yuñwni. Tuqayvastotaa! Pi uma naqvuy'yuñwa.

The Parable of the Hidden Treasure

44 Pu i' pīwu: Oveqatsit añqw moñwtunatya himu a'ño hihkay'taqat pasve tupkiwtaqat anta. Put hak tāqa túwahqe, ahoy amht, put ep kwañwtoynaqe, ahpiynihqe sohsok hihta himuy húyahqe, put pāsat tui.

The Parable of the Pearl

45 Pu i' pīwu: Oveqatsit añqw moñwtunatya hakiy huhyaqat lolmat pearl hepnumqat anta. **46** Pam hak sūkw pearl pas a'ño hihkay'taqat túwahqe, ahpiynihqe sohsok hihta himuy húyahqe, put tui.

The Parable of the Net

47 Pu i' pīwu: Oveqatsit añqw moñwtunatya pakiwmaktutsayat anta. Pam wuhkovatuphamiq tūviwhqe, sohsok hinyuñqamuy pāvakiwtuy inhta. **48** Put aw ohpokq, puma pāhut qalavoq put láñaknayaqe, pep yesvat, pu añ nūnukñwatuy pāvakiwtuy hihta aqw tañatotat, pu pay hin'ewakwmuy maspayañwu. **49** Noqw pan hapi hintani yep qatsit so'ñwaveq'a. Oveqatsit añqw horñvia'yam nankwuse', añ nūnukpantuy lomasinmuy amuñaqw tsíkayani, **50** Nen pumuy qöpqömiq qōhit aqw maspayani. Pep a'ño tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni.

New and Old Treasures

51 Pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma ïit sohsok māmatsya? Noqw puma aw pañqaqwa: Owi, Tutuyqawhqa. **52** Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Sohsoyam tutuvenit tuwi'yuñqam oveqatsit añqw moñwtunatyat ahpiy tutaqayhpit tuwi'vayaqam hapi hakiy kahaktaqat anyuñwa.

Puma tutuvenit ańqw hisattutuqayhpit sinmuy tutuqaynaya, pu pūhut tutuqayhpit pīwu.

*Jesus Rejected at Nazareth
(Mr 6.1-6; Lk 4.16-30)*

⁵³ Noqw Jesus yan tutuqaynaqey yukut, pańqw ahpiy'o. ⁵⁴ Noqw pam nāp kitsókiy ep pítuhqe, pumuy tsotsvalkiyamuy ań pumuy tutuqayna. Noqw put aw tūqayyuńqam aw kātayyuńqe, nātuvińlalwaqe pańqaqwá: Ya sen i' haqaqw it wuwantuwit makiwa? Is uti, pu it kātutmalat haqaqw öqalmakiwa? ⁵⁵ Ya qa i' wunavutsit tumaltuwi'taqat tíata? Ya yuat qa Mary yan mātsiwa, pu put tupkomat James-niqw, pu Joses-niqw, pu Simon-niqw, pu Judas. ⁵⁶ Pu siwamat, ya qa puma sohsoyam itamumya? Noqw ya sen i' haqaqw iit hihta makiwa? kitota. ⁵⁷ Nihqe puma put ep qaan'unańwtoti. Noqw Jesus pumuy amumi pańqawu: Pay pi Tutuyqawhqtat lavay'ayaat sohsovik kaptsi'tiwińwu, hal pay nāp kitsókiy-sa ep'e, pu pas nāp kiy ep pīwu. ⁵⁸ Noqw puma qa tuptsiwni'yuńqw, öviy pay pam pep qa a'ño hihta tumalta.

14

*The Death of John the Baptist
(Mr 6.14-29; Lk 9.7-9)*

¹ Noqw ephaqam Mońwi Herod Jesus hihta hintsakqat navota; ² Nihqe tumal'aymuy amumi pańqawu: I' John kūyit akw tūtuvoylalawńwuqa. Pas hapi pay pam hakton mokiwyu ańqw ahoy tātayi; nihqe öviy kātatayhpit hintsaki. ³ Herod pi nōmay Herodias unańwve hinhtiniqe, hakimuy

ayataqaw, puma John n̄uayaqe somyat, sivikimi panaya. Ura Herod tupkoy Philip n̄omanawhki. ⁴ Noqw John Herod aw pañqawu: Soon as um uhtupkoy n̄omanawhkinikañwo. ⁵ Noqw pam as put n̄inaniqey anhtikañw, piw sinmuy maqasti; puma put Tutuyqawhqtat lavay'ayayatnihqat pan aw tāyuñqw òviy'o. ⁶ Noqw Herod tihiwhpuyat aw pituqw, pam nōvihqat aw kaysiwhqamuy sinmuy tūtsama. Noqw pumuy nōnovaqw, Herodias tiat māna ep pákikhqe, pumuy amuhpewi wuni-maqw, Herod put aw nahyoñwa. ⁷ Noqw òviy pam pas öqalat pasiwniy akw put aw pañqawhqe, pam nāp hihta òviy tūviñtaqw put máqaniqey aw pañqawu. ⁸ Noqw pam yuy tutavoyatnihqe put aw pañqawu: Um kūyit akw tūtuvoylalawhqtat John qötöyat tsaqaptat ep íniwtaqat nuy máqani. ⁹ Noqw pas as Moñwi qahahlayhtikañw, pay nuñwu pas aw qaöwílvayhtiqe, nawus put máqaniqey pañqawu, ispi kaysiwhqam sinom put amum yesqam lavayiyat nanaptaq'ö. ¹⁰ Nihqe hakiy ayataqaw, pam siviki-minihqe, John qötöyat ayo tuku; ¹¹ Nihqe put qötöyat tsaqaptat ep íniwtaqat kwusivaqe, mānat aw tavi; noqw pam put yuy aw yawma. ¹² Noqw put aw nánatuwnayaqam ökihqe, tokoyat haqami amwisa; nit ahpiyyaqe, Jesus āawnaya.

*Jesus Feeds the Five Thousand
(Mr 6.30-44; Lk 9.10-17; Jn 6.1-14)*

¹³ Noqw Jesus put navotqe, pay nāla pákikhut akw haqamii, haqam pas qa hak waynumqat pañsoo. Noqw sinom put nanaptaqe hāhaqaqw kitsókit añqw nāp put añky. ¹⁴ Noqw Jesus pañqw yámakqe, qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy

tuwa; nihqe pumuy ōkwatuwhqe, pumuy amuňaqw tūtuyyaqamuy qalaptsina. ¹⁵ Noqw tapkiwmaqw, put aw nánatuwnayaqam put awyaqe aw pańqaqwa: Yep qayēsiwhq, pas hapi hísatniqwti. Um as sinmuy hōnaqw, puma ańqe' kitsókiva nankwuse', nenňem hihta tunöstuy'yani. ¹⁶ Noqw pay Jesus pumuy amumi pańqawu: Soon as puma ahpiyyani. Uma nopnayani. ¹⁷ Noqw puma put aw pańqaqwa: Itam panis tsivot pólaviki'yuňwa, pu lőqmuy pākiwhtuyu. ¹⁸ Noqw pam pańqawu: Pew kiwisaa. ¹⁹ Pu sinom tūsaqat ań yesvaniqat pam amumi pańqawu, nit pu pam tsivot pólavikit ömahtat, pu pākiwhtuy kwusut, pu ūmiq taykaňw, put ep God aw hahlayhti; nit yōňoytat, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya; noqw puma sinmuy amuhpa' o'ya. ²⁰ Noqw puma sohsoyam nōnösaqe ūöya; noqw puma akwsinwqat yōňoyhput pólavikit tsovalayaqe, pakwt lőq sihkay'taqat hoaput ań opomnaya. ²¹ Noqw nōnösaqam tsivót-sikip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtya, noqw pu momoyam- niqw pu tsātsayom pīwu.

*Jesus Walks on the Water
(Mr 6.45-52; Jn 6.15-21)*

²² Pahsat pay Jesus put aw nánatuwnayaqamuy pākihut aqw yuňe', pay ahsavo wuhkovatuphat ayoqwatyaniqat pumuy tusoq'ayata nāto pam sinmuy niman'ayalawhqee. ²³ Noqw pam sinmuy hōnat, nāwaknaniqe nāla tsomomiq'a; nihqé mihikq, pam pepeq súnalaa. ²⁴ Noqw pahsat pākihu wuhkovatuphat nāsaveq hinnumkaňw, pāhut wuňwnuptuqat akw wawaöklawu, amuhpewi hūhukq ūviy'o. ²⁵ Noqw talhahayiňqw, Jesus pāvaqe

waymakañw pumuy amumii. ²⁶ Noqw put aw nánatuwnayaqam put pāvaqe waymaqw tutwaqe, tsātsawnaqe pañqaqwa: Pam tualañw'u, kitota; ni-hqe tsātsawnaqe a'ño hiñqaqwa. ²⁷ Noqw pahsat pay Jesus pumuy amumi lavayhtiqe, pañqawu: Uma qa hin unaiñway'yuñwni; pay nūu; uma qa tsawiniwyuñwni. ²⁸ Noqw Peter lavayhtiqe aw pañqawu: Tutuyqawahqa, kurs pay pas umnen, nuy pāvaqe ûminiqat um pañqawni. ²⁹ Noqw pam pañqawu: Pew'i. Pahsat pu Peter pākihut añqw yámakqe, Jesus aw pāvaqe wayma. ³⁰ Nit pas a'ño hūhukq pam navotqe pahsat pay tsawna, nihqé pakitoqe a'ño pañqawu: Tutuyqawahqa, nuy ayo távii. ³¹ Noqw Jesus pahsat pay put aw māvuyaltiqe ñuat, aw pañqawu: Is okiw um öwituptsiwni'taqa, ya um hinoqw pēvewinhti? ³² Noqw puma pākihut aqw pakiqw, hūkañw qe'ti. ³³ Noqw ima pākihut añqw tañawtaqam Jesus aw ökihqe, pas hihtatotaqe aw pañqaqwa: Kurs um pas antsa God Tíata.

*Jesus Heals the Sick in Gennesaret
(Mr 6.53-56)*

³⁴ Pu puma ayoqwat nöñakqe, haqam tutskwat Gennesaret aw öki. ³⁵ Noqw pep sinom put pituqw nanaptaqe, pep añqe' tutskwat añ ahsupoq hakimuy ayatotaqe, sohsokmuy tūtuyyaqamuy put aw tsamvaya; ³⁶ Nihqe pay ñas'ew puma put yuwsiyat qalavaqe nömökput aw tónokyaniqey put aw nānawakna, noqw hakim hihsa'nihqam put aw tónokyaqam pās qalaptuya.

*The Teaching of the Ancestors
(Mr 7.1-13)*

¹ Pahsat pu hakim tutavot tūtutuqaynayaqam Pharisee-sinom amumum Jerusalem añqwyaqam Jesus aw ökihqe aw pañqaqwa: ² Ya hinoqw ūmi nánatuwnayaqam wūwukwmuy navotiyamuy qaanhinwisa? Oviy pi puma nōnovanik qa māvaqtotañwu. ³ Noqw pam lavayhtiqe, amumi pañqawu: Noqw ya hinoqw öviy piw uma umuhnavotiy akw God tutavoyat qahihtatota? ⁴ Pi God tutaptaqe pañqawu: Um unay, pu uñuy pumuy kaptsei'tani. Pu hak nay, pu yuy pumuy qalomálavayhtiqa pas pay mokmantani, ura kita. ⁵ Noqw úmawat pañqaqwa: Hak nay, pu yuy pumuy amumi pañqawni: Nu as umuy hihta akw paañwanikañw, God aw put sohsok noa, kite', pay tutavot añqw mātaviwñwu, uma kitota. ⁶ Nen pam pumuy paariwaniqey qe'tikañw, pay qa hihta ep qaanhiniqat uma kitota. Yan uma God tutavoyat ayo yuykuya, umuhnavotiy akw'a. ⁷ Uma nawip'ew hinyuñqamu, pas pi öviy Esaias Tutuyqawhqat lavay'ayaat umuy súañqawhqe pañqawu: ⁸ Ima sinom moay akw inumi ökiwta, pu lavayiy akw nuy kaptsilalwa; noqw pi unañwaam inuñaqw haq'ursvehaq'a. ⁹ Piw haktonsa inumi okiwlalwa. Puma pi sinmuy tutavoyamuy pas antsa tutuqayhpinihqat pan put tūtutuqaynaya, yan'i.

*The Things that Make a Person Unclean
(Mr 7.14-23)*

¹⁰ Pu pam sinmuy nāmi wáñwayhqe, amumi pañqawu: Inumi tūqayyuñwaa, nen uma

māmatsyani. **11** Himu hakiy moamiq pake', qa pam hakiy tuyoy'ewakwtañwu. Pi hakiy moañaqw nōñataqa hapi hakiy tuyoy'ewakwtañwu. **12** Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam put awyaqe aw pañqaqwa: Ya Pharisee- sinom it yantaqat nanaptaqe qatsúyhtiqw um qa navota? **13** Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay pi Ina ūveqatsit ep qátuhqa himutskit qa uyhq pam himutski ñáipwaniwni. **14** Pay pi panyuñwni. Pay pi puma qapostalyaqam qapostalyaqamuy tsamya. Noqw kurs qapostalqa qapostalqat wíki'maqw, puma náma haqami pövamiq posni. **15** Pahsat pu Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Kurs i' lavayi hihta tuawi'taqat itamuy ãawnaa. **16** Noqw Jesus pañqawu: Ya uma piw nāt pas qa mātsi'yuñwa? **17** Ya himu sinot moayat aqw pake', ahpiy ponomiq pake', kwayñave tūviwñwuqat uma pas nāt qa mātsi'yuñwa? **18** Pi himu sinot moayat añqw nōñakqa unañwayat añqwniñwu; nihqe pam hapi sinot tuyoy'ewakwtañwu. **19** Pi hak qalomáhintsakqa unañwpeq qalomátunatyay'taqey mahtakni'ta. Pam tuqwyantunatyay'ta; nōmaqtsit sokoptimaniqey tunatyay'ta; qahopqatsit añ hinmaniqey tunatyay'ta; uyiñwtunatyay'ta; hakiy hihta atsátoynaniqey tunatyay'ta; nuhtumiq hiñqawlawniqey tunatyay'ta. **20** Hak pan hinmaqa nātuyoy'ewakwtañwu. Noqw hak qa māvaqtat, nösqa qa put akw tuyoy'ewayhtiñwu.

*A Woman's Faith
(Mr 7.24-30)*

21 Pahsat pu Jesus pañqw ahpiynihqe, Tyrenikañw, pu Sidon pumuy amuqlavohaqamii.

22 Noqw meh, hak Canaan-tutskwat ańqw wuhti pańqw yámakqe, put aw tsa'lawhqe aw pańqawu: Um okiw nuy ñkwatuwni, Tutuyqawhqa, David Tíata! Okiw iti māna nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqe okiwhinta. **23** Noqw Jesus put aw qa riás'ew hińqawu. Noqw put aw nánatuwnayaqam put awyaqe, aw öqaltotiqe pańqaqwa: Put ahpiy hónaa; taq pam panis itamuńk tsa'tinuma. **24** Noqw pam lavayhtiqe pańqawu: Pay nu Israel-simuy amumi-sa ayatiwa. Puma pi kanelmuy amún haqami hiniwhtotiq'ö. **25** Pahsat pu wuhti put awnihqe, aw naokiwhtaqe, pańqawu: Tutuyqawhqa, okiw inumi unańwtavii. **26** Noqw Jesus lavayhtiqe, put aw pańqawu: Pas hapi hak tsātsakwmuy nōsiwhqamuy nawhkit, put popkotuy amumi maspaniqw, pam qa súanta. **27** Noqw pam pańqawu: Pas antsaa, Tutuyqawhqa, noqw pi popkot mońwímuñ nönöspiyamuy ańqw hihta pińput löhöhötaqat nönovańwu. **28** Pahsat pu Jesus lavayhtiqe, put aw pańqawu: Is uti um hak wuhti! pas uhtuptsiwni qaöwiewa; pay uń hin nāwaknaqw uiem pantani. Noqw put tiat pay pahsat qalaptu.

Jesus Heals Many People

29 Pu Jesus pańqw ahpiynihqe, wuhkovatuphat Galileet ep ahoy pitu; nihqe tsomomiqnihqpe pepeq qatuptu. **30** Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam hakimuy qayaktaqamuy, qapostalyaqamuy, qayuáatotaqamuy, qapasíwyuńqamuy, pu kaysiwhqamuy tūtuyyaqamuy put aw tsamvaya; nihqe pumuy Jesus atpiro o'ya; noqw pam pumuy qalaptsina. **31** Noqw sinom pas kātayuńwa, imuy qayuáatotaqam yuaaykuyaq'ö, pu qapasíwyuńqam

qalaptuyaq'ö, qayaktaqam nankwusaq'ö, pu qapostalyaqam tālawnayaq'ö; nihqe puma God Israel-sinmuy Tutuyqawhqayamuy pas hihtatota.

*Jesus Feeds the Four Thousand
(Mr 8.1-10)*

³² Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy nāmi wániwayhqe, amumi pañqawu: Pas nu sinmuy ökwatuwa, puma pu' pāyis talqat añ inumumyaqw, nōsiwhqaam súlawhtiq'ö. Noqw soon nu pumuy qa öyiwyuñqamuy hōnani; taq nāp hisat sen puma kiy qa añ ökit māmañuani. ³³ Noqw put aw nánatuwnayaqam put aw pañqaqwa: Kurs pi itam haqam amuptsiwtaqat pólavikit tuiyani? Pi itam qayēsiwhpuveya. Pas ka itam soon imuy qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy öynayani. ³⁴ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma hihsa'haqam pólaviki'yūnwa? Noqw puma pañqaqwa: Tsánee, pu piw híkikwmuy pāvakiwhtuyu. Noqw puma pay hiñsayhohyamu. ³⁵ Noqw sinom tutskwava yesvaniqat pam amumi pañqawu. ³⁶ Nit pu pam tsañe pólavikit ömahta, pu pāvakiwhtuyu; nit put ep God aw hahlayhtit, yōñoyhtat, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya; noqw puma sinmuy amuhpa' put o'ya. ³⁷ Noqw sohsoyam nōñösäqe ööya. Noqw puma akwsinqat tsovalayaqe, tsañe' hoaput añ opomnaya. ³⁸ Noqw nōñösäqam nälöp sōmorit pahsa' tahtaqtya, pu momoyam tsātsakwmuy amumum nāto pīwu. ³⁹ Pu pam sinmuy añqe' hōnat, pākihut aqw pakit, Magdala-kitsókit qalavoq pitu.

16

*The Demand for a Miracle
(Mr 8.11-13; Lk 12.54-56)*

¹ Noqw hakim Pharisee- sinom Sadducee-sinmuy amumum ökihqé, Jesus aw tuwantota; pam öveqatsit añqw kātatayhpit hihta tuawi'taqat pumuy amumi mahtaknaniqat aw ö'qalya.

² Noqw pam lavayhtiqe, amumi pañqawu: Uma tapkiqw pañqaqwañwu: Kurs qāvo kwañwqatni, öviypi tokpela pālañwpu, kitotañwu. ³ Pu talavay uma pañqaqwañwu: Kurs pu' hin sóniwni, öviypi tokpela pālañpu, piw añaqe' himu ohpokiwta. Uma nawip'ew hinyuñqamu, pay as uma tokpelat pitsáñwayat māmatsyañwunikaríw, uma soon qatsi haqe' qalawmaqat hihta tuawi'taqat māmatsyani. ⁴ Is uma pu' qatsívaptsiwyuñqam nukpansinomu, tuskapsinomu! Uma kātatayhpit hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey nānawakna. Nīkañw uma soon kātatayhpit aw yórikyani, hal pas sūkw kātatayhpit aw uma yórikyani. Pam Tutuyqawhqtat lavay'ayayat Jonas qatsiyat ep hiniwhtiqat an aw yukiltini. Noqw pam pañqw nakwsuqe ahpiy'o.

*The Yeast of the Pharisees and Sadducees
(Mr 8.14-21)*

⁵ Noqw put aw nánatuwnayaqam wuhkovatuphat ayoqwat nöñak-wiskañw, kurs puma nitkay suhtokya. ⁶ Noqw pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma Pharisee- sinmuy pu Sadducee-sinmuy pēkeniyamuy ep tunatyaltotini.

⁷ Noqw puma nānami yuaatotaqe pañqaqwa: Itam

itahnitkay qa kivayaqw, ḍviy itamumi pañqawu. ⁸ Noqw Jesus put navotqe, amumi pañqawu: Is okiw uma öwituptsiwni'yuñqamu. Ya uma hinoqw qa nitka'vayaqey nānami yuaatota? ⁹ Ya uma nāt pas qa mātsi'yuñwa? Ura nu tsivot pölavikit tsivót-sikip sōmorit pahsa'nihqamuy tahtaqtuy nopna. Noqw uma akwsin̄wput tsovalayaqe, hihsa' hoaput añ opomnaya? Ya uma pas qa ñas'ew put u'ni'yuñwa? ¹⁰ Pu ura piw nu tsañe' pölavikit nälöp sōmorit pahsa'nihqamuy tahtaqtuy nopna. Noqw uma akwsin̄wput tsovalayaqe, hihsa' hoaput añ opomnaya? Ya uma pay put suhtokya? ¹¹ Noqw ya uma hinoqw qa māmatsya? Nu qa pölavikit umumi yuaata. Uma Pharisee- sinmuy- nikañw pu Sadducee- sinmuy pēkeniyamuy ep tunatyaltotinaqat nu kita. ¹² Pahsat pu puma māmatsyaqw, kurs pam qa pölavikit pēkeniyat pañqawht, kurs puma Pharisee- sinmuy tutuqayhpiyamuy- nikañw pu Sadducee- sinmuy tutuqayhpiyamuy ep nāmi tunatyaltotinaqat amumi lavayhti.

*Peter's Declaration about Jesus
(Mr 8.27-30; Lk 9.18-21)*

¹³ Pu Jesus Caesarea Philippi ahayhpo pítuhqe, put aw nánatuwnayaqamuy tūviñtaqe, amumi pañqawu: Ya nu' Sinot Tiat hákiynihqat sinom pañqaqwa? ¹⁴ Noqw puma aw pañqaqwa: Um yaw kūyit akw tūtuvoylalawhqat John-ñihqat haqawat pañqaqwa; noqw haqawatuyniqw yaw um Elias; pu pētuyniqw yaw um Jeremias, sen pay yaw um suhka Tutuyqawhqat lavay'ayaata. ¹⁵ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw úmuyniqw

nu' hak'i? ¹⁶ Noqw Simon Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Um hapi Christ, God añqw Moñw'asi'taqa, God qátuhqat Tíata. ¹⁷ Noqw Jesus lavayhtiqe, put aw pañqawu: Pas um Simon Jonat tiat hahlayhpit ep'e; pi qa hak sino ūmi it mātakta; pi Ina òveqatsit ep qatuhqa pam hapi uñ put āawna. ¹⁸ Um hapi Peter. Noqw nu isinomuy tsovalat, it pikaqlööt ep soñawnen pumuy akw nēniem kītani. ¹⁹ Noqw nu' hapi òveqatsit añqw moñwtunatyat aw hötahpit ūmi óyani; noqw um yep qatsit ep hihta hakiy aw uhtaçqw, pam òveqatsit put aw uhtsiltimantani; pu um yep qatsit ep hihta hu'wanaqw, pam òveqatsit ep hu'waniwni. ²⁰ Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy pās mēwaqe, pam hapi Jesus Christ-nihqat qa hakiy āawnayaniqat amumi pañqawu.

*Jesus Speaks about His Suffering and Death
(Mr 8.31–9.1; Lk 9.22–27)*

²¹ Pahipiy pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy hihta hiniwhtiniqat awintivaque, amumi pañqawu: Itam Jerusalem aqwyaqw, God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu wukw'a'yam-niqw, pu tutavot tütutuqaynayaqam nuy ᱥuayat, okiwsahsanyat, nuy nīnayani. Noqw ahpiy pāyis talq nu ahoy tātayni. ²² Pahsat pu Peter put ᱥuat, qöhqöyaqe aw pañqawu: Soon pantani, Tutuyqawhqa. Soon um pantsaniwni. ²³ Noqw pam namtökt, Peter aw pañqawu: Yupa ayohaqamii, Satan; um inumi sus'itsi. Um qa God tunatyayat yuaata, nīkañw sinmuy tunatyayamuyu. ²⁴ Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Inuñkniqey nāwaknaqa nātatamat, nahoylehtsiy

kwusut, inuñkmantani. ²⁵ Taq qatsiy kahkawnaqa put kwayhni; pu itunatyay òviy qatsiy kwayhqa put túwani. ²⁶ Ispi puyaw as sino túwaqatsit sohsok himuy'vakañw, pas nāp qatsiy kwahe', hin pam put akw moñwvasni? Hal ya sen sino hihta akw qatsiy ahoy nāptini? ²⁷ Pi nu Sinot Tiat nāt Inay tālawñwayat pasiwkañw, ihoñviaymuy tsamkañw pítuni; nen pahsat pu nu sohsokmuy sinmuy hin tumaltotaqat pan amumi ahoytani. ²⁸ Nu umumi pas antsa pañqawni: Soon pas hisat nu' Sinot Tiat imoñwtunatyay yankañw pítuni. Noqw ima yep hoñqam haqawat nāt mokiwuy qa aw öke', puma put aw yórikyani.

17

The Transfiguration (Mr 9.2-13; Lk 9.28-36)

¹ Noqw ahpíy navaysikis talq, Jesus Peter-nit, James- nit, pu put tupkoyat John pumuy tsamkañw, haqami wupatukwit aqw puma yayva. Noqw pumuy pepeq nánaltyaqe, ² Pumuy tāyuñqw, pam alöñti; noqw pas put taywaat tāwat an tālawñway'va; pu yuwsiat tālat an qōtsati. ³ Noqw meh, pepeq Moses Elias amum pumuy amumi mātaqtique, put amum yuaata. ⁴ Noqw Peter lavayhtique, Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas hapi itam yépeqyaqw pam lolma. Un pan nāwaknaniqw, itam yepeq payhkomuy kistotani, sukw úñemnit, pu suk wat Moses éñemnit, pu suk wat Elias éñem'i. ⁵ Noqw pam nāt yuaataq, meh, pi òmaw suyan talqa pumuy nākwapna; noqw hakiy tönaat òmawuy añaqaw pañqawu: I' hapi pas

aw iunañwa Itii; pas nu put hahlayhti. Uma aw tūqayyuñwni. ⁶ Noqw put aw nánatuwnayaqam put nanaptaqe, tayway akw tutskwami yēvaya, pas tsātsawnaqe ōviy'o. ⁷ Noqw Jesus amuminihqe, amumi toñokt, pañqawu: Huvam hoñvaa; uma qa tsawiniwyuñwni. ⁸ Noqw puma kwuhpukyat, añaqe' yórikyaqe, pay qa hakiy tutwa, pay Jesus-saa. ⁹ Noqw puma tükwiñaqw hanwisq, Jesus pumuy mēwaqe, amumi pañqawu: Uma hapi hin yórikyaqey qa hakiy āawnayani, hisat nu' Sinot Tiat mokiwuy añaqw ahoy tātayniqat pahsavoo. ¹⁰ Noqw put aw nánatuwnayaqam put tūviñtotaqe, aw pañqaqwa: Ya hintaqw ōviy tutavot tutuqay-nayaqam Elias mohti pítuniqat pañqaqwa? ¹¹ Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Pay antsa Elias pas suyan mohti pítuni; nen sohsok hihta haqe' hintaniqat aw antsantani. ¹² Noqw nu umumi pañqawni: Pay Elias pitu; noqw puma put qa māmatsyaqe, pas tunatyay an put hintsats-na. Noqw pan hapi nu' Sinot Tiat piw pumuy amuhpiy okiwsaniwni. ¹³ Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam māmatsyaqw, kurs pam kūyit akw tūtuvoylalawñwuqat John pumuy amumi lavayhti.

Jesus Heals a Boy with a Demon

(Mr 9.14-29; Lk 9.37-43a)

¹⁴ Noqw puma sinmuy amumi ökiqw, hak Jesus aw pítuhqe, aw tamötswunuptut, pañqawu: ¹⁵ Tutuyqawhqa, um as okiw itiy ōkwatuwni; taq pam okiw homimitutuyhqe okiwhinta; nihqe pam piép qōhit aqw posñwu, pu pāmiq'a. ¹⁶ Noqw nu as ûmi nánatuwnayaqamuy amumi put wikvaqw, puma kurs hin put powatotani.

17 Pahsat pu Jesus lavayhtiqe pañqawu: Is ohi uma qatuptsiwni'yuñqamu, nukushinyuñqamu, pu' qatsívaptsiwyuñqamu, ya nu hihsavohaqam umumum yantani? ya nu hihsavohaqam umuy maqsonlawni? Pew wikyaa. **18** Noqw Jesus nukpanhikwsit mēwa; noqw pam put añqw yamakq, tiyo pahsat pay powalti. **19** Pahsat pu Jesus aw nánatuwnayaqam pay nánaltyakañw put aw ökihqe, aw pañqaqwa: Ya hintaqw öviy itam kurs hin put hóroknayani? **20** Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ispi uma qa tuptsiwni'yuñqee; pi nu umumi pas antsa pañqawni: Kurs uma pay híhin tuptsiwni'uyñwe' (nāmahin pi as pam mustard-uyit sivosiyat an pay hihsayhoyaniqw) uma it tūkwit: Yañqw ayo nahlakuu, aw kitotaqw, pam soon qa nahlakni. Pu qa himu umuñem qa pasiwtani. **21** Níkañw hak qa napwalni'kañw qa nāwakin'kañw pas soon it yantaqat qalomáhikwsit hakiy añqw ayo hóroknani.

*Jesus Speaks again about His Death
(Mr 9.30-32; Lk 9.43b-45)*

22 Noqw nāt pumuy Galileet ep yesq Jesus pumuy amumi pañqawu: Nu' Sinot Tiat sinmuy amumi mātaviwni. **23** Noqw puma nuy nīnayani; noqw ahpiy pāyis talq nū ahoy tātayni. Noqw puma it nanaptaqe, pas qahahlayhtoti.

Payment of the Temple Tax

24 Noqw puma Capernaum ep ökiqw, hakim God kīyat eñem siviwyu tsovalantotaqam Peter aw ökihqe, aw pañqaqwa: Ya umuy tutuqaynaqa God kīyat aw sīvat öoywaqat qa sivima? **25** Noqw pam

pañqawu: As'a. Nit pam kimi pakiqw, Jesus pay mohti lavayhtiqe pañqawu: Simon, ya um hin it aw wūwa? Ya tūwaqatsit ep momiñwit hakimuy amuñaqw tax ömalalwa, pu nahpe sívita? Ya sen nāp sinomuy amuñaqw put ömalalwa? Sen pay hakimuy a'lörituy amuñaqö'? ²⁶ Noqw Peter put aw pañqawu: Pay a'löntuy amuñaqö. Noqw Jesus aw pañqawu: Noqw pay kurs sinomat qeniveya. ²⁷ Noqw pay itam pumuy qa unañwmoknaniqw, öviy um wuhkovatuphat awnen, aqw huhuwhpit tūvani; nen um hihtawat mohti hórokne', ñúani; nit tsañwtapne', añqw hihsaqw sīvat túwani; um put añqw hóroknat, nēñem-nikañw pu inuñem momiñwituy amumi sisvini.

18

Who Is the Greatest? (Mr 9.33-37; Lk 9.46-48)

¹ Noqw ephaqam Jesus aw nánatuwnayaqam put aw ökihqe, pañqaqwa: Ya hak öveqatsit añqw moñwtunatyat ep pas suspavanni? ² Noqw Jesus hakiytsākwhoyat wáñwayhqe, put amuhsonmi tavi; ³ Nit pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas uma nāp umuhtunatyay añqw qa lasye', tsātsakwmuy qa amuntote', soon öveqatsit añqw moñwtunatyat aw yuñni. ⁴ Paniqw hapi öviy haqam it tsākwhoyat an qanāhihtataqa pam hapi öveqatsit añqw moñwtunatyat ep suspavanni. ⁵ Pu haqawa inatñwaniy añ yan tsākw pās távihqa hapi nuy pās távini.

Temptations to Sin (Mr 9.42-48; Lk 17.1-2)

6 Nīkañw hapi hak haqam imuy tsātsakwmuy inumi tuptsiwni'yuñqam hihtawat lasnaqw, put eñem pas is óhini? Pay pi tatam put kwapkaqe mata hāyiltiqw, pam wuhkovatuphat a'ño hötsit aqw paöymokq, pam put eñem lolmani. **7** Is ohi simuy amuñem'i, hakimuy hīhihta akw lomavöhut añqw lasyaqamuy amuñem'i. Taq simuy lasnayaqam pas soon haqami peveltini. Nīkañw pantsatskaqamuy amuñem pas is óhini! **8** Paniqw hapi óviy kurs uhma, sen uhkuku uñ lasnaniqw, um put ayo tukut, nāñaqw ayo tūvani; pay pi um tatam qa pasiwkañw qatsit aw pákini, hikis pi as um pās pasiwkañw, qōhit qa súlawhtiñwuqat aqw túviwni. **9** Pu kurs uhposi uñ lasnaniqw, um put ayo hóroknat, nāñaqw ayo tūvani. Pay pi um tatam sūkw pōsi'kañw qatsit aw pákini, hikis pi as um pās lōqmuy pōsi'kañw maskimiq qōhit aqw tūviwni.

The Parable of the Lost Sheep

(Lk 15.3-7)

10 Uma tunatyaltote' qa hihtawat imuy tsātsakwmuy paysoqtotani; taq nu umumi pañqawni: Pumuy tuwalan'aymat Inay õveqatsit ep qátuhqat taywayat aw sutsep tāyuñwa. **11** Pi nu' Sinot Tiat haqami hiniwhtotiqamuy ayo óyaniqe óviy pitu. **12** Ya uma hin wūwantota? As kurs hak haqam tsivót-sikip sunat kanelmuy pokmuy'taqw, suhka pumuy amuñaqw haqaminiqw, pam hinhtini? Pam púmuwatuy mātapt, tsotsmomihaqaminen, it haqaminihqat heptoni. **13** Nu umumi pas antsa pañqawni: Pam put tuwe', put ep pas hahlayhtini, imuy nälöp sunat pakwt pept sihkay'taqamuy qa haqami

hiniwhtotiqamuy amuhpenihqee. ¹⁴ Noqw pan hapi piw Umuna ūveqatsit ep qátuhqa imuy tsātsakwmuy himuwat súlawhtiniqat qa nāwakna.

A Brother Who Sins

¹⁵ Pu ūviy kurs piw umún tuptsiwni'taqa hihta ep ūmi qaanhitiqw, um put awnen, pay umuy nālaniqw put öwihiniwhtipuyat aw pónaknani; noqw kurs pam ūmi tuqayvastaqw, pahsat hapi um put pay ahoy tuyqawvani. ¹⁶ Ason kurs pam ūmi qa tuqayvastaqw, pahsat pu um sūkw, sen lōqmuy wikkāñw awni; noqw lōqmuy, sen payhkomuy tūqayyuñqw, pep hin lavayhtiwhqa pasiwtamantani. ¹⁷ Noqw kurs pam pumuy amumi qa tuqayvastaqw, pahsat pu um inumi tuptsiwni'yuñqamuy tsovawtaqw, pumuy put āawnani. Pu kurs pam pumuy amumi qa tuqayvaste', pam nawus úmuyniqw qatuptsiwni'taqat antamantani, sen moñwit eñem sīvat ömalawhqt an'i.

Prohibiting and Permitting

¹⁸ Nu umumi pas antsa pañqawni: Uma tūwaqatsit ep hihta somyaqw, pam ūveqatsit ep sómiltimantani; pu uma tūwaqatsit ep hihta nāhyaqw, pam ūveqatsit ep nāhiwmantani. ¹⁹ Pu nu piw umumi pañqawni: Kurs uma lōyöm tūwaqatsit ep hihta ūviy Inay aw tūviñtaniqey ep sun unañwtiqw, ūveqatsit ep Ina umeñem put aw antsantamantani. ²⁰ Pi haqam lōyöm, sen pahyom inatiñwaniy aw yankahkañw haqam tsovawtaqw, pep nu pumuy amumumni.

The Parable of the Unforgiving Servant

21 Pahsat pu Peter put awnihqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, kurs itupko inumi qa sūs qaanhtiqw, ya nu hihsakis put ep aw pöhikni? Sen tsañé'sikisi? **22** Noqw Jesus put aw pañqawu: Tsañé'sikisi nu hapi ûmi qa kita, pas payhp sunat añqw pakwt sihkay'tasikip tsañé'sikisi, (tsañé'sikip pakwt tsañé'sikis navitañhtiqat pahsaa). **23** Panta hapi. Oveqatsit añqw moñwtunatya hak moñwi tumal'aymuy amumi sīvat ep pohtaniqey nāwaknaqat anta. **24** Nihqe pam put añ purivaqw, hak wūhak sōmorit sīvat put aw pöiwtaqa aw wikvaniwa. **25** Noqw pay kurs pam hihta sisviniqw, pam huyiwniqat moñwiat pañqawu, pu nōmaata, pu timatu, pu sohsoy himu himuata, noqw pöiyat ep sisviwni. **26** Noqw öviy tumal'aya put atpiro nātuvaqe, okiw aw naokiwtaqe pañqawu: Moñwi, pay um okiw inumi qa pas kānavotitaqw, pay nu soon ûmi qa sohsok sisvini. **27** Pahsat pu moñwi put ökwatuwhqe mātavi; nihqe sohsok pöiyat ayo yuku. **28** Noqw pay pam tumal'aya pañqw yamakt, sukwy tumalsuñway put aw sunat sīvat pöiwtaqat tuwa; nihqe pam put tönhpe ñuat, aw pañqawu: Um inumi pöiwtaqey sisvini. **29** Noqw put tumalsuñwaat put kukmiq nātuvaqe, put aw naokiwtaqe pañqawu: Pay um qa pas okiw inumi kānavotitaqw, pay nu soon ûmi qa sohsok sisvini. **30** Noqw pam qa nakwhaqe, put sivikimi tūva, hisat pöiy sisviniqat pahsavoo. **31** Noqw öviy put tumalsuñwamat hin hiniwhtiqat aw yórikyaqe, pas qa hahlayhtoti; nihqe moñwiaw ökihqe, sohsok put ãawnaya. **32** Pahsat pu moñwiat tumal'ayay wáñwayhq, aw pañqawu:

Is ohi um hak nukpantumal'aya, um inumi pan nāwaknaqw, ūviy nu sohsok uhpöiy uhpiy ayo yuku. ³³ Noqw puyaw nu uñ hin ḥkwatuwhq, soon um tuwat qa pan uhtumalsuñway ḥkwatuwni? ³⁴ Noqw moñwi pas itsívutiqe, hakiy okiwsanyañwuqamuy amumi put mātavi, pas hisat put aw pōiwtaqey sohsok put aw sisviniqat pahsavoo. ³⁵ Noqw kurs umún tuptsiwni'taqa umuhpewi qaanhtiqw, uma umuh'unañhaqw qa aw pōhikyaqw, pay ñveqatsit ep Ina piw tuwat umuy pan hintsanni.

19

Jesus Teaches about Divorce (Mr 10.1-12)

¹ Noqw Jesus yan yuaataqe yukut, Galileet añqw ahpiynihqe, Jordan yupqöymi Judeat qalavoq pitu. ² Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom put añkya; noqw pam pumuy pepeq qalaptsina. ³ Noqw Pharisee- sinom nuhtum put aw ökihqe, put unahepyaqe aw pañqaqwa: Ya tāqa pay nāphihta ep nōmay mātapniqw pam súanta? ⁴ Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Ya uma it añ qa tuñwaya: Ura God yayhniwhqat epeq pumuy yúkuhqe, pumuy tāqat-nit pu wuhtit yuku, it'a? ⁵ Nihqe pumuy yúkuhqe pañqawu: Yantaqw hapi ūviy tāqa nay, pu yuy pumuy mātapt, nōmay aw hūrstimantani; noqw puma sūka tókomantani. ⁶ Panta hapiniqw, ūviy puma pāpu qa lōyömnit, sūka tókoniwhtiñwu. Paniqw ūviy God hihta namitskaqw, qa hak put nāhoy távini. ⁷ Noqw puma put aw pañqaqwa: Noqw hinoqw pantaqw hak nāmataviwuy pēnat, pu

nōmay nahpiy lālaymantaniqat Moses tutapta?
⁸ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ispi uma anahaat unañway'yuñqw ūviy pay hak nōmay mātapmantaniqat Moses umuy hu'wana. Nīkañw pas as yayhniwhqat añqw qa panta. ⁹ Noqw nu hapi umumi pañqawni: Tāqa nōmay qa hintsakq, put mātave', piw sukw amum qatupte', tokot ūuyñwu; pu wuhtit mātaviwhqat amum qatuptuqa tokot ūuyñwu. ¹⁰ Noqw put aw nánatuwnnayaqam aw pañqaqwa: Kurs tāqat pu nōmayat amuñem pan hintaniqw, pay kurs ka qa nōmataniqw pam pay lolmani. ¹¹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay qa sohsoyam tahtaqt namituyqawi'yuñwa; nihqe ūviy kurs hin it tutavot kwusuyani. Noqw God pētuy-sa öqalmaqaqw ūviy puma namituyqawi'yuñwa. ¹² Pi haqawat nōmaqtsit aw qa pasiwyuñqam pay pas pankahkañw tihtiwy; noqw haqawat panyuñqam pay sinmuy amuhpiy pan yukiltoti; pu haqawat pas pay ūveqatsit añqw moñwtunatyat tunatyawayuñqey ūviy qa nōmatota. Haqawa it añ hinmaniqa nam panhtii.

*Jesus Blesses Little Children
 (Mr 10.13-16; Lk 18.15-17)*

¹³ Pahsat pu hakim put aw tsātsakwmuy tsamvaya, pam pumuy amumi may akw toñokt nāwaknaniqat ūviy'o. Noqw put aw nánatuwnnayaqam pumuy mēwaya. ¹⁴ Noqw Jesus pañqawu: Uma tsātsakwmuy inumiyaniqat nakwhanayani; uma qa mēwantotani; pi panyuñqam hapi ūveqatsit añqw moñwtunatyat ep sinoiwyuñwa. ¹⁵ Pu pam pumuy amumi matyawht, pañqw ahpiy'o.

*The Rich Young Man
(Mr 10.17-31; Lk 18.18-30)*

16 Noqw pahsat pu hak tiyo Jesus aw pituhqe, aw pañqawu: Lomatutuqaynaqa, ya nu hihta lolmat hinhte', qatsit qaso'taqat himuy'vani? **17** Noqw pam put aw pañqawu: Ya um hinoqw nuy lolmalawu? Pi qa hak lolma, pas sūkaa, i' God. Noqw pay pi um qatsit aw pákinik, um hin tutaptiwhqat añ hinmani. **18** Noqw pam put aw pañqawu: Hihtawata? Noqw Jesus pañqawu: Um hakiy qa nīnani, um qa nāp úhimuy tokot qa sokoptani; um hihta qa ūuyni, um hakiy hihta qa atsátoynani; **19** Um unay, pu uñuy pumuy kaptsi'tani; pu um pas hin nāmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani. **20** Noqw pam Jesus aw pañqawu: Pay nu itsákoy añqaqw pan tutavot sohsok añ hinma. Noqw ya nu haqam hihta nāt qaanhti? **21** Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay pi um pas pasiwtañiqey nāwakne', um ahpiynen, hihta úhimuy huyahtani; nen añ ñokiwyaqamuy put huytani; nen um ñeqatsit ep hihta nukñwat himuy'tani; nit um añqwnen inuñkni. **22** Noqw pam put navotqe qahahlaykañw ahpiy'o, pam hihta nihti'taqe ñviy'o. **23** Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas kahaksino ñeqatsit añqw moñwtunatyat aw pákiniqw eñem qa tūvosi. **24** Noqw nu nāt piw umumi pañqawni: Pay himu pohko pōløy'taqqa tsakomostat añ pórökput añ yámakniniqw, pam pay qa pas qa tūvosi. Noqw pay kahaksino ñeqatsit añqw moñwtunatyat aw pákiniqw, pam put eñem pas

qa tūvosi. ²⁵ Noqw put aw nánatuwnayaqam put nanaptaqe, hin kurs wūwayaqe pañqaqwa: Noqw pantaniqw, hak sen ayo yámakiwtani? ²⁶ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay i' sinmuyniqw kurs hin pasiwtani; níkañw pay God-niqw sohsoy himu pasiwtia. ²⁷ Pahsat pu Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Meh, itam hapi sohsok hihta mātapyat, uñk nankwusa; noqw itam panhtotiqw, itamuñem hintani? ²⁸ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Hisat qatsit nātoniqat aw pituqw, Nu' Sinot Tiat kaptsi'tiwkañw imoñw'atsveway ep qátuni. Noqw pep pu' uma inuñk hinnumyaqam piw tuwat pakwt löq sihkay'taqat moñw'atsvewat añ yeskahkañw, Israel-sinmuy pakwt löq sihkay'tasikivo sinoiwtaqamuy amumi moñw'iwyuñwni. ²⁹ Hak haqam inatñwaniy ñviy sinomuy, sen nāp himuy hihta tatamhtat, yep qatsit ep tsivót-skip sunat aw hóyokiwtaqat ömahtani, sen pam kiy tatamhtani, sen pāvamuy, tupkomuy, qōqamuy, siwamuyu, sen nay pu yuy, sen nōmay pu timuy, sen pāvasayu. Pu qatsit nātoniqat ep pam qatsit qaso'taqat makiwni. ³⁰ Níkañw kaysiwhqam mohti'wisqam nuhtuñkyani, pu nuhtuñkyaqam mohti'wisni.

20

The Workers in the Vineyard

¹ Pi ñveqatsit añqw moñwtunatyá hak tāqa ovauyi'taqat anta. Pam hak suits talavay tumal'aymuy wáñwayi. ² Noqw puma sūkw yālit ñviy tapkinayaniqey hu'wayaqw, pam ovauyiy

aw pumuy ayata. ³ Noqw wukotöñvaqw, i' ūyi'taqa haqe' waynumkañw, hakimuy piw tuwa. Puma huhyankive hoñnumya qahintsatskaqee. ⁴ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay uma iovauiy awyani. Noqw pay ason hin súantaqw, nu pan umumi sisvini. Noqw puma awya. ⁵ Noqw tāwanasaptiqw, pu tāwat atvelpetiqw, pam añaqe' nakwsuqe piw anhti. ⁶ Noqw pu kanel'ökisat, piw pam huhyankiminihqe, piw hakimuy tahtaqtuy tuwa, ep hoñnumyaq'ö, nihqे amumi pañqawu: Ya uma hinoqw paysoq tēvep hoñnumya? ⁷ Pu suhka aw pañqawu: Ispi qa hak itamuy tumal'ayhtaq'ö. Noqw pam amumi pañqawu: Uma turs piw iovauiy awyani, amumi kita. ⁸ Noqw pu tapkiqw, ovauyi'taqa tumalmoñwiw aw pañqawu: Um tumalay'yuñqamuy wáñwayni; nen pumuy amumi sisvini. Um nuhtuñk ökihqamuy añaqw hoyoyoykukañw, mohtimaqat aqw yúkuni. ⁹ Noqw ima pas pay tumalqe'totiniqw ökihqamuy amumi suskomuy yālit sisvi. ¹⁰ Níkañw mohti ökihqam puma wūhaq ömahtotaniqey wūwaya; nit puma pay amún sohsoyam suskomuy yālit ömahtota. ¹¹ Noqw puma ahsatiy ömahtotaqe, ūyi'taqat aw qa tsúyak-unañway hiñqaqwaqe, ¹² Pañqaqwa: Ima nuhtuñk ökihqam panis sūs tāwat qöñiltiqat añ tumaltota; noqw itam tēvep tumalay'yuñwa, pu itam utuhuut kānanapta. Noqw um sun itamumi sisvi. ¹³ Noqw pam sukwat aw pañqawu: Ikwátsi, pay nu qa hin qasuanhti. Ya um qa sūkw yālit öviy tumaltaniqey inumum pan yuku? ¹⁴ Taa, uh'ahsatiy um yawkañw nimani. Pay nu sohsokmuy umumi sun sisviniqey nāwakna,

umuy tēvep tumalay'yuñqamuy-nikañw pu imuy nuhtuñk ökihqamuy pīwu. ¹⁵ Ya nu hihta nāp isivay hintsanniçey nāwakne' panhtiniqw, pam qasuanta? Ya nuy qa unáñwawniqw, òviy um inumi qa kwañwátayta? ¹⁶ Noqw òviy nuhtuñkyaqam mohti'wisni, pu mohti'wisqam nuhtuñktotini. Pi kaysiwhqam as wáñwayniwy, nikañw hikiyom namorstiwy.

*Jesus Speaks about His Death a Third Time
(Mr 10.32-34; Lk 18.31-34)*

¹⁷ Noqw pumuy Jerusalem aqwyaqw, Jesus imuy pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy nanaltyaqw, amumi pañqawu: ¹⁸ Meh, itam Jerusalem hapi aqwy. Noqw nu' Sinot Tiat God awwat mohpeq momiñwituy-nikañw pu tutavot tutuqaynayaqamuy amumi noiwni; noqw puma nuy níñayaniçey pasiwnayani. ¹⁹ Pu nuy qa-Jew- sinmuy amumi noayaqw, puma inumi tututsiwyani; nuy wuvahtotani; pu nahoylehtsit aw nuy muayani. Níkañw pāyis talq nu ahoy tātayni.

*A Mother's Request
(Mr 10.35-45)*

²⁰ Noqw pahsat pu Zebedeet timat yuy amum Jesus aw pitu. Noqw yuam put pas hihtatakañw aw okiwlawu, hihta tuñlay'kañwo. ²¹ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya um hihta nāwakna? Noqw pam put aw pañqawu: Ason um uhmoñwqeniy ep qatuptuqw, as imuy itimuy amuñaqw haqawa uhputvaqe qátuniqw, pu suhkawa uhsuyvaqe qátuniqat um itamuy

hu'wani. ²² Noqw Jesus tíyotuy amumi pañqawu: Uma hihta óviy tūviñlawhqey qa mātsi'ta. Ya pay uma nuy kānavotpít añqw yúkuniqat añqw yúkuniqey suhtaq'ewa? Ya sen uma nuy hin tuvoylaiwtaqat pan tuvoylatiwniqe óviy'o? Noqw puma put aw pañqawu: Owi, pay itam suhtaq'ewa. ²³ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nu kānavotpít añqw yúkuniqat uma as soon qa yúkuni; piw nuy hin tuvoylaiwtaqat pan uma tuvoylatiwni. Níkañw pay nu hakiy iputvaqe, sen isuyvaqe qátuniqat pañqawniqey aw qa tutuyqawi. Níkañw pay ason pas pam hakimuy amuñem na'sastiwhq pam pumuy amumi noiwni. ²⁴ Noqw ima pakwtñihqam put nanaptaqe, pumuy nātupkomuy amumi qa yan unañwtoti. ²⁵ Noqw Jesus pumuy nāmi wáñwayhqe, amumi pañqawu: Uma navoti'yuñqw imuy qa- Jew- sinmuy moñwimat pumuy amumi tutuyqawya, noqw pavansinom öqalay pumuy nanvotnatiwisa. ²⁶ Níkañw uma hapi qa panyuñwni. Pay umuñaqw haqawa pas pávanniqey nāwaknaqa umuy nawus tumalay'tani. ²⁷ Pu uma haqawa sustutuyqawniqey nāwaknaqa nawus piw sohsokmuy tūwikiamni. ²⁸ Hikis pi nu' Sinot Tiat qa hihta tu'yalawniqe óviy pitu; pi nu nuhtumi unañwtapniqe óviy pitu, piw sinmuy kaysiwhqamuy amuñem iqatsiy táve', pumuy ayo óyaniqe óviy'o.

*Jesus Heals Two Blind Men
(Mr 10.46-52; Lk 18.35-43)*

²⁹ Noqw pumuy Jerichot añqw ahpiyyaqw, qaan'ewakw hintaqam sinom Jesus añky. ³⁰ Noqw meh, lōyöm qapostalqat tāqat

pöqlave qatukañw, Jesus ańqe'niqw navotqe, tsa'lawhqe pańqawu: Is okiw itamuy ökwatuwaa, Tutuyqawhqa, um David tiat! ³¹ Noqw sinom pumuy mēwayaqe, qa hińqawlawniqat amumi pańqaqwa. Noqw pahsat pu puma pas pāpu a'ńö pańqawu: Is okiw itamuy ökwatuwaa, Tutuyqawhqa, um David tiat! ³² Noqw Jesus pep wunuptut, pumuy wáñwayhqe, amumi pańqawu: Ya nu umuy hintsanniqt uma nāwakna? ³³ Noqw puma put aw pańqawu: Tutuyqawhqa, um as okiw itahposiy tālawnani. ³⁴ Pu Jesus pumuy ökwatuwhqe, pumuy pōsiyamuy aw hintsana; noqw pahsat pay pumuy pōsiam tālawva; noqw puma put ańki.

21

The Triumphant Entry into Jerusalem (Mr 11.1-11; Lk 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹ Noqw puma Jerusalem aw hayiñwnayaqe, Olive- tsomot aw öki, Bethphage- kitsókit aw'i. Noqw Jesus lőqmuy put aw nánatuwnaqamuy ayataqe, ² Amumi pańqawu: Uma umupyeve kitsókit awnen; uma pep mōrot som'iwtaqw tiyat ámumnihqat túwani. Uma pumuy naht, ańqw inumi wiñki. ³ Pu ason kurs hak umumi hińqawhq, uma aw pańqawni: Tutuyqawhqa imuy nāwakna, kítani; noqw pahsat pay pam pumuy ańqw lālayni. ⁴ Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat hin lavayhtiqt aw antsaniwa; ura pam pańqawu: ⁵ Uma Sion ep sinmuy áawnayani: Meh, umuhmoñwi ańqw umumii, okiw'unañway'kañw mōrot akw tsokiwma, morohyat akw'a. ⁶ Noqw put aw nánatuwnaqam

ahpiynihqe, Jesus hin amumi lavayhtiqt anhti; ⁷ Nihqe mōrot wikva, pu morohyata. Noqw sinom yuwsiy amutsmi ahpatota; noqw Jesus aqw wūvi. ⁸ Noqw sinom pas qaan'ewakw hintaqam pönawit yuwsiy ahpatota; pu pētu himutsotskit nantaqayat tsahqayaqe pönawit o'ya. ⁹ Noqw ima mohti'wisqam amuñkyaqamuy amumum tsa'tiwisqe pañqawwisa: Öqawmañwu, David tíata! Uma Tutuyqawhqat natñwaniyat añ pitutoqat pas hihtatotani. Nam God Sus'oveqnihqa put öqalaa! ¹⁰ Noqw pam Jerusalem ep pituqw, kīve sinom hin mowawaykuqe pañqaqwa: Ya pam hak'i? ¹¹ Noqw sinom pañqaqwa: I' Tutuyqawhqat lavay'ayaata, Jesus, Galileet ep Nazareth añq'ö.

Jesus Goes to the Temple

(*Mr 11.15-19; Lk 19.45-48; Jn 2.13-22*)

¹² Noqw pu Jesus God kīyat aw pítuhqe, ep ihpove huhyayaqamuy, pu hihta tuhtuy'yaqamuy sohsokmuy pañqw tusoqlalayi, nit sīvat nāhoyñwantotaqamuy huhyanpiyamuy takumna, pu höwihtuy huhyayaqamuy atsvewayamuy énañ'a; ¹³ Nihqe amumi pañqawu: Ura Tutuyqawhqat lavay'ayaat put eñem yan pēna: Iki nāwakinpikihu yan túñwantini. Noqw tuwat soq uma put uuyiñwtuy kivatoynaya. ¹⁴ Noqw hakim qapostalyaqam, pu qayaktaqam God kīyat ep put aw öki, noqw pam pumuy qalaptsina. ¹⁵ Noqw tsātsayom God kīyat ep saáataqe, pañqaqwa: Öqawmañwu, David Tiat! Noqw God awwat mohpeq momiñwit-niqw pu tutavot tutuqaynayaqam it nanapta. Pu puma pas nāp yórikya Jesus kātutmalat hintsakq'ö; nīkañw

tuwat a'ño itsívutotiqe, ¹⁶ Jesus aw pañqaqwa: Ya um imuy hiñqaqwaqw qa navota? Noqw pam amumi pañqawu: As'a. Noqw ya uma it tutuvenit qa hisat añ tuñwáya: Üm titipostuy, pu yōyoñyaqamuy moayamuy ahpiy pas suyan tayawintiwni, it añ'a? ¹⁷ Pu pam pumuy mātapt, kitsókit Bethanyt awnihqe, pep talöñna.

*Jesus Curses the Fig Tree
(Mr 11.12-14, 20-24)*

¹⁸ Noqw talavay pam ahoy kīminikañw, tsöñmoki. ¹⁹ Nit pam pöhut qalave nöñvospaltsokit túwahqe, aw last, qa hihta ep tuwa, pay nahpit- saa, nihqe aw pañqawu: Pay um pas yahpiy qa hisat sipalay'vani, kita. Noqw pahsat pay nöñvospaltsoki lāki. ²⁰ Noqw put aw nánatuwnayaqam put tutwaqe, kātayuñqe pañqaqwa: Is uti! Nöñvospaltsoki súlaki. ²¹ Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas uma qapēvewnayakahkañw qa wiwsye' nuy nöñvospaltsokit hintsanqat uma piw pan hintsak-wisni. Hikis put epnihqe hóyokput uma hintsak-wisni. Uma it tükwit nahlake' wuhkovatuphamiq tūviwniqat aw pañqaqwaqw, pam kurs hin qa panhtini. ²² Pu uma qapēvewni'kahkañw Inay aw hihta öviy tūviñtote', soon qa put makiwyani.

*The Question about Jesus' Authority
(Mr 11.27-33; Lk 20.1-8)*

²³ Noqw pam God kīyat aw pákihqe, sinmuy tutuqaynaqw, ima God awwat mohpeq momñwit, pu sinmuy amuñaqw wukw'a'yat put aw ökihqe, aw pañqaqwa: Ya um hihta öqalat aw yankañw iit hintsaki? Hak uñ it öqalat maqa? ²⁴ Noqw

Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Kurs nu tuwat umuy sukw hihta tūvintani; noqw kurs uma nuy put āawnayaqw, nu tuwat hihta öqalat aw yankañw iit hintsakqey umuy āawnani. ²⁵ Ura John kūyit akw tūtuvoylalawu. Pam pantsakniqey haqaqw makiwa? sen öveqatsit ańqö? sen sinmuy amuñaqö? Noqw puma nānami yuaatataqe pañqaqwa: Ya sen itam Oñaq’ö, kitotani? Soon qa pam itamumi pañqawni: Noqw hinoqw uma put aw qa tūtuptsiwa? ²⁶ Ya sen itam sinmuy amuñaq’ö kitotani? Nīkañw itam sinmuy mamqasya. Pi sinom sohsoyam John Tutyqawhqt lavay’ayaatnihqat pan mātsi’yuñwa. ²⁷ Noqw puma lavayhtiqe Jesus aw pañqaqwa: Kurs itam hin pañqaqwani; noqw pam umumi pañqawu: Pay nu öviy piw soon hihta öqalat aw yankañw iit hintsakqey umuy āawnani.

The Parable of the Two Sons

²⁸ Noqw ya uma hin wūwantota? Hak tāqa lōqmuy tiyotimuy’ta; nihqe pam mohti’maqat awnihqe aw pañqawu: Itii, um pu’ iovauyi ep tumalay’tani. ²⁹ Noqw pam lavayhtiqe nay aw pañqawu: Sóoni, kitat, pay hihsavoniqw wuwniy alöntaqe aw haqamii. ³⁰ Pu pam ańknihqat awnihqe aw piw án lavayhti. Noqw pam hu’waqe nay aw pañqawu: Nu awni, itanaa, kitat pay qa aw’i. ³¹ Noqw ya úmuyniqw imuy lōqmuy amuñaqw himuwa nay tunatyayat anhti? Noqw puma aw pañqaqwa: Pay mohti’maqa. Noqw Jesus amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Ima moñwit eñem sīvat ömalalwaqam, pu tokoy huhyayaqam momoyam umupyeve pay God moñwtunatyayat aw

yuñta. ³² Pi John súantaqat pöhut umuy āawnaniqe umumi pituqw uma put aw qa tūtuptsiwa; noqw añwu pi moñwit eñem sīvat ömalalwaqam, pu tokoy huhyayaqam put aw tūtuptsiwa. Noqw as uma aw yórikyat umuhtunatyay añqw qa lasya, uma as aw tūtuptsiwanikañwo.

*The Parable of the Tenants in the Vineyard
(Mr 12:1-12; Lk 20:9-19)*

³³ Huvam inumi tuqayvastotaa. Noqw nu umuy tūwutsit āawnani. Hak tāqa õvat uyht, put aw nöyakna, nit haqam õvat pālayat yuykuyaniqat eñem qölötat, tuwalankihut kīta; nit ūyit tumalay'yuñqamuy amumi put mātapt, yāvoqhaqamii. ³⁴ Pu õviy kwañwtinisavotiqw pam tumal'aymuy ūyit tumalay'yuñqamuy amumi hōna, aniwnt ömahtotaniqat õviy'o. ³⁵ Noqw ūyit tumalay'yuñqam put ayamuyatuy ñuahtóaqe, sukwat wuvahota, pu sukwat nīnaya, pu sukwat tatatupya. ³⁶ Pu piw pam pētuy tumal'aymuy mohti aqwyaqamuy amuhpenihqe hóyokiwtaqamuy amumi ayata. Noqw puma pumuy mohti' ökihqamuy amún hintsatsna. ³⁷ Pahsat pu pam nuhtuñk pas tiy pumuy amumiq tavi pañqawhqe: Puma pay itiy soon qa kaptsi'totani, yan wūwaqee. ³⁸ Noqw soq ūyit tumalay'yuñqam tiyat tutwaqe nānami pañqaqwa: I' hapi nay akpetaniqa. Taa, itam nīnayani, nen itam hihta himuyat himhtotani, kitota. ³⁹ Nihqe puma put ñuayat, ovauyit añqw qalavo tūvayat, nīnaya. ⁴⁰ Taay, noqw ya õvat ūyi'taqa pite', ūyit tumalay'yuñqamuy hintsanni? ⁴¹ Noqw puma put aw pañqaqwa: Soon qa pam pumuy

qahopihtuy qöyani, nit pas pētuy tumal'ayhtani; noqw puma put kwañwtiqw put aw kiwismantani, kitota. ⁴² Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma qa hisat it tutuvenit añ tuñwáya? Owa kílalwaqamuy amuhpiy qalavo tūviwhqa hapi tuyqaatniwhti. Tutuyqawhqa it tumaltaqw, itamuñiqw kātatayhpi, it'a? ⁴³ Yaniqw ñviy nu umumi pañqawni: God moñwtunatyat umuñaqw nawhkiwht, pu hihtuywatuy sinmuy amumi noiwni. Noqw puma hapi moñwtunatyat ep sinoiyuñqamuy amún hinwisni. ⁴⁴ Noqw it owat ep posqa hapi yóñoyhtimantani; níkañw ason pam owa hakiy aw pohse' put pās tostani. ⁴⁵ Noqw God awwat mohpeq momiñwit, pu Pharisee- sinom, puma put lavayiyat aw tūqayyuñqe māmatsyaqw, kurs pay pam pumuy yuaata. ⁴⁶ Nihqe puma as put ñuayaniqey unañwtotit, piw sinmuy maqastoti, púmuñiqw pam Tutuyqawhqat lavay'ayaatniqw ñviy'o.

22

The Parable of the Wedding Feast (Lk 14.15-24)

¹ Noqw Jesus tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy amumi lavayhtiqe pañqawu: ² Oveqatsit añqw moñwtunatyat hakiy moñwit tiat nāaptsinaqw enem nōvatiwhqat anta. ³ Put naat nōvihqat aw tūtsamiwyuñqamuy wáñwayyaniqat ñviy ayamuy añqe' ayata. Noqw tūtsamiwyuñqam awyaniqey qa nānawakna. ⁴ Pahsat pu piw pam pētuy tumal'aymuy ayataqe amumi pañqawu: Uma tūtsamiwyuñqamuy amumi pañqaqwani: Taay, nōva

pās yukilti; nu iwakasvokmuy, pu iwakashoymuy wi'yuñqamuy qöya; noqw shosoy himu pās yukiwta. Uma nāaptsinaqat ep nōviwhqat awyani.

⁵ Noqw puma put paysoqtotaqe, haqe' nankwusa, suhka pāsay aw'i, pu suhka huhyanpiy aw'i.

⁶ Noqw pētu tumal'aymuyatuy iñuahttotat, pumuy okiwsasnat, qöqya. ⁷ Noqw moñwi put navotqe itsivuti; nihqe pumuy amumi solāwamuy ayataq, puma tumal'aymuyatuy qöqyaqamuy tuwat qöqya; nit kitsókiyamuy taqtsokya. ⁸ Noqw pahsat pu moñwi tumal'aymuy amumi pañqawu: Pas nāaptsiniwhqat ep nōviwhqat pās yukiwta; noqw kurs tūtsamiwyaqam qahopitu. Noqw öviy soon pumuy amuñaqaw haqawa nōviwhqat añqw nösni. ⁹ Taay, uma añqe' pöhut añ nankwuse', hakimuy hihsa'nihqamuy tutwe', uma pumuy nōviwhqat aw tūtsamtani. ¹⁰ Noqw öviy puma tumal'a'yat añqe' pöhut añ nankwusaqe, hakimuy hihsa'nihqamuy tutwaqe, pañso tsovalaya, qalomásinmuyu, pu lomasinmuyu. Noqw haqam nāaptsiniwhqat ep sinom ohpo. ¹¹ Noqw moñwi tūtsamiwyuñqamuy amumi kuyvatoqe, ep pákihqe, hakiy tāqat nāaptsiniwhqat ep yuwsit qa yuksi'taqat tuwa. ¹² Nihqe pam put aw pañqawu: Ikwátsi, ya um hin nāaptsiniwhqat ep yuwsit qa yuksi'kañw pew pak? Noqw kurs pam hiñqawni. ¹³ Pahsat pu moñwi tumal'aymuy amumi pañqawu: Huvam māyat, pu hokayat somyat ayo'haqami ihpomi qalālat aw uma tūvayani. Pep tsaykitiwni, pu tama iñuritiwni. ¹⁴ Pay as kaysiwhqam wáñwayniwy; nīkañw pay híkiyom namorstiwy.

*The Question about Paying Taxes
(Mr 12.13-17; Lk 20.20-26)*

¹⁵ Pahsat pu Pharisee- sinom ahpiyyaqe, hin as put lavayiyat akw núansanyaniqey ñoviy namivavasiwnaya. ¹⁶ Nihqe puma hakimuy pumuy amumi nánatuwnayaqamuy pu Herod añqw wÍsiwtaqamuy Jesus aw hónayaqw, puma pañqaqwa: Tütutuqaynaqa, itam ûmi navoti'yuñqw, um pas qaatsatnihqat hintsaki; nihqe um God tuwiyat suan tütutuqayna; pu um qa sinonuiña, ispi um simmuy wuwniyamuy qa kaptsi'taqee. ¹⁷ Um kurs ñoviy itamuy áawnani, Ya um hin wūwanta? Ya pay itam hihta añ sivist Caesar aw ñooyaniqw pam súanta? Sen qa súanta? ¹⁸ Noqw Jesus pumuy nukpantunatyayamuy tuway'taqe, amumi pañqawu: Ya uma hinoqw nuy unaheptota, nawip'ew hintsatskaqamu? ¹⁹ Kurs tax ep sivat inumi mahtaknaya. Noqw puma put aw put mahtaknaya. ²⁰ Noqw pam amumi pañqawu: Ya i' hakiy taywaata? Pu hakiy tuñwniat añ pey'ta? ²¹ Noqw puma put aw pañqaqwa: Caesar hapi. Pahsat pu pam amumi pañqawu: Panta hápiniqw; ñoviy uma Caesar himuyat Caesar aw noayani; pu uma God himuyat God aw noayani. ²² Noqw puma yan nanaptaqe, kurs hiñqaqwaqe, kātayuñt, put mātapyat, ahpiyya.

*The Question about Rising from Death
(Mr 12.18-27; Lk 20.27-40)*

²³ Noqw pay put tālat ep hakim Sadducee-sinom, yaw so'pum pay ahoy qa yesvaniqat pañqaqwaqam, put aw ökihqe tūviñtotaqe, ²⁴ Aw pañqaqwa: Tütutuqaynaqa, ura Moses hapi pañqawu: Kurs

tāqa qa tímuy'kañw mokq, put pāvaat, sen tupkoat put nōmayatniñwuqat amum qatupte', put eñem tíoymantani. ²⁵ Noqw ura as hakim tsáñe'nihqam nānatupkom yēse. Noqw amuñaqw suspavaam as nōmatat, qa tímuy'vat, pay mōki; nihqe tupkoy aw nōmay mātavi. ²⁶ Noqw añknihqa pay piw anhti; noqw pu amuñknihqa pay piw amunhti. Noqw puma as tsáñe'nihqam put nōmatotaqw, qa hihtawat eñem wuhti ti'va. ²⁷ Noqw nuhtuñk pu' wuhti tuwat mōki. ²⁸ Noqw ya òviy sinmuy ahoy yesvaqw, pam hihtawat pumuy tsáñe'nihqamuy nōmaatni? Pi puma sohsoyam put nōmatota. ²⁹ Noqw Jesus amumi pañqawu: Suyan pi uma tutuvenit-nikañw pu God öqalayat qa tuwi'yuñwa. Nihqe paniqw hapi òviy uma qa suan wūwaya. ³⁰ Pi sinom ahoy yesve', soon nōmalalwani, piw soon puwsuñwlalwani; pas puma òveqatsit ep God hoñviaymuyatuy amunyuñwni. ³¹ Noqw kurs uma so'qam ahoy yesvaniqat ep tūviñtotaqw-ya uma qa hisat tutuvenit añ it tuñwáya: Ura God umumi pañqawu: ³² Nu hapi Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy Tutuyqawhqaamu, it'a? (Noqw òviy puma nāto yēse.) Oviy pi God qa so'pumuy amumi tutuyqawi, pi yesqamuy amumii. ³³ Noqw sinom it nanaptaqe, put tutuqayhpiyat ep kātayuñwa.

*The Great Commandment
(Mr 12.28-34; Lk 10.25-28)*

³⁴ Noqw yaw pam Sadducee- sinmuy moavöltaqat Pharisee- sinom nanaptaqe, puma sumitsovalti. ³⁵ Noqw pumuy amuñaqw suhka tutavot aw tuvoti'taqa put unahepqe, tūviñtaqe aw pañqawu: ³⁶ Tūtutuqaynaqa, ya tutavot ep himuwa

pas suspavani? ³⁷ Noqw Jesus put aw pañqawu: Um God Uhtutuyqawhqay aw sohsok uh'unañway akw unañway'tani, pu sohsok uhlikwsiy akw'a, pu sohsok uhwuwniy akw'a. ³⁸ I' hapi susmohtinikañw pu suswuyoq tutavo. ³⁹ Noqw añknihqa pay piw put anta: Um pas nāmi hin unaiñway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani. ⁴⁰ Pi sohsoy tutavo pu Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy lavayiam imuy lōqmuy tutavot hapi ahpiy'o.

*The Question about the Messiah
(Mr 12.35-37; Lk 20.41-44)*

⁴¹ Noqw nāt Pharisee-sinom tsovawtaqw, Jesus pumuy tūviñtaqe, ⁴² Amumi pañqawu: Ya uma hin Christ aw wūwantota? Ya pam hakiy tíata? Noqw puma put aw pañqaqwa: David hapi pam tíata. ⁴³ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw pantaqw hinoqw David Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy put Moñwílawu? Oviy pi pañqawu: ⁴⁴ Tutuyqawhqa Imoñwiy aw pañqawu: Um hāk iputvaqewat qátuni, hisat nu uhtuwqamuy áñwutaqw, puma ūmi maqaptsi'yuñwniqat pahsavoo. ⁴⁵ Noqw kurs David put Moñwílawhq, hin pam put tíatni? ⁴⁶ Noqw soon kurs hak put hu'wani. Piw pāpu qa hak pahpiy put hihta tūviñtaniqey aw unasaki.

23

Jesus Warns against the Teachers of the Law and the Pharisees

(Mr 12.38-39; Lk 11.43, 46; 20.45-46)

¹ Pahsat pu Jesus sinmuy- nikañw pu put aw nánatuwnayaqamuy amumi lavayhtiqe,

² Pañqawu: Tutavot tūtutuqaynayaqam Phariseesimuy amumum Moses qeniyat ep hōñi. ³ Paniqw ḫviy uma pumuy lavayiyamuy aw tūqayyuñwi, pu umuy hinhtotiniqat umumi pañqaqwaqw uma panhtotimantani; nīkañw uma pumuy qa tututskanayani. Taq puma as nuhtumi yuaatiwiskahkañw, lavayiy qa an hinwisa. ⁴ Taq puma soñawnen hihta s'ño putut mokahtotat, hakiy īkwiltoynayañwu; nīkañw soon ñas'ew put paañwayañwu. ⁵ Nihqe nāp hihta hintsatskaqey mahtakni'yuñwniqey ḫviy pantsatska. Puma God lavayiyat hihta añ pey'yuñqat put qötösosomhpi'yuññwu, pu may añ pīwu, pu yuwsiy wupatsamimhtoynaya. ⁶ Pu haqe' nōviwhqat añ mohkaqe qeqnit tuñlay'yuññwu, pu tsotsvalkiva qenit pas pávanyaqat pīwu. ⁷ Pu sinom kīsonva pumuy pas hihtay'yuñwniqat nānawakna, pu Tutuqaynaqa yan túñwantiwyaniquey tuñlay'yuñwa. ⁸ Noqw uma hapi Tutuqaynaqa qa yan túñwantiwyan; pi sūka umuy tutuqaynaqa, Christ; noqw uma sohsoyam nānatupkomu. ⁹ Pu uma tūwaqatsit ep qa hakiy nálalwani; pi sūka Umunaa, ḫveqatsit ep qátuhqa. ¹⁰ Pu piw uma Tūtsami'wisqey qa yan túñwantiwyan; pay pi sūka umuy tsāmi'maqa, Christ. ¹¹ Pay umuñaqw pas suspavannihqa umuy tumalay'mani. ¹² Haqawa pavan nāhihtataqa hapi qahimuniwhtini; pu nāqahihtataqa hapi a'ño hímuniwhtini.

*Jesus Condemns Their Hypocrisy
(Mr 12.40; Lk 11.39-42, 44, 52; 20.47)*

13 Nīkañw is ohi uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee- sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! pi uma ñveqatsit añqw moñwtunatyat aw sinmuy uhtsi'yuñwa; uma as qa aw yuñtakañw, aw yuñniqamuy qa nakwhantoynaya. **14** Is ohi uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee- sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! uma koñnanalvutuy kíkiyamuy nawhkilalwa; pu uma nawip'ew nānawakne', sutsépyuaaykuyañwu. Paniqw hapi ñviy uma pas pavan qalomáyukuniwyaniqey aqw hoyta. **15** Is ohi, uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee- sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Pas pay uma hakiy umuhtuptsiwniy aw tuptsiwnayaniqe ñviy pātuwaqatsit, pu tūwaqatsit añ ahsupoq nankwusañwu. Noqw uma put aw tuyqawvayaqw, pam umuhpenihqe pas qalomáhintsakñwu. Noqw ñviy God nawus maskive qōhit aqw put sivintoynani, umuhpenihqe hóyokiwtaqata. **16** Is ohi uma tūtsamyaqam qapostalyaqaqamu! Oviy pi uma pañqaqwa: Hak lavayhte': Nam ilavayi God kīyat hin hūrs wúnuhqat pan wúnuni kite', pam soñawnen qa hinwat lavayhtiñwu. Nīkañw kurs pam Ilavayi it sikavalasivat God kīyat epnihqat an pasiwtani kite', pam nawus lavayiy kurs hin qa anhtini. **17** Uma ñasta wuwni'yuñqamu qapostalya! Ya himuwa pas pávanniqw ñviy'o? sen sikavalasiva? sen God kīata? Pi put kīat hapi sikavalasivat pas hihtatañwu. **18** Uma piw pan tūtuqaynaya: Hak lavayhte': Nam ilavayi God kīyat ep hom'oyvihkat an pasiwtani, kite', pam soñawnen qa hinwat lavayhtiñwu. Nīkañw

hak lavayhte': Nam ilavayi hom'oyvihkat ep kuwahtiput an pasiwtani, kite', nawus pam lavayiy kurs hin qa anhtini. ¹⁹ Uma núanhihtu qapostalyaqamu! Ya himuwa pas pávanniqw òviy'o? sen kuwahtipu? Sen hom'oyvihka? Pi pam hapi kuwahtiput pas hihtatañwu. ²⁰ Paniqw òviy hom'oyvihkat akw öqalat lavayiy pasiwnaqa piw kuwahtiput pep oyiwhqat akw pan lavayhtiñwu. ²¹ Piw God kīyat akw öqalat lavayiy pasiwnaqa piw God pep ki'taqat akw pan lavayhtiñwu. ²² Pu hak öveqatsit akw öqalat lavayiy pasiwnaqa hapi God monw'atsvewayat akw pan lavayhtiñwu, pu put ep tsokiwtaqat akw'a. ²³ Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee- sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! uma pi umuh'uyiy añqw nēnevenit pakwút-sikivo sun oyit God aw noayañwu; níkañw soq God tutavoyat pas pávanyaqat uma ayo yuykuya; uma sinmuy amuñem suan hin yukuyaniqey qe'toti; uma ñasta núokway'yuñwa; uma qa suan hinwisa. Uma as pávanyaqat tutavot añ ahsupoq hinwisnikañwo, pu it qa pas qatuvosnihqat añ píwu. ²⁴ Uma hihtu qapostalkahkañw tūtsamyaqamu! pas uma totophohyat òviy kūyit tsahkwakinkahkañw, it himuvohkot pōlay'taqat kwukwú'ya. ²⁵ Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee- sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Uma kuyapkuyit, sen tsaqaptat övaqe-sa kwañw'ewakwnihqat anyuñwa, níkañw soq hihta tukwhanayaniqey-sa tunatyawayuñwa, Pu uma qanamítuyqawi'yuñwu. ²⁶ Um qapostal Pharisee- sino, um mohti uhkuyapiy ahsonñaqw kwañw'ewakwtaqw,

pam ūvaqe piw kwañw'ewayni. ²⁷ Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Uma tūtuamit qötsálwiwyuñqat anyuñwa. Pay as antsa pi pam ūvaqe lomasosniwa; noqw pi ahsonve sinmuy ūqaam añ opom'iwyuñwa, pu sohsoy himu toyoy'eway'o. ²⁸ Noqw pan uma suovaam pay suan hinyuñqey nuhtumi namtaknaya; nīkañw uma pan atsáy'kahkañw qa súanhinwisa.

*Jesus Predicts Their Punishment
(Lk 11.47-51)*

²⁹ Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee- sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Uma pi Tutuyqawhqt lavay'aymuyatuy amuñem tuamhqölöt lomahinyuñqat yuykuya, pu añ hakimuy súanyuñqamuy haqe' tūam'iwyuñqat añ aw nukwáñwsonilantotaqe, ³⁰ Pañqaqwañwu: Pas as itam itanamuy qatsíyamuy ep yēse', soon amumum Tutuyqawhqt lavay'aymuyatuy qöqyani. ³¹ Yan uma Tutuyqawhqt lavay'aymuyatuy qöqyaqamuy tímatnihqey nāsuhputsni'yuñwa. ³² Taay! Huvam umunamuy hihta yayhnayaqat aw antsatsnaa. ³³ Uma lölöqañhtuy amunyuñqamu, uma tsūtsu'tuy aniwnimatu! ya uma hin qöhit aqw maspiwyaniqey añqw ayo nöñakni? ³⁴ Pantaqw ūviy meh! Nu hapi umumi lavay'a'yatuy hōnani, pu suan wuwni'yuñqamuy; pu tūtutuqaynayaqamuy nu umumi ayatani. Noqw haqawatuy uma qöqyani; pu haqawatuy nahoylehtsit aw müayani; pu haqawatuy uma umuhtsotsvalkiy añ a'ño wuvahtotani, nen añ aqwhaqami kitsókinawit pumuy okiwsahsanyani.

³⁵ Noqw God umuy hapi tukopani, sohsokmuy suan hinwisqamuy umunam qöqyaqt ahpiy'o, it súantaqt Abel qatsiyat ep'e, pu aink yesqamuy píwu, pu Barachias tiyat Zacharias yan mätsiwhqat qatsiyat ep'e. Ura uma God kiyat-nikañw pu hom'oyvihkat pumuy amuhtsave put nínaya.
³⁶ Pas antsa nu umumi pañqawni: God pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumi sohsok it yantaqt ep nāoyni.

*Jesus' Love for Jerusalem
(Lk 13.34-35)*

³⁷ Is ohi úmaa, Jerusalem ep sínomu! Is ohi umuñemi! Uma Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy qöyantotaqamu, pu umumi ayatiwyaqamuy tatatupqöyantotaqamu! Pas as nu hihsakishaqam umuy tsovalani, kowakowuhti timuy masay atpiqaqe tañatañwuqat pan'i; noqw uma qa nānakwha. ³⁸ Meh! God umuhkiy pay tatamhta.
³⁹ Pi nu umumi pañqawni: Pay uma yahpiy haqahpiy soon inumi yórikyani. Níkañw ason hisat aw pituqw, uma pañqaqwani: Tutuyqawhqat natñwaniyat añ pitutoqa nam tayawintiwa, uma kitotani; nen pep pu' uma inumi piw yórikyani.

24

*Jesus Speaks of the Destruction of the Temple
(Mr 13.1-2; Lk 21.5-6)*

¹ Pu Jesus pañqw yamakt, God kiyat añqw ahpiy'o; noqw put aw nánatuwnayaqam God kiyat ep añ kíiwuñqat put aw mahtaknayaniqe put aw öki.
² Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma sohsok it añ qa tāyuñwa? Pas antsa nu umumi

pañqawni: Pay nāt pas qa haqam i' owa nāp qeniy epni. Pas sohsoy sahpukniwni.

*Troubles and Persecutions
(Mr 13.3-13; Lk 21.7-19)*

³ Noqw pam tsomot Olivet epeq qatuqw, put aw nānatunayaqam pay nanalt put aw ökihqe aw pañqaqwa: Um itamuy āawnani: Ya īi hisat yaniwhtini? Pu uñ hisat pítuniqat himu put tuawi'tani, pu qatsit sohtiniqata? ⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Uma tunatyaltotini; noqw qa hak umuy ūnatoynani. ⁵ Taq nāt kaysiwhqam inatñwaniy aw yankahkañw öke', pañqaqwani: Nu' hapi Christ kitotani, nen kaysiwhqamuy ūnatoynayani. ⁶ Pu uma nāqöyiwyuy yāvaqnihqat navotyani, pu umuhhayhke' nāqöytaqw uma nanaptani. Nikañw uma qa hin unañwtotini. Pi pay pam pāvantaqa pas soon qe'ni. Nikañw pay hapi nāt qa pep so'ñwamiq pítuni. ⁷ Pi añqe' hihtuwat sinom hihtuywatuy sinmuy amumi wuñkuyamantani. Pu moñwtunatya sukw moñwtunatyat ehpewhtimantani. Pu hāhaqe' tsöñösqatsini, wukotuyhqatsini, pu tutskwa tayayaykuni. ⁸ Ii hapi hīhihta kānanvotpit yayhniata. ⁹ Noqw sinom sohsoyam umumi qa suhtaq'ewyani, uma isinomniqw öviy'o. Noqw puma umuy okiwsahsanyat, umuy qöqyani. ¹⁰ Noqw pahsat pu kaysiwhqam tuptsiwniy añqw lasye', nānami qa suhtaq'ewyani. Noqw sūka sukw momñwituy aw mātapni. ¹¹ Noqw kaysiwhqam hoñve', Tutuyqawhqat lavay'aymatnihqey atsáy'kahkañw kaysiwhqamuy ūnatoynayani. ¹² Ephaqam qaanh tipu tūwaqatsit añ ahsupoq

kúrukiwmani, noqw ōviy kaysiwhqam nami'nañway ań peveltotini. ¹³ Noqw pay yūmosa ań kuytaqa hapi ayo yámakni. ¹⁴ Noqw isinom tūwaqatsit ań ahsupoq it lomatuawit yuaatotaqw, sinom sohsoyam nanaptani. Noqw pep pu' so'ñwamiq pítuni.

*The Awful Horror
(Mr 13.14-23; Lk 21.20-24)*

¹⁵ Ura Tutuyqawhqat lavay'ayaat Daniel yan lavayhti: Hak nuhtsel'ewaynihqa tükinqötaniqa wunuptuni. Ań túñwantaaqa māmatsni. Noqw ōviy ason uma put God kīyat pas himunihqat ep wúnuhqat aw yórikyaqw, ¹⁶ Pep pu' ima Judeat ań yesqam tuhtukwimiq watqani. ¹⁷ Pu i' hak kits'oveqnihqa pañqw hāwe', nawus soon hihta ōviy ahpami papkini, súwayaniqe ōviy'o. ¹⁸ Pu i' hak pasve hinnumqa soon yuwsiy ōviy kīmini. ¹⁹ Noqw hisat aw pituqw, pep hapi pu' haqawat ań nö'yiwyuñqamuy, pu yōyoñnayaqamuy kurs hin watqaniqamuy amuñem pas is óhini. ²⁰ Noqw pas pay okiw uma qa tömö' watqaniqey ōviy Umunay aw tūviñlalwani, piw qa nasuñwintalönñit ep'e. ²¹ Taq pep aw pituqw, qaan'ewakw kānavotpini, pas tūwaqatsit hisat yukiltiqat ańqw pew pahsavo qa hisat pan hiniwhtiqat pan'i, pas qae, piw soon hisat pāpu paniwhtini. ²² Noqw as talönwintiwhqa qa pelvotiqw, soon hak ayo yámakni. Noqw pay hapi Tutuyqawhqat namoramuyatuy amuñem tunatyat ahpiy pam pelvotini. ²³ Pep pu' ason kurs hak umumi, Meh, yep Christ kitaqw, sen Ayamo, kitaqw uma qa tütuptsiwani. ²⁴ Taq nāt hakim Christ- nihqey nātsokani'yuñqam

mātaqtotini; pu Tutuyqawhqat lavay'aymatnihqey nātsokani'kahkañw hoñvani, qa púmayakañwo; nen hīhihta kātatayhpit hihta tuawi'taqat hintsatskani, pas qaöwíhintaniqw òviy kurs as hin pasiwtaniqw hikis pi añ Tutuyqawhqat namoramuyatuy ûnatoynayani. ²⁵ Noqw meh, uma hapi pay nanapta, ispi nu añwu pay umuy put āawnaq'ö. ²⁶ Paniqw òviy kurs puma umumi Meh, taq pam qayësiwhpuve qatu, kitotaqw, uma qa awhaqamiyani; sen Meh, pam yūpaveq qatu, kitotaqw, uma qa tūtuptsiwani. ²⁷ Pi hōpaq talwihpiki tēveñehaqami mātaqtinwu; noqw pay hapi pantani hisat Nu, Sinot Tiat, pítuniq'ö. ²⁸ Pi haqam himu mokput tokoatniqw, pañso wiwsokt tsovaltiñwu.

*The Coming of the Son of Man
(Mr 13:24-27; Lk 21:25-28)*

²⁹ Noqw pahsat put kānavotpit atsve āpiy pay tāwa qa tālawvani, pu mūyawuy añqw qa talni, pu sōtu tokpelat añqw löhöhökuni, pu òvaqe hīhimu öqala tayayaykuni. ³⁰ Noqw pahsat pu himu tokpelat epeq mātsiltini, nuy Sinot Tiyat pítuniqat tuawi'taniqee. Noqw pahsat pu tūwaqatsit ep sohsoyam nanāpwat sinom tsaykitani; noqw pu Nu, Sinot Tiat, öqalat yankañw, qaan'ewakw son'iwkäñw, òvaqe òomawhtuy akw hawtoqw, puma nuy tutwani. ³¹ Noqw itötöqpi a'nö töqtiqw, nu ihoñviaymuy añqe' ayatani; noqw puma inamoramuy tūwaqalvoqhaqami yesqamuy nānan'ivaqw tsovalayani.

*The Lesson of the Fig Tree
(Mr 13:28-31; Lk 21:29-33)*

32 Taay, kurs uma nönvospaltsokit hihta tuawi'taqat nanaptani. Put nantaqaat palmokte' sákawawsate', nahpi'wisq, kurs tal'añwhayiñwtiqat uma nanaptañwu. **33** Noqw pan hapi uma sohsok iit hihta aw yórikye', soon pas nu hisat pítuniqat uma nanaptani. Pep hapi nu soñawnen hötsíwhpeq wúnuhqat uma nanaptani. **34** Pas antsa nu umumi pañqawni: Soon nāt ima sinom tūtuwayaqw, pay īi sohsoy yaniwhtini. **35** Pay tokpela, pu tūwaqatsi tūwayani; nīkañw ilavayi hapi pas soon tūwayani.

*No One Knows the Day and Hour
(Mr 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36)*

36 Nīkañw hisat aw pítuniqat, pu haqe' qalawmaqwhaqamniqat hapi qa hak navoti'ta. Pas qae, òveqatsit ep hoñvia'yam hikis qa navoti'yuñwa. Pas Ina nāla put navoti'ta. **37** Noqw ura Noet qatsiyat ep hin hiniwhtiqat pay hapi piw pantani hisat Nu, Sinot Tiat pítuniqat ep'e. **38** Pay ura nāt qa pātsikq, sinom nōnova, pu hīhikwya; nōmalalwa, pu puwsuñwlalwa, hisat Noet pākihut aqw pákihqat aw pahsavoo. **39** Nihqe puma qanavoti'yuñqe pātsikq, puma sohsoyam súlawhti. Noqw pay piw hapi pantani hisat nu' Sinot Tiat pítuniqat ep'e. **40** Pep pu' hakim løyöm haqam pasveni; suhka wíkiwhq, suhka akwsinwni. **41** Pu hakim løyöm wuhtit nūmantani; suhka wíkiwhq, suhka akwsinwni. **42** Pantaqw öviy uma tunatyawayuñwni, taq Umuhtutuyqawhqa hisat pítuniqat uma qa navoti'yuñwa. **43** Noqw uma it navoti'yuñwni: Pi as ki'taqa uyiñwut hísatniqw pítuniqat navoti'te', soon qa tūwalani, nen soon put kīyat haqe' aw pákiniqw pam pánani. **44** Paniqw

ōviy uma pās moñwvas’iwyuñwni; taq uma nāt qa pan wūwantotaqw, nu’, Sinot Tiat pítuni.

*The Faithful or the Unfaithful Servant
(Lk 12.41-48)*

⁴⁵ Taa. Ya hak haqam hihta añ suan hinmaqa suan wuwni’taqa tumal’aya? Put hapi moñwi tumalsuñwamuyatuy amumi moñwtapq, pam pumuy añsakis tunöshuylawni. ⁴⁶ Kurs moñwi hisat ahoy pite’, put nāt suan tumalay’maqat aw yorikq, pam hahlayhpit epni. ⁴⁷ Pas antsa nu umumi pañqawni: Put moñwiat pas soon put qa sohsok hihta himuy aw moñwtapni. ⁴⁸ Nikañw kurs as pam tumal’aya qahopinen, pam unañwpeq pañqawni: Imoñwi pítuniqey pas nāt haqami tavi’ma, kítani. ⁴⁹ Nen pu’ tumalsuñwamuy wuvahтивакаñw, pu honaqkuyit akw hōnaq’iwyuñqamuy amumum tūmoykañw, pu hīhikwni. ⁵⁰ Pu pam qa hin pan wūwankañw, moñwiq qa nuhtay’taqw, ⁵¹ Pam pite’ put pavan pas a’ño sivintoynani. Noqw pam nawip’ew hinyuñqamuy amumum nātuwiwni. Pep a’ño tsaykiñwni, pu tama ñuritiwni.

25

The Parable of the Ten Girls

¹ Pahsat pu õveqatsit añqw moñwtunatya hakimuy pakwtnihqamuy mámanhtuy amuntani. Puma wihqöhiy ömahtota, möönañwhtiniqat ahsawvawisa. ² Noqw pumuy amuñaqw tsívotnihqam wuwni’yuñqw, pu tsívotnihqam qa wuwni’yuñwa. ³ Qa wuwni’yuñqam wihqöhi’wiskahkañw, tövukuyit qa maskay’wisa.

⁴ Noqw wuwni'yuñqam wihqöhi'wiskahkañw, tövukuyit hihta añ kūyi'wisa. ⁵ Noqw möönañw nawutsnaqw, puma sohsoyam puwso'qe tokva. ⁶ Noqw suhtokihaq hak a'ño pañqawu: Meh, möönañw añq'ö, huvam ahsawvawisaa. ⁷ Pahsat pu puma mamanht sohsoyam hoñvaqe, wihqöhiy aw hintsatsna. ⁸ Noqw qa wuwni'yuñqam wuwni'yuñqamuy amumi pañqaqwa: Itamuy umuhtövukuyiy añqw maqayaa, taq itahwiqhöhi tōkiwwisa. ⁹ Noqw wuwni'yuñqam lavayhtotiqe pañqaqwa: Sóoni, taq ka itamumi nan'ivo qa aptsiwtani, tis pi uma huhyayaqamuy amumiye', nenñem tuiyani. ¹⁰ Noqw pumuy nāt tuiwisq möönañw pitu; noqw ima moñwas'iwyuñqam put amum nāñuiwniqat ep nōviwhqat aw yuña, noqw ihpoq uhtsilti. ¹¹ Atsve pu' mimawat mamanht piw tuwat ökihqe, pañqaqwa: Moñwi, Moñwi, itamuñem hötaa. ¹² Noqw pay pam lavayhtiqe pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Nu umuy hakimuy qa tuwi'ta. ¹³ Yantaqw öviy uma tunatyawayuñwni, pi uma hisat talöñvaqat, pu haqe' qalawmaçw nu' Sinot Tiat pítuniqat qa navoti'yuñwa.

*The Parable of the Three Servants
(Lk 19.11-27)*

¹⁴ Pi nu hakiy haqami yāvoqnihqat antani. Pam hak tumal'aymuy wáñwayhqe, amumi hihta himuy noa. ¹⁵ Nihqe sukaw aw tsivót-sikip sōmorit sīvat oya, nit pu sukaw aw lōp sōmorit sīvata, nit pu sukaw aw sūp sōmorit sīvata, hin nanāpwat akw moñwastotiniqat pan pakwámna; nit pahsat pay haqami nakwsu. ¹⁶ Pahsat pu i' tsivot-sikip sōmorit

sīvat ömahtaqa ahpiynihqe, put akw huhyaqe, put aw tsivót-sikip sōmorit sīvat hóyokna. ¹⁷ Pu i' lōp sōmorit sīvat ömahtaqa piw put anhtiqe, lōp sōmorit sīvat put aw hóyokna. ¹⁸ Noqw pu sūp sōmorit sīvat ömahtaqa ahpiynihqe, tutskwave hañwat, pañsoq moñwiy sīvayat tupka. ¹⁹ Pu ahpiy wūyavotiqw, pumuy moñwíam pítuhqe, pumuy amumi put ep pohta. ²⁰ Noqw öviy i' tsivót-sikip sōmorit sīvat ömahtaqa pituhqe, piw tsivót-sikip sōmorit sīvat kíyahqe, pañqawu: Moñwi, ura as um tsivót-sikip sōmorit sīvat inumi noa, noqw meh, nu put aw tsivót-sikip sōmorit sīvat hóyokna. ²¹ Noqw put moñwíat aw pañqawu: Um súanhti, um lolma qa paysoq hintsakqa tumal'aya, um tsa' tuwanit ep qa paysoq hintsaki. Noqw öviy nu uñ pavan wūhaq tuwanit aw moñwtapni. Um uhmoñwiy amum hahlayni. ²² Pu tuwat i' lōp sōmorit sīvat ömahtaqa pituhqe aw pañqawu: Moñwi, ura as um lōp sōmorit sīvat inumi noa; noqw meh, nu lōp sōmorit sīvat put aw hóyokna. ²³ Noqw put moñwíat aw pañqawu: Um súanhti, um lolma qa paysoq hintsakqa tumal'aya; um tsa' tuwanit ep qa paysoq hintsaki. Noqw öviy nu uñ pavan wūhaq tuwanit aw moñwtapni. Um uhmoñwiy amum hahlayni. ²⁴ Pahsat pu i' sūp sōmorit sīvat ömahtaqa pituhqe, pañqawu: Moñwi, nu ūmi navoti'taqw, um a'nö unañway'ta; nihqe um haqam qa uyht ep höqñwu, pu haqe' poshumit qa tsalakin'uyht añ hihta tsovalañwu. ²⁵ Noqw nu uñ mamqasqe, öviy ahpiynihqe, uhsivay tutskwave tupka; noqw meh, yep uhsiva. ²⁶ Noqw put moñwíat lavayhtiqe put aw pañqawu: Is okiw um hak qahopi,

naöntumal'aya! Pas as um inumi navoti'taqw, nu haqam qa uyht ep höqñwunikañw, pu haqe' poshumit qa tsalakin'uyht pañ tsovalañwu. ²⁷ Himu pi um sīvat aw tunatyawyuñqamuy amumi isivay óyanikañwo; noqw nu hisat pite', isivay ep sivist enañ ömahtani. ²⁸ Pahsat pu tumal'aymuy amumi pañqawu: Huvam sīvat nawhkiyaa, nen pakwút-sikip sōmorit himuy'taqat put maqayaa. ²⁹ Pi hakiy himuy'taqat aw himu noiwmantani, noqw pam hihta nihti'tamantani; nīkañw hihta öwihimuy'taqw, hikis pam put nawhkiwni. ³⁰ Pu uma it ñasta apit tumal'ayat ihpo qatālat awhaqami tūvayani; pep tsaykitiwni, pu tāma ñuritiwni.

The Judgment of the Nations

³¹ Ason nu' Sinot Tiat sohsokmuy ihoñvia'yamuy tsamkañw, lolma tālawñway'kañw pite', pep pu' nu pas kaptsi'tiwkañw, imoñw'atsveway ep qatuptuni. ³² Noqw sohsoyam hihtu nanāpwat sinom inutpiro tsovaltini; noqw nu pumuy pep nāhoy tsīkani, lālayahqa kanelmuy kakapirstuy amuñaqw tsīkañwuqat pan'i. ³³ Nen nu kanelmuy iputvaqewat óyani, pu kakapirstuy isuyvaqewata. ³⁴ Nen nu iputvaqewat tsovawtaqamuy amumi pañqawni: Huvam pewyaa, Inay añqw hahlaywaqamu; nen uma umuhmoñwi umeñem hihta na'sastaqat makiwyani, tūwaqatsit hisat yukiltiqat añqaqw umuñem na'sastiwhqat put'a. ³⁵ Pi ura nu tsöñmokiwtaqw, uma nuy nopnaya; nu pānaqmokiwtaqw, uma nuy hikwnaya; nuy

kurs hákiyniqw, uma nuy pās taviya; ³⁶ Nuy qa yuksi'taqw, uma nuy yuwsinaya; nuy tūtuyhq, pu sivikive pakiwtaqw, uma nuy pohtaya. ³⁷ Pahsat pu ima suan hinyuñqam lavayhtote', pañqaqwani: Moñwi ya hisat un tsöñmokiwtaqw, itam un tutwaqe nopnaya; un pānaqmokiwtaqw, itam un hikwnaya? ³⁸ Ya hisat um kurs hákiyniqw, itam un tutwaqe pās taviya, un qa yuksi'taqw, un yuwsinaya? ³⁹ Pu ya hisat um tūtuyhq, pu sivikive pakiwtaqw, itam un tutwaqe un pohtaya? ⁴⁰ Noqw nu lavayhte', amumi pañqawni: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay uma imuy itupkomuy amuñaqw hihtawat sushin'ewakw aw pan unañwtapye', uma inumi unañwtapyañwu. ⁴¹ Pahsat pu nu imuy isuyvaqewat tsovawtaqamuy amumi pañqawni: Huvam inuñaqw ahpiyaa, uma God itsivuyat akw nankiwakw hinhtotiqamu. Qōhit qa tsohtso'ñwuqat aqw uma maspiwyani, it qōhit Nukpanat éñem-nikañw pu hoñviaymuyatuy amuñem na'sastiwhqat aqw'a. ⁴² Pi ura nu tsöñmokiwtaqw, uma nuy qa nopnaya; nuy pānaqmokiwtaqw, uma nuy qa hikwnaya. ⁴³ Ura nu kurs hákiyniqw, uma nuy qa pās taviya; qa yuksi'taqw, uma nuy qa yuwsinaya; nuy tūtuyhq, pu sivikive pakiwtaqw, uma nuy qa pohtaya. ⁴⁴ Pahsat pu puma tuwat lavayhtote', pañqaqwani: Moñwi, ya hisat um tsöñmokiwtaqw, pu pānaqmokiwtaqw, sen kurs hákiyniqw, sen qa yuksi'taqw, sen tūtuyhq, sen sivikive pakiwtaqw, itam un tutwakanw ûmi qa unañwtapya? ⁴⁵ Pahsat pu nu lavayhte', amumi pañqawni: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay uma imuy amuñaqw

sushin'ewakw aw qa unañwtapye', uma inumi qa unañwtapyañwu. ⁴⁶ Noqw ima hapi sivihpit sútsepiqat aqwyani; noqw suan hinwisqam qatsit qaso'taqat awyani.

26

The Plot against Jesus (Mr 14:1-2; Lk 22:1-2; Jn 11:45-53)

¹ Noqw Jesus yan lavayiy yúkuhqé, pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu; ² Uma navoti'yuñqw lötok hapi ura amutsvayūmosanihqat ep nōviwiqat aw pítuni. Noqw ep hapi nu' Sinot Tiat momñwituy amumi mātaviwhq, puma nahoylehtsit aw nuy muayani, kita. ³ Noqw ephaqam hakim pavansinom hakiy Caiaphas kīyat ep tsovalti, God awwat susmohpeq moñwit kīyat ep'e- ímaa: God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqamniqw, pu sinmuy amuñaqw wukw'a'yamu. ⁴ Nihqe hin as puma nanauyve Jesus ruaye' nñayaniqey pavasiwnaya. ⁵ Nit pay pañqaqwa: Pay qa nōviwhqat epni, taq ka sinom qaunáñwtalawvayani.

Jesus Anointed at Bethany (Mr 14:3-9; Jn 12:1-8)

⁶ Noqw Jesus Bethany ep hakiy tokoplelet tütuyñwuqat Simon kīyat epniqw, ⁷ Pumuy nōnovaqw, hak wuhti wihkuyit kwañwáhovaqtuqat a'ño hihkay'taqat hihta ań kūyiwtaqat yawkańw ep paki, wikorot hihta owat alabaster ańqw yukiwtqa ań kūyiwtaqata; nihqe wikorot yōhaqe, Jesus qötöyat aw wihkuyit wūta. ⁸ Noqw Jesus aw nánatuwnayaqam aw yórikyaqe, qayan

unañwtotiqe pañqaqwa: Ya i' wihkuyi hinoqw paysoq hovalniwa? ⁹ Añwu ka as pam wūhak òviy huyiwe', añ òokiwyuñqamuy amumi noiwnikañwo. ¹⁰ Noqw Jesus hiñqaqwaqat navoti'taqe, òviy pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw wuhtit unañwmokintota? Pam inumi lolmat tumalta. ¹¹ Uma pi pay òokiwyuñqamuy sutsep oyiyuñwni; níkañw uma nuy qa sutsep taviyuñwni. ¹² Pam nuy ásnaniqe òviy it wihkuyit itokoy aw wūta, nuy tūamiltiniqat òviy'o. ¹³ Nu umumi pas antsa pañqawni: Tūwaqatsit añ ahsupoq haqam i' lomatuawi yuaatiwhq, pep i' wuhti yep hinhtiqw pam piw yuaatiwni. Sinom it akw put u'ni'yuñwni.

*Judas Agrees to Betray Jesus
(Mr 14.10-11; Lk 22.3-6)*

¹⁴ Pahsat pu pakwt löq sihkay'taqam put aw nánatuwnayaqamuy amuñaqw suhka, Judas Iscariot yan mätsiwhqa, God awwat mohpeq momñwituy amumii, ¹⁵ Nihqe amumi pañqawu: Ya uma nuy hihta maqayani, nu put umumi mätapq'ö? Noqw puma sunat pakwt sihkay'taqat qötsásivat put maqayaniqey aw pasiwnaya. ¹⁶ Noqw pahpiy pu' pam put amumi mätapniqey qenihevi'ta.

*Jesus Eats the Passover Meal with His Disciples
(Mr 14.12-21; Lk 22.7-14, 21-23; Jn 13.21-30)*

¹⁷ Noqw qapeken'oyvut pölavikit nōviwniqat sūs talöñni'taqw, Jesus aw nánatuwnayaqam put aw ökihqé aw pañqaqwa: Ya itam haqam aw hintsatsnaqw, um pep ura Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat nösniqey nāwakna? ¹⁸ Noqw pam pañqawu: Uma kīminen it hakiy tāqat aw pañqawni: Tütutuqaynaqa yan lavayhti: Ituwaniy aw pitu.

Noqw nu as uhkiy ep amutsva-yūmosanihqat ep nōviwniqat inumi nánatuwnayaqamuy amumum nösni. ¹⁹ Noqw lōyōm put aw nánatuwnaqam awnihqe, Jesus amumi hin tutaptaqat anhti; nihqe puma ura Amutsva Yūmosanihqat ep hintsatskiwhqat pās aw hintsana. ²⁰ Noqw tapkiqw, pam pakwt lōq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy amumum tunösvoñat aw qatuptu. ²¹ Noqw pumuy nōnovaqw, pam pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Uma haqawa nuy momiñwituy amumi mātapni. ²² Pahsat puma pas qahahlayhtiqe, nanāp put aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, ya nu'ni? ²³ Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Inumum tsaqaptat aqw may morstoynaqa hapi nuy momiñwituy amumi mātapni. ²⁴ Pi tutuveni Sinot Tiyat hin lalvayhqat nu pan yep qatsit añqw ahpiyni. Noqw pay i' hak momiñwituy amumi nuy mātapniqat eñem pas is óhini. Pay pi as tatam pam qa tihtihq put eñem lolmani. ²⁵ Noqw i' Judas put momiñwituy amumi mātapniqa lavayhtiqe pañqawu: Tütutuqaynaqa, ya nu'ni? Noqw Jesus put aw pañqawu: Um súañqawu.

The Lord's Supper

(*Mr 14.22-26; Lk 22.15-20; 1 Co 11.23-25*)

²⁶ Noqw pumuy nōnovaqw, Jesus pölavikit kwusut, put ep hahlayhit, yoñoytat, aw nánatuwnayaqamuy put huytat pañqawu: Huvam īt ömahtote' nōnösaa; i' hapi itoko. ²⁷ Pu pam kuyapkuyit kwusut, ep hahlayhit, pumuy amumi put tavi, nihqe amumi pañqawu: Uma sohsoyam it añqw hikwyani. ²⁸ I' hapi iuñwa; pam kaysiwhqamuy amuñem

puhuvasiwnit pasiwnaniqe munvaniwa, pu pumuy qaanh tipuyamuy ayo yúkuniqee. ²⁹ Níkañw nu umumi pañqawni: Pas nu soon yep qatsit ep ovauyit aniwniyat añqw hikwni. Níkañw qatsit nátoniqat aw pituqw, Inay moñwtunatyayat ep nu umumum puhuovalavalat añqw hikwni. ³⁰ Noqw puma tayawinpit tawlalwat, pañqw nöña, Olivet tsomot aqwyaniqee.

Jesus Predicts Peter's Denial
(Mr 14.27-31; Lk 22.31-34; Jn 13.36-38)

³¹ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pu' tókilat ep uma sohsoyam inutsviy unañwso'ni; pi ura Tutuyqawhqt lavay'ayaat yan put eñem pëna. Nu kanelmuy tumalay'taqat nñnani; noqw kanélon ahtsavalni, yan'i. ³² Níkañw ason nu ahoy tátaye', añwu pay umuhsavo Galileet aqwni. ³³ Noqw Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Pay námahin sohsoyam utsviy unañwso'q, pas nu' soon panhtini. ³⁴ Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu ûmi pas antsa pañqawni: Pay pu' tókilat ep nát taqakowáko qa töqtqw, um nuy qa tuwi'taqey pâysis pañqawni. ³⁵ Noqw Peter put aw pañqawu: Námahin pi nu umum mokni nu uñ qa tuwi'taqey pas soon pañqawni. Noqw sohsoyam Jesus aw nánatuwnayaqam put an lavayhtoti.

Jesus Prays in Gethsemane
(Mr 14.32-42; Lk 22.39-46)

³⁶ Noqw pam pumuy tsamkañw, haqami Gethsemane yan mätsiwhqt aw pitu, nihqe pam pumuy amumi pañqawu: Uma hák inuhsavo yep yesq, nu ayohaqaminen Inay aw náwaknani.

37 Pu pam Peter- nit, pu Zebedeet tiyotimuyatuy tsamkañw, ahpiynihqe, pahsat pu pas qa hahlay'iwmañw, pavan putuiwma; **38** Nihqe pumuy amumi pañqawu: Pas iunañwa qahahlayi, pas mórokqat pan'i. Uma hāk yepye', inumum tunatyawyuiñwni. **39** Pu pam ahpiy híhin yūmonit, pep tayway aqw tutskwani yēvat, nāwaknaqe pañqawu: Taay, Inaa, kurs pay hin pasiwtaniqw, pay i' kānavotpi inuhpiy ayoni. Nikañw pay qa nuy hin nāwaknaqw pantani; pay uhtunatyta antani. **40** Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amuminihqe, pumuy tokqamuy tuwa; nihqe Peter aw pañqawu: Is ohi! Ya pas uma soon tāwat añqe' sūs qöniltiqat pahsavo inumum tunatyawyuiñwni? **41** Uma tunatyawkahkañw nānawaknani, nen qa unaheviwyani. Pay as hakiy tunatyaat pas antsa su'qawtañwu; noqw pay tokoat nánahtsovi. **42** Pu pam pañqw ahpiynihqe, nāwaknaqe pañqawu: Kurs i' kānavotpi pas soon inuhpiy ayoniniqw, nuy put añ kuyvaniqat um pan nāwaknaqw, pay nam uhtunatyta antani. **43** Pu pam amumi pituqw, pay piw tōka, pumuy pōsiam putuiwyuñqw ūviy'o. **44** Noqw pam pumuy mātapt, piw ahpiynihqe, pāyisni'makañw nāwaknaqe, pay piw áñ lavayhti. **45** Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amuminihqe, amumi pañqawu: Pay pi uma tōke', nānasuñwnani. Pay aw pitu; noqw nu' Sinot Tiat qaanhinwisqamuy amumi mātaviwni. **46** Huvam hoñvaa; itam áñwuyani; meh, nuy momñwituy amumi mātapniqa pitu.

*The Arrest of Jesus
(Mr 14.43-50; Lk 22.47-53; Jn 18.3-12)*

47 Noqw nāt pam yuaataqw Judas, imuy pakwt löq sihkay'taqamuy amuñaqw suhka pitu; noqw sinom qaan'ewakw hintaqam sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'kahkañw put amum öki, God awwat mohpeq momiñwit-niqw pu simmuy amuñaqw wukw'a'yam pumuy ayatotaq'ö.

48 Noqw i' hak pumuy amumi put mātapqa pumuy amumi pañqawu: Nu hapi hakiy tsohtsonaqw, pam hápini. Uma put hūrs ñuayani, kita. **49** Nit pahsat pay pam Jesus awnihqe aw pañqawu: Tütutuqaynaqa, kitat put tsohtsona. **50** Noqw Jesus put aw pañqawu: Ikwatsi, ya um hinoqw añqö? Pahsat pu puma Jesus awyaqe, put hūrs ñuaya.

51 Noqw meh, imuy Jesus ámumyaqamuy amuñaqw haqawa sipwuvahpi'kañw, put aw yohtokqe, put hóroknat, God awwat sus mohpeq moñwit tūwikiyat aw sáviknaqe, naqvuyat ayo tuku. **52** Noqw pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Uhsipwuvahpiy tukpuyat aqw pánaa; taq hakim sipwuvahpit akw hintsatskaqam sipwuvahpit akw súlawhtotini.

53 Nuy pan Inay aw tūviñtaqw, pam āpiy pay pakwt löq sihkay'tasikip sōmorit amuhpenihqe hóyokiwtaqamuy hoñviaymuy inumi óyani. Ya um it pēvewna? **54** Níkaiñw kurs nu panhtiniqw, tutuveni hin aw antsaniwni? **55** Noqw pahsat pu Jesus simmuy amumi pañqawu: Ya uma hakiy uyiñwut awyaqe öviy pas piw sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'kahkañw nuy ñuawisa? Ura nu nāqavo God kīyat ep tütutuqaynaqw, uma nuy qa ñuaya? **56** Noqw Tutuyqawhqt lavay'aymuyatuy pēniām soon qa antaniqw, öviy sohsoy ii yaniwhiti. Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam sohsoyam put

tatamhtotat watqa.

*Jesus before the Council
(Mr 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jn 18.13-14, 19-24)*

⁵⁷ Noqw Jesus riuaqam God awwat susmohpeq moñwit, Caiaphas yan mātsiwhqat, aw put wikya. Noqw tutavot tūtutuqaynayaqam-niqw pu wukw'a'yam piw pep tsovawta. ⁵⁸ Noqw Peter yāvaqw Jesus añk hinma, God awwat susmohpeq moñwit kīyat aw pahsavoo; nihqe hoñvia'yatuy amumum ihpovewat qatuptu, hin hintaniqat yórikniqee. ⁵⁹ Noqw ima God awwat mohpeq momiñwit-niqw, pu wukw'a'yat- niqw, pu sohsoyam pep tsovawtaqam Jesus nīnayaniqey anyuñwa; nihqe öviy as put hihta atsátoynayaniqey hevi'yuñwa, ⁶⁰ Nihqe qa hihta tutwa. Pi as kaysiwhqam put hihta atsátoynayaniqe ökikaníw, qa sun lavayhtoti. Noqw nawis'ew hakim lōyöm put hin atsátoynaniqe pitu; ⁶¹ Nihqe pañqawu: I' hapi pañqawu: Nu God kīyat sahpuknat, pāyis tālat añ ahoy put aw yúkuni, kita. ⁶² Pu God awwat susmohpeq moñwi wunuptuqe, put aw pañqawu: Ya pay um qa hin it ep lavayhtini? Ya ima hihta uhpewi yuaata? ⁶³ Noqw pay Jesus qa hiñqawu. Noqw God awwat susmohpeq moñwi lavayhtiqe, put aw pañqawu: Nu hapi ūmi pas pañqawni: Um pas God Qátuhqat atpip itamumi súañqawni: Ya uma pas antsa Christ God Tíata, i' moñw'asi'taqa? ⁶⁴ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um súañqawu. Noqw nu ūmi pañqawni: Yahpiy pu' nu Sinot Tiat Sus'ögaltutuyqawhqat putvaqewat qatuptuni, pu tokpelat añ òomawhtuy akw nu

hawhtoqw uma inumi yórikyani. ⁶⁵ Pahsat pu God awwat susmohpeq moñwi itsivutiqe, yuwsiy tsíkat pañqawu: Pam Hakiy pas kapttsitiwhqat aqw qalomáhiñqawuy! Ya hinoqw pas piw nāt hak hin yuaatani? Meh, uma qalomálvayhtiqw aw tūqayyuñwa. ⁶⁶ Uma hin wūwaya? Noqw puma lavayhtotiqe pañqaqwa: Pam mokiwyu hihkay'ta. ⁶⁷ Pahsat pu puma put taywami töhtota, pu may pölöln'ikahkañw wuvalalwa; noqw pētu mapqölöy akw put wuvalalwakañw, ⁶⁸ Aw pañqaqwa: Taay, um Christ, um itamuy āawnani, Ya hak uñ wuvahta?

Peter Denies Jesus

(*Mr 14.66-72; Lk 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27*)

⁶⁹ Noqw Peter moñwkit ihpaq tukwñøyakiwtaqat ep qatu; noqw hak māna tumal'aya put aw pítuhqe, aw pañqawu: Um pi piw Jesus Galilee añqwnihqat ámuma. ⁷⁰ Noqw pam sohsokmuy amutpik qa nakwhaqe pañqawu: Kurs um hiñqawlawu. ⁷¹ Pu pam tuhööt aw yamakq, piw suhka māna put túwahqe, pep yesqamuy amumi pañqawu: I' pi piw Jesus Nazareth añqwnihqat ámuma. ⁷² Noqw piw pay pam qa nakwhaqe, pas öqalat lavayit akw pañqawu: Pay nu pas put tāqat qa tuwi'ta. ⁷³ Pu ahpiy hihsavoniqw, put aqlaq hoñqam Peter awyaqe aw pañqaqwa: Pay pi um pas suyan piw pumuy amumuma, òviy pi uhlavayiy uñ suhput-sni'ta. ⁷⁴ Pahsat pu Peter pas öqalat lavayhtiqe pañqawu: Pay nu pas put tāqat qa tuwi'ta, kita. Noqw pahsat pay taqakowāko töqt. ⁷⁵ Noqw Peter Jesus lavayiyat u'na; ura pam put aw pañqawu: Nāt taqakowāko qa töqtqw, um pāyis nuy qa

tuwi'taqey pañqawni. Nihqe pam pañqw yámakqe, nāp hin nāvak'öyna.

27

*Jesus Taken to Pilate
(Mr 15.1; Lk 23.1-2; Jn 18.28-32)*

¹ Noqw qavoñvaqw, sohsoyam God awwat mohpeq momiñwit, sinmuy amuñaqw wukw'aymuyatuy amumum Jesus ankiwakw yuaatota, put nñayaniqee. ² Noqw puma put somyaqe, pahpiy wikyaqe, pep tutskwat aw moñwit, Pontius Pilate yan mātsiwhqat, aw put noaya.

*The Death of Judas
(Acts 1.18-19)*

³ Pahsat pu Judas, momiñwituy amumi put mātapqa, Jesus tūviwhq pan yórikqe pi ason qahahlayhtiqe, God awwat mohpeq momiñwituy amumi-nikaiw pu wukw'a'yamuy amuminihqe, sunat pakwt sihkay'taqat qötsásivat ahoy kívaqe, ⁴ Amumi pañqawu: Pas kurs nu hakiy qa hihta ep hinhtiqat umumi mātapqe qaanhti. Noqw puma pañqaqwa: Noqw hinhtini? Pam pi pay uhpee. ⁵ Noqw pam God kīyat ep qötsásivat tsálaknat, ahpiynihqe, haqam nāhaya. ⁶ Noqw God awwat mohpeq momiñwit qötsásivat ań pohpoñaqe pañqaqwa: Itam sivatatańpimiq put tañatote', qa súanhtotini, taq ura itam hakiy qatsiyat put akw tuiya. ⁷ Nihqe puma put yuaaykuyaqe, haqe' tutskwat Tsaqavotlawhqat Tutskwaat yan túñwantihqat sīvat akw tuiya, pep hakimuy qa pep sinmuy ñooyyanique ñoviy'o. ⁸ Noqw ñoviy pam tutskwa Uñwat akw

Tuiwhpu nāto yan túñwantiwa. ⁹ Noqw yan hapi Tutuyqawhqtat lavay'ayayat Jeremyt lavayiyat aw anhti; ura pam pañqawu: Pu puma sīvat ömahtota, it pakwt sunat sihkay'taqat qötsásivat hakiy qatsiyat ep sisviyaqeyu. Pan hapi ima Israel-sinom put qatsiyat hihkatoynaya. ¹⁰ Nihqe put akw hakiy tsaqavotlawhqtat tutskwayat tuiya, Tutuyqawhqa inumi hin tutaptaqat pan'i. Yan ura pey'ta.

*Pilate Questions Jesus
(Mr 15.2-5; Lk 23.3-5; Jn 18.33-38)*

¹¹ Noqw Jesus pep tutskwat aw moñwit atpip wunuwta. Noqw moñwi put tūvíntaqe aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy moñwiamu? Noqw Jesus put aw pañqawu: Um súañqawu. ¹² Noqw God awwat mohpeq momñwit-niqw pu wukw'a'yam put hin nēveltoynaqaqw, pam qa hiñqawu. ¹³ Pahsat pu Pilate put aw pañqawu: Ya ima hihsa' hihta un tsotskanayaqaqw, um qa navota? ¹⁴ Noqw pay pas pam qa hiñqawu. Noqw öviy moñwi put ep pas hin kurs wūwa.

*Jesus Sentenced to Death
(Mr 15.6-15; Lk 23.13-25; Jn 18.39–19.16)*

¹⁵ Noqw put nōvihhqat aw pituqw moñwi sinmuy amumi hakiy sivilawhqtat mātapñwu, hakiy nānawaknaqw put'a. ¹⁶ Noqw piw ép puma hakiy pas qahopímataknihqat sivivani'yuñwa, hakiy Barabbas yan mātsiwhqata. ¹⁷ Noqw öviy puma sumitsovaltiqw, Pilate pumuy amumi pañqawu: Ya nu hakiy umumi mātapniqat uma nānawakna-sen Barabbas, sen it Jesus, Christ yan túñwantiwhqata? ¹⁸ Suyan pi puma qatsutsúyhqe öviy put aw Jesus noayaqw, pam mātsi'taqe öviy

pañqawu. ¹⁹ Noqw pam Jesus eñem hin yúkuniqey wūwankañw, moñw'atsveway ep qatuqw, put nōmaat put aw hakiy ayataqe pañqawu: Um put tāqat súantaqat qa aw hintsakni; taq nu tōki tūmoklawhqe, put atsviy hīhihta kānavota. ²⁰ Noqw God awwat mohpeq momñwit wukw'a'yamuy amumum sinmuy pan unañwtoynayaqw, puma Barabbas tuhtui'ya, pu Jesus nīnayaniqat pañqaqwa. ²¹ Noqw moñwi lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Noqw nu hihtawat imuy lōqmu amuñaqw umumi mātapniqat uma nānawakna? Noqw puma pañqaqwa: Barabbas awúy! ²² Noqw Pilate amumi pañqawu: Noqw nu pahnte', Jesus Christ yan túñwantihqhqt hintsanni? Noqw puma sohsoyam sáakmaqe, aw pañqaqwa: Nahoylehtsit aw müaa! ²³ Noqw moñwi pañqawu: Ya hínoq'ö? Ya hihta qalomáhinhtiqw öviy'o? Pahsat pu puma pas sáakmaqe pañqaqwa: Nahoylehtsit aw müaa! ²⁴ Noqw pay Pilate pumuy kurs hintsanniqw, nuñwu pay sinom pas qa unañwtalawvayaqw, pahsat pu pam kuyht, sinmuy amutpik mävaqtat, pañqawu: Nu hapi it tāqat qa hintaqat qatsiyat ep qa tukopniwtani. Uma pi put hin yukuyani. ²⁵ Noqw pahsat pu sinom sohsoyam lavayhtotiqe pañqaqwa: Pay pi ason itam put qatsiyat ep tukopniwyani, pu itahtimu. ²⁶ Noqw öviy pam pumuy amumi Barabbas mātavi. Nīkañw pam solāwat aw Jesus mātapq, pam put qa sūs wuvahtha. Noqw pahsat pu Pilate put nahoylehtsit aw muiltiniqat öviy pumuy amumi put mātavi.

*The Soldiers Make Fun of Jesus
(Mr 15.16-20; Jn 19.2-3)*

²⁷ Pahsat pu moñwit solāwamat pavasiwhkimi Jesus wilkyaqe, sohsokmuy suñwámuy put aw tsovalaya. ²⁸ Nihqe puma put yuwsiyat nawhkiyat, palausimnit put usihtoynaya. ²⁹ Pu puma hihta kütay'taqat nölatotaqe, put qötösomtoynaya; nit pu putvaqw hopaqat matsvoñtoynayat, put aw tamötshoñvankañw, tututsiwyaque, put aw pañqaqwa: Öqawmañwu Jëssimuy moñwíamu! ³⁰ Pu puma put aw töhtota, pu hopaqat kwusuyaqe, put akw put qötöyat wuvalalwa. ³¹ Yan puma put aw tututsiwyat, put usimnit nawhkiyat, nāp yuwsiyat put yuwsinayat, put nahoylehtsit aw muayaniqe öviy ahpiy wikya.

Jesus Nailed to the Cross

(Mr 15.21-32; Lk 23.26-43; Jn 19.17-27)

³² Noqw puma kīñaqw nöñakwiskahkañw, hakiy Cyrene añqw tāqat Simon yan mātsiwhqat tutwa; noqw pam Jesus nahoylehtsiyat īkwitaniqat puma put tusoq'ayatota. ³³ Pu puma haqami Golgotha yan túñwantihqat aw öki. Pam Masqötvihka i'nihqe pam'i. ³⁴ Noqw puma pep ökiqw, solāwam wine hihta a'nö tsīvot enañ namiqwriwtaqat put hikwnayaniqw, pam put añqw yúkuhqe, hikwniqey qa nakwha. ³⁵ Pep puma put nahoylehtsit aw muaya; pu puma yuwsiyat öviy nanavö'ya. Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat hin lavayhtiqt aw antsaniwa; ura pam pañqawu: Puma iyuwsiy nähuyva, pu iusimniy öviy nanavö'ya. ³⁶ Pahsat puma pep yesvaqe put tūtuwala. ³⁷ Nihqe put hin nēveltoyniwhqat pey'taqat put qötöyat atsve

tsokaya. Noqw yan hapi pey'ta: I' HAPI JESUS, JEW- SINMUY MOÑWIAMU. ³⁸ Noqw puma piw lōqmuy uyiñwutuy put ahsaq nīnaya, nānap nahoylehtsit aw muayaqee. Suhka putvaqeniqw, pu suhka suyvaqee. ³⁹ Noqw ań sasqayaqam put aw tututsiwyá, qötöy wílankahkańwo; ⁴⁰ Nihqe pañqaqwa: Taay, um God kīyat sahpuknat, pāyis tālat ań ahoy aw kītaniqa, ayo nātavii! Pas pi um antsa God Tíatnen nahoylehtsit ańqw hawni. ⁴¹ Noqw amún God awwat mohpeq momiñwit-niqw, pu tutavot tūtuqaynayaqam-niqw, pu wukw'a'yam put aw tututsiwyäqé pañqaqwa: ⁴² Pas as pam pētuy ayo oyat, kurs hin ayo nātapni. Pas pi antsa pam Israel-sinmuy moñwiamnen, nahoylehtsit ańqw hawhq, itam aw tūtuptsiwani. ⁴³ Kurs pi pam God aw yanta; pay pi God putnik, put ayo tāvini; himu pi pañqawu: Nu God Tíata. ⁴⁴ Noqw ima uyiñwut put amum nahoylehtsit aw multiqam pay piw amún put aw hiñqawlawu.

The Death of Jesus

(*Mr 15.33-41; Lk 23.44-49; Jn 19.28-30*)

⁴⁵ Noqw tāwanasaptiqw, ań ahsupoq qatālawva, tāwat atvelpetiqw aw pahsavoo. ⁴⁶ Pu tāwat atvelpetiqw, Jesus pas tönay ańqe' a'ño pañqawu: Eli, Eli, lama sabachthani! Pam God, Itutuyqawhqa, ya um hinoqw nuy tatamhta? i'nihqe pam'i. ⁴⁷ Noqw haqawat pep hoñqam put nanaptaqé pañqaqwa: Taq pam Elias wáñwaylawu. ⁴⁸ Noqw pahsat pay pumuy amuñaqw haqawa wáríkqe, hihta söyatko'ytaqat (sponge) vinegar akw tsehkweknat, hopaqat epeq söñnat, put

hikwniniqw maqa. ⁴⁹ Noqw pay haqawat pañqaqwa: Pay pantani; mātaqpi kurs Elias put ayo távinik pítuni. ⁵⁰ Pu Jesus piw a’nö hiñqawht, sohsok hikwsu. ⁵¹ Noqw meh, God kīyat ep mötsáp’uhtsi ñaçqaw atkamiq tsíki, noqw tutskwa tayayayku, pu o’wa kwanamhti. ⁵² Pu tūtuami hötsiltotiqw, kaysiwhqam God sinomat so’qam ahoy yesvaqe, tūamit añqw nöña. ⁵³ Nihqe Jesus ahoy tātayhq, put atsve puma pas āantsawat kitsókit aw yuñqw, sinom kaysiwhqam amumi yórikyá. ⁵⁴ Noqw solāwamoñwi-niqw pu ima put amum Jesus tūtuwalaqam tutskwat tayayaykuqw, pu hin hiniwhtiqat aw yórikyaqe, pavan pas tsātsawnaqe, pañqaqwa: Pas antsa kurs as i’ God Tíata. ⁵⁵ Noqw kaysiwhqam momoyam pep yāvaqw aw tāyuñwa. Puma Galileet añqw Jesus añk hinnumyaqe, eñem hihta hintsatska. ⁵⁶ Noqw pumuy amuñaqw Mary Magdalene, pu Mary, James- nikañw pu Joses pumuy yúamu, piw Zebedeet timuyatuy yuámu.

*The Burial of Jesus
(Mr 15.42-47; Lk 23.50-56; Jn 19.38-42)*

⁵⁷ Noqw Jesus aw tuptsiwni’yuñqamuy amuñaqw haqawa Joseph yan mātsiwa. Pam Arimathaea-kitsókit añq’ö, nihqe a’nö hihta himuy’ta. ⁵⁸ Noqw tapkiwtacqw, pam Pilate aw pítuhqe Jesus tokoyat tuhtui. Noqw put tokoat put aw noiwniqat Pilate pañqawu. ⁵⁹ Noqw tokoyat Joseph yawmaqe, kwañw’ewakw tusaqtontsatsakwmötsaput akw put mokahta; ⁶⁰ Nit pu pam haqam owat ep puhutuamhqölöt himuy’taqey ep put tavi, nit tūamit hötsíwmiq wuko’wat hóyoknat, ahpiy’o.

61 Noqw Mary Magdalene- niqw, pu suhkawa Mary tūamit ehpewi qatu.

The Guard at the Grave

62 Noqw totokat qavoñvaqw, God awwat moh-peq momñwit-niqw, pu Pharisee-sinom Pilate aw ökihqe, aw pañqaqw: **63** Moñwi, itam u'nayaqw, ura i' nuhtumi hīhihta átsalawhqa nāto qátuqhqe pañqawu: Nu ahpiy pāyis talq ahoy tātayni. **64** Taay, noqw ñviy um pañqawhq, tūamit pāyis tālat aw pah-savo qaöwíhintani; taq ka put aw nánatuwnayaqam mihikq öke', put tokoyat haqami ûuyi'wist, nuhtumi pañqaqwani: Pam mokiwuy añqw ahoy tātayi, kitotani. Noqw pantaniqw, tis pas mohtiwat epnihqe qalomáhintani. **65** Noqw Pilate pumuy amumi pañqawu: Uma pi tuwalan'aymuy'yuñwa; uma ahpiyye', aw qaöwíyukuyani. **66** Noqw ñviy puma ahpiyyaqe, tūamit qaöwihintsatsnayaqe, tuvoylat akw owat uhtayat, ep hakimuy tuwalan'o'ya.

28

*The Resurrection
(Mr 16.1-10; Lk 24.1-12; Jn 20.1-10)*

1 Noqw nasuñwintalöñnit añ ruhpakq, Sundayt aw pituqw, nāt qöyañwnuptsiwtaqwhaqam Mary Magdalene, sukwat Maryt amum tūamit aw kuyvato. **2** Noqw meh, pas tutskwa a'ño tayayayku; pi Tutuyqawhqat hoñviayaat ññaqw hawhqe, hötsíwat añqw owat ayo mūmat, atsveq qatuptu. **3** Noqw pas taywaat talwihpikit anta; pu pas yuwsiat nūvat an qōtsa. **4** Noqw tūtuwalaqam put mamqasyaqe, pavan tururuykuyaqe, pas so'qey panhtoti. **5** Noqw hoñviaya lavayhtiqe,

wuhtituy amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwtani. Pay nu navoti'taqw, uma Jesus ura nahoylehtsit aw multiqat hepnuma. ⁶ Pam qa yep'e; pi pam ahoy tātayi, ura pan lavayhti. Kurs huvam pewnen, Tutuyqawhqat as haqe' qatsqat uma aw yórikni. ⁷ Nen uma yañqw kaktaye', pam mokiwuy añqw ahoy tātayhqat put aw nánatuwnayaqamuy āawnani; Noqw meh, pay pam hapi añwu umupyeve Galileet aqwni. Ason pepeq uma aw tātayyani. Meh, nu hapi umuy āawna, kita. ⁸ Noqw puma tsawiniwkaiw, piw pas hahlaykaiw, tūamit añqw ahpip kaktayhqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumi tūawmaqe wari. ⁹ Noqw puma pañsoniqw pi meh, Jesus pas nāp pumuy amuhsawvaqe pañqawu: Hakim hahlayñwu. Noqw puma put awnihqe, hokayat mavoqtat, aw naokiwha. ¹⁰ Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwtani. Uma yahpiylen, itupkomuy amumi pañqawhq, puma Galileet aqwyani; nen ason pepeq inumi yórikyani.

The Report of the Guard

¹¹ Noqw puma nāto pañsoniqw, meh, haqawat tūtuwalaqam kīve ökihqe, hin hiniwhtiqat God awwat mohpeq momiñwituy sohsok āawnaya. ¹² Noqw puma wukw'a'yatuy amumum tsovaltiqe, hinhtotiniqey yuaatota; nihqe nihtiwtaqat sīvat solāwamuy huytota, ¹³ Pañqawkahkañwo: Uma hapi kitotani: Itamuy tokq, put aw nánatuwnayaqam mihikq ökihqe, put tokoyat haqami ūyi'wisa. ¹⁴ Noqw ason kurs tutskwat aw moñwi it navotq, itam aw tūtuyqawve', umuñem qeni'totani. ¹⁵ Noqw ōviy puma sīvat

ömahtotaqe, amumi hin tutaptotaqat anhtoti.
Noqw i' yan lavayi nāt Jew- sinmuy amuhpa'
yuaatiwa pewhaqami pahsavoo.

*Jesus Appears to His Disciples
(Mr 16.14-18; Lk 24.36-49; Jn 20.19-23; Acts 1.6-8)*

¹⁶ Pahsat pu pakwt sūkw sihkay'taqam Jesus aw nánatuwnayaqam Galileet aqwyá, haqam tso-mot Jesus pumuy amumi tutaptaqat pañsoq'a. ¹⁷⁻¹⁸ Noqw Jesus pumuy amumi pituqw, puma put aw yórikyaqe pas hihtatota. Noqw pay haqawat soq pēvewinhtoti. Noqw pam amumi pañqawu: Ina sohosk hihta òveqatsit ep-nikañw pu tūwaqatsit epnihqat aw nuy moñwtavi. ¹⁹ Noqw öviy uma añqe' nankwuse', sopkawtaqamuy sinmuy tutuqaynayani, pu kūyit akw pumuy tuvoylatiwisni, Inay, pu Tiyat, pu Qahováriwtaqat Hikwsit, pumuy natñwaniyamuy aqw'a. ²⁰ Nen puma itutavoy añ ahsupoq añ hinwisniqat uma pumuy tutuqaynayani. Noqw nu' hapi yūmosa umumum hinmani, yep qatsíso'ñwamiqhaqamii. Okiw antani.

God Lavayiyat An Puhuvasiwni New Testament in Hopi (US:hop:Hopi)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Hopi

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Hopi [hop], USA

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Hopi

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-25

**PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022
f1558f03-6e18-5edf-b292-77ef05524aff**